SYMBOLIKA A ZKRATKY

**(Sborník z kolokvia pořádaného
Katedrou společenských věd FS ČVUT v Praze
a The European Society for History of Law)**

Karel Schelle (Ed.)

KEY Publishing s.r.o.
Ostrava

2012

Uspořádal: doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.

Karel Schelle (Ed.)

Foto na obálce ©Henner Damke/Fotky&Foto

ISBN 978-80-87475-17-1 (The European Society for History of Law)
ISBN 978-80-7418-150-4 (KEY Publishing s.r.o.)

ÚVODNÍ POZNÁMKA

Dne 7. května 2012 se v prostorách stavební fakulty ČVUT v Praze konalo kolokvium na téma *„Symbolika a zkratky“*. Konference navázala na podobné akce vztahující se k problematice právní archeologie, zejména na poslední konferenci v roce 2011, z níž vyšel také úspěšný sborník.[1] Pořadatelem kolokvia *„Symbolika a zkratky“* byla znovu právněhistorická společnost The European Society for History of Law společně s Katedrou společenských věd Fakulty stavební ČVUT v Praze. Kolokvium opět prokázalo, že o problematiku právní archeologie, a na ní navazující problematiku v nejširším slova smyslu, je stále zvyšující se zájem. Toho důkazem je i sborník, jenž z tohoto kolokvia vzešel.

Karel Schelle

[1] *Právní archeologie* (Sborník z mezinárodní vědecké konference). Ed. Karel Schelle. Ostrava: KEY Publishing, 2011.

OBSAH

POLIBEK V PRÁVU 5
Karolina Adamová

HŮL V PRÁVU – PRÁVNÍ SYMBOLIKA DRŽENÍ, UŽÍVÁNÍ, LÁMÁNÍ A HÁZENÍ SOUDCOVSKÉ HOLE 10
Antonín Lojek

VYBRANÉ PRÁVNĚARCHEOLOGICKÉ OBJEKTY A PRÁVNÍ SYMBOLY MORAVSKÝCH VINOHRADNÍCH HOR 24
Jiří L. Bílý

SYMBOLY STÁTNÍ MOCI A SPOLEČENSKÉHO POSTAVENÍ VE STAROVĚKÉM ŘÍMĚ 38
Miroslav Frýdek

NEJSTARŠÍ BRNĚNSKÉ MINCE JAKO JEDEN ZE SYMBOLŮ POČÁTKŮ BRNA 49
Karel Schelle

ZKRATKY V RATINGU 52
Václav Liška

EMOTIONY 63
Václav Liška

VĚDECKÁ TEXTUALITA A SYMBOLICKÉ JEDNÁNÍ 87
Radim Hladík

ORNAMENT A LINEARITA: SÉMIOTICKÝ VÝRAZ PROMĚNY DOBY, ZKRATKA JAKO STYL 95
Jiří Kučírek

SYMBOLIKA A ZKRATKY V HUDBĚ 101
Miloslav Richter

POLIBEK V PRÁVU[1]

KAROLINA ADAMOVÁ[2]

Polibek spojujeme s literaturou, poezií a uměním a ovšem i s přivítáním či loučením[3] ale s právem? A přece i zde spojení existuje. Uvažujeme-li o polibku v právu nebo v oblasti úzce související s právem, je třeba vidět především rovinu světskou a církevní.

Ve světské sféře pak jde zejména o význam políbení při korunovačním ceremoniálu a o osculum pacis, kterým se uzavíral spor mezi dvěma stranami.

V duchovní sféře jde zejména o osculum pacis v církevních ceremoniálech.

POLIBEK VE SVĚTSKÉ SFÉŘE

1. Využití polibku jako součásti korunovačního obřadu upravuje např. Korunovační řád Karla IV., který má ale starší kořeny sahající do doby přemyslovské. Po korunovaci je panovník veden biskupy přes kůr ke stolci, na který má být panovník ,,nastolen". Přitom se zpívá responsorium Desiderium animae eius. Poté arcibiskup pronáší ke králi formuli Sta et retine a usadí jej na trůn-stolec- se slovy – In hoc regni solio. Posléze mu dá polibek míru.[4] (obr. 1)
2. Podobně jako při korunovaci krále se osculum pacis uplatňoval i při korunovaci královny. Vyplývá to jasně z korunovačního řádu královny, který je součástí Karlova Korunovačního řádu. [5] Polibek míru přešel do korunovačního obřadu z liturgie. Tím se světská stránka korunovace a nastolení potlačila ve prospěch spirituální. Panovník se tak stával sluhou božím a vládcem z boží milosti. (obr. 2)

---

[1] Článek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378122.
[2] Prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, DSc., Ústav státu a práva Akademie věd České republiky.
[3] Tu si zejména vybavíme polibky politiků. Proslulé jsou zvláště políbení představitelů státu a komunistické strany před rokem 1989.
[4] CIBULKA,J.**:** *Český řád korunovační a jeho původ*, Praha 1934, s. 141.
[5] Tamtéž, s. 94, f. 64.

3. Světská sféra se setkávala se sférou duchovní také při setkávání císaře s papeže při slavnostních příležitostech. Kronikář Neplach ve svém *Stručném sepsání Kroniky římské a české* popisuje návštěvu Karla IV. v Avignonu na jaře 1365, kde tehdy sídlil papež. Ten Karla *,,uctivě přijal k polibku míru a potom vstoje, odloživ svou mitru, zpíval hlasitě prosby, modlitby a kolekty za jeho spásu a blaho říše, tak jak činí jiní arcibiskupové při přijetí císařů.“*[6]

4. Osculum pacis používaný v oblasti trestního práva jako prostředek k ukončení sporu se objevuje i v dobové kronikářské literatuře a i výtvarném umění. Např. Kristián ve své svatováclavské legendě popisuje i scénu, kdy sv. Václav dává odbojnému knížeti Radslavovi polibek míru. Kníže totiž spatřil na jeho čele zářící znamení svatého kříže. Na důkaz podrobení se Václavovi před ním kníže Radslav poklekl, Václav jej pak pozdvihl a dal mu polibek míru.[7] Scénu, krátce před udělením polibku míru ze strany Václava Radslavovi, znázornil na jednom ze svých obrazů Karel Škréta.[8] (obr. 3)

5. Polibek míru se užíval i v lenním právu. Podle regionálních zvyklostí bývalo součástí udělování léna vedle lenní přísahy též podání ruky seniorem a její políbení vazalem.

6. Polibek míru býval součástí i univerzitních promocí, kdy děkan jako reprezentant příslušné fakulty dával promovaným studentům doktorský polibek. Například v roce 1889 na univerzitě v Bratislavě se ještě při promocích používal zvyk doktorského polibku děkana. Tímto polibkem přijímal děkan promujícího do společenství univerzitních vzdělanců.

7. Polibek míru dával i papež zvolenému římskému králi při korunovaci římským císařem v Římě. Doložen je např. při korunovaci Jindřicha VI. v roce 1191.

8. Polibek míru dával panovník člověku, kterému uděloval milost.

9. Rovněž při svědeckých výpovědích u soudů se před svědectvím přísahalo na kříž nebo na bibli, eventuálně svědek kříž nebo bibli políbil.

10. V německém starém právu se uplatňoval polibek za trest. V případě nespravedlivého rozsudku museli soudci- šefové políbit za trest soudní lavici.

11. V neposlední řadě je třeba uvést polibek v manželském právu - zásnubní polibek a polibek při uzavírání manželství, který zde ovšem neměl vliv na platnost manželství a měl fakultativní povahu. Stal se součástí svatebního ceremoniálu pouze na základě zvyklostí.

12. Polibek se stal i symbolem zrady. Připomeňme alespoň Jidášův polibek Kristovi. Sugestivní ztvárnění přináší zejména Giottovo nástěnné vyobrazení polibku zrady v Capella dell Arena. Tato nástěnná malba ze 14. století představuje jedno z nejpůsobivějších vyobrazení jidášského políbení. (obr. 4)

---

[6] *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 549.
[7] *Kristiánova legenda*, ed. LUDVÍKOVSKÝ, J. Praha 1978, s. 101 a 103.
[8] Např. *Karel Škréta, His work and his Era*, ed. STOLÁROVÁ, L. a VLNAS,V., Praha 2010.

POLIBEK V DUCHOVNÍ SFÉŘE [9]

1. Polibek míru je tradičním pozdravem u křesťanů od počátků jejich existence. Četné doklady o svatém polibku, polibku pokoje a míru nalézáme i v Novém Zákoně. Uveďme zde alespoň První epištolu svatého Pavla k Tessalonickým 5/26- *,,Pozdravte všech bratří s políbením svatým.“* [10] Připomeňme na tomto místě obraz od Alonza Rodrigueze ze 16. století z Messinského regionálního muzea. Zachycuje svatý polibek Kristových učedníků Petra a Pavla před tím, než budou pro svou víru mučeni. (obr. 5)
2. Polibek pokoje je i součástí liturgických slavností. Při mši líbá kněz před začátkem Svaté evangelium a totéž činí i na konci mše. V pravoslavné liturgii se uplatňuje velikonoční políbení. (obr.6)
3. Při přijetí u papeže líbal návštěvník v pokleku papeži střevíc. (obr. 7) Líbání střevíce, či nohou znamenalo vyjádření zvláštní úcty. Objevovalo se i ve světské oblasti líbání nohou králů a soudců. Ve Starém Zákoně praví Iziáš[11] -,, *I budou králové skláněti se před tebou a prach noh tvých lízati budou, a poznáš, že jsem já Hospodin.“*

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA:

1. Korunovační obřad Jindřicha VII.
2. Karel IV.
3. Radslav před Václavem. Autor: Karel Škréta.
4. Polibek zrady. Autor: Giotto.
5. Polibek Kristových učedníků. Autor: Alonzo Rodrigueze.
6. Políbení sv. evangelia papežem Janem Pavlem II.
7. Polibek střevíce papeže Lva I.

[9] *MOHR,H. G.: Lexikon symbolů, Obrazy a znaky* křesťanského *umění, Praha, s. 206.*
[10] *Biblí svatá aneb všecka svatá písma starého i nového zákona*, podle posledního vydání Kralického z roku 1613, Praha 1912, s. 207.
[11] Iziáš 49,23.

Obr. č. 1 - Korunovační obřad Jindřicha VII.

Obr. č. 2 – Karel IV.

Obr. č. 3 – Radslav před Václavem. Autor: Karel Škréta

Obr. č. 4 – Polibek zrady. Autor: Giotto.

Obr. č. 5 – Polibek Kristových učedníků. Autor: Alonzo Rodrigueze

Obr. č. 6 – Políbení sv. evangelia papežem Janem Pavlem II.

Obr. č. 7 – Polibek střevíce papeže Lva I.

HŮL V PRÁVU – PRÁVNÍ SYMBOLIKA DRŽENÍ, UŽÍVÁNÍ, LÁMÁNÍ A HÁZENÍ SOUDCOVSKÉ HOLE[1]

ANTONÍN LOJEK[2]

ÚVODEM

Hůl je obecně pokládána za symbol moci ať již moci královské či soudní, za znak postavení, síly, nadvlády, úřadu[3]. Z hole se vyvinula berla a žezlo.[4]

Již na starověkých egyptských památkách lze rozlišit velké množství typů holí, které souvisely s určitými úřady, pravomocemi a mocí a také byly důležitou součástí pohřební výbavy.[5] Na thébské malbě ze Senedžemovy hrobky drží Usire jako soudce mrtvých v ruce hůl vedení a vlády (obr. 1). Na dalších památkách jsou zobrazováni faraonové držící v ruce hůl v podobě žezla jako symbolu síly, moci a vlády.[6]

Mohli bychom popsat historický vývoj hole, reprezentovat jednotlivé právní úkony, které pomocí ní byly po právní stránce učiněny platnými, rozepsat se o jednotlivých holích jako byla hůl pastýřská např. Mojžíšova hůl (obr. 2), Aesculapova hůl (obr. 3), zázračná Áronova hůl (obr. 4), hůl posla (obr.5), biskupská hůl (obr.6), opatská hůl, maršálská hůl, pedelská hůl, královská hůl, hůl purkrabího pražského,[7] apod.

---

[1] Článek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378122.

[2] JUDr. Antonín Lojek, Ph.D., Ústav státu a práva, Akademie věd České republiky.

[3] Podle Louise Carlena nošení soudní hole představovalo úřad soudce do roku 1745. CARLEN, L.: *Stab und Stabträgerin der Schweiz, In Sinnenfälliges Recht: Aufsätze zur Rechtsarchäologie und rechtlichen Volkskunde,*Hildesheim 1995 , s. 109.

[4] NOVOTNÝ, F.: *Symboly v právu*, Právník, Praha 1912, roč. 51, s. 695.

[5] BECKER, U.: *Slovník symbolů*, s. 89.

[6] COOPEROVÁ, J.C.: *Encyklopedie tradičních symbolů*, s. 57-58.

[7] „…a najwiec purkrabie Pražský, jenž hól mocí královú nade wší zemí drží.“ Archiv český, roč. II., Praha 1842, s. 502.

Tento článek bude věnován právní symbolice držení, užívání, zlomení a házení soudcovské hole. Vždyť ještě dnes užíváme úsloví *„Nad někým zlomit či lámat hůl“* nebo někomu hůl *„házet pod nohy“.*

I. DRŽENÍ A UŽITÍ SOUDCOVSKÉ HOLE

Jak již bylo řečeno, soudcovská hůl symbolizovala soudní moc. (obr. 7)

Avšak hůl, symbolizující soudní pravomoc, nepříslušela jen osobě soudce ale i jiným soudním osobám jako byl soudní posel nebo soudní dráb či soudní vykonavatel rozhodnutí - tedy exekutor. (obr. 8, 9 a 10)

S písemným záznamem o holi symbolizující soudní moc se setkáváme v knize Drnovské ve spojitosti se soudním poslem, kde se píše, že *„V Čechách měl půhončí, když poháněl, pečeť zemskou vytištěnou na papíře nebo na pergaméně a v ruce hůl nebo prut…“*.[8]

V případě soudců bychom se mylně domnívali, že její užití a držení pochází jen ze starobylého obyčeje – práva nepsaného, neboť soudcům byl nařízen postup užití soudcovské hole i v písemné formě, přímo v jednotlivých procesních právních předpisech.

Například podle Bamberského soudního řádu z roku 1507, článku 95, bylo stanoveno, že při zasedání hrdelního soudu má soudce *„seinen Stabe inn den henden haben“* tedy mít – držet - svou hůl v ruce. Podle článku 117 tohoto řádu se dále přímo nařizovalo, že po rozsudku má soudce *„svou hůl zlomit“*.[9]

Všeobecně soudce držel při soudním řízení hůl v ruce, směrem vzhůru,[10] a dokud nebylo soudní řízení ukončeno, nesměl ji odložit z ruky. Prostřednictvím hole mohl soudce činit i jiné úkony, například zaklepáním hole na stůl ukládal povinnost mlčet.[11]

S tímto úkonem se setkáváme také v případech, kdy soudcem byl rychtář, neboť hůl představovala také symbol rychtářovi soudní pravomoci a rychtáři náleželo rozhodovat drobné rozepře.

V tomto případě se většinou používala dřevěná hůlka se spletí řemínků, s rukojetí pošitou kůží a pobitou žlutými hřebíčky. (obr. 11) Při konání soudu se vyňala z pouzdra nebo

---

[8] Kniha Drnovská, ed. BRANDL, V., Brno 1868, s. XLIII.

[9] Bamberský soudní řád z roku 1507.

[10] Luis Carlen v cit. díle uvádí (s. 111, kde vychází z Grimma a dalších autorů), že podle zobrazení v kronice Diebolda Schillinga při soudním zasedání ve švýcarském městě Bern držel soudce hůl ve své pravé ruce a na jiném obrázku ji drží vodorovně dopředu. V poznámkách pod čarou píše, že „někdy ji měl v levé ruce“. Otázka zda ji držel v pravé či levé ruce nebo ji držel nakloněnou jistým směrem podle mě pro tuto problematiku není podstatná. Dle mého názoru je zejména pro symboliku soudní moci rozhodující, že projevem soudní moci bylo to, že soudce hůl držel (či musel držet viz jednotlivá právní ustanovení v textu) a směr držení hole nehrál žádnou roli.

[11] PUETZFELD, C.: Deutsche Rechtssymbolik, Berlin 1936, s. 100.

z hedvábného šátku a položila se na stůl. Při nastalé hádce rychtář uhodil holí o desku stolu a vzkřikl „právo!“, načež strany museli umlknout.[12]

Profesor Zikmund Winter líčí právo rychtářské takto: „*Po přísaze vydali sousedé rychtářovi znaky soudcovské, jako: Pečeť a palcát nebo ‚žilu' jež slula, právo r y c h t á ř s k é', leckdes říkali ‚ruka', byla znakem moci jeho a lidé pří soudě na ni přísahali. Chtěl-li se rychtář zbaviti na chvíli úřadu, podal, právo' některému sousedu jinému a tím podáním oděl se sousedv pravomoc a vážnost rychtářskou*“.[13]

Proč hovoří Zikmund Winter o „ruce“ nám odpoví tvar rychtářské hole uvedený v obrazové příloze. (obr. 12) V Čechách, na Moravě a ve Slezsku se tedy pojmenování tohoto předmětu rychtářské pravomoci nazývalo různorodě: hůl, palice, kluka, žila nebo ruka.

Pomocí hole se také svolávala obecní rada, nebo jí rychtář předával sousedu s nějakým rozkazem, který měl povinnost toto úřední nařízení vyřídit, a ten tento vzkaz, tím že zanesl a předal hůl dalšímu a ten opět dále dalšímu sousedovi, proběhl celou obcí tak, že se hůl vrátila druhou stranou zpět k rychtářovi.

Čeněk Zíbrt uvádí ve svém článku Rychtářské právo, palice, kluka, že svolávajíce palicí říkali: *„přišla palička, chodí palice, chodí hůlka"*.[14]

Pokud soudce hůl odložil, bylo řízení považováno za ukončené. Soudcovská hůl měla často, jak tomu bylo u pastýřské nebo biskupské hole, ve své vrchní části ohyb, na který byla zavěšována, pokud nastala soudní pauza. Takto zavěšená hůl dávala na srozuměnou, že soud bude dále ještě zasedat a tudíž soudní řízení pokračovat.[15]

Držet hůl v průběhu řízení mohl pouze předsedající soudce. Pokud se účastnil jednání ještě další soudce jako přísedící, byla mu hůl předsedajícím soudcem předána jen v případě, když chtěl přísedící soudce položit nějaké otázky nebo jinak zakročit.[16]

Soudce přijímal složení přísahy (svědecké či jiné), když se přísahající (svědek či jiná osoba) dotkl jeho soudcovské hole. (obr. 13)

Pokud soudce držel svou hůl, musel být přísně zachováván soudní mír. Podle rakouské weistümerské sbírky ten, který vytasil na soudě meč, byl přísně potrestán, když *„der richter gesessen ist mit dem stab“* tedy když soudce zasedal s holí.[17]

---

[12] HAVELKOVÁ, Vl.: *Starodávná rychtářská práva a* ferule, Národopisný věstník československý, Praha 1912, č. 7, s. 213.

[13] Tamtéž, s. 210.

[14] Věstník kr. č. spol. nauk 1896 s. 1.

[15] PUETZFELD, C.: cit.d., s. 100-101.

[16] Tamtéž, s. 101.

[17] Sammlung Österrechischer Weistümer, ed. Rakouská akademie věd, Vídeň 1870.

Hole však nepředstavovala pouze soudní pravomoc soudce tedy něco jako jeho znak či atribut soudní moci, nýbrž byla používána k různým soudním úkonům a sloužila k platnému právnímu završení těchto úkonů. (obr. 14)

S držením a užíváním hole ze strany soudců se setkáváme v různých českých a zahraničních dochovaných obrazových zpodobeních. (obr. 15, 16, 17, 18 a 19)

II. ZLOMENÍ (LÁMÁNÍ) SOUDCOVSKÉ HOLE

Lze říci, že tento symbolický obyčej – zlomení hole – je rozšířen přibližně od 15. století v celém evropském soudním řízení. Soudce, který vyhlásil rozsudek smrti, zlomil hůl nad hlavou odsouzeného a její kousky hodil k jeho nohám.

Tento zvyk vznikl v Anglii ve 13. století a teprve poté se rozšiřuje do kontinentální evropské oblasti.[18]

Obyčej lámání hole je mimo jiné také zobrazován na obrazech s tzv. zvířecími procesy.[19] (obr. 20)

Avšak se zvířecími procesy jsme obeznámeni v písemné podobě již z nejstarších dob. Například v druhé knize Mojžíšově, kapitole 21., verši 28. se říká: *„Jestliže by vůl utrkl muže nebo ženu, takže by umřel člověk: ukamenován bude ten vůl, aniž jedeno bude maso jeho, však pán vola toho bez viny bude“.*

Toto ustanovení a další zejména pak verš 29. a 31. Starého zákona vedly ve středověku k tomu, že byl zobrazován proces proti zvířeti, který ublížil či škodil. Tedy právní postup neboli postup právního řízení, který vykazuje velkou podobnost s řízením u lidí.

Naši předkové se domnívali, že ve zvířeti vězel, jak v člověku, zlý, škodící démon, který musel být zničen. Proces a trest nebyl vlastně ani tak zaměřen proti zvířeti, nýbrž proti ďáblovi v jeho hrudi. Zvíře vlastně poskytovalo jen tělesnou schránku pro démony. Tento proces měl pak různou podobu jako proces démonů, či proces duchů nebo proces přízraků.[20]

Zlomení hole se dělo prostřednictvím ruky. Potřebná síla námahy byla tak malá, že pomoc například kolena či nohy nebylo zapotřebí.

Hůl byla lámána různým způsobem a na několik částí. Například ze zbývajících fragmentů Briesnerské hole z roku 1663 je patrno, že tato hůl byla zlomena ve dvou částech. V některých případech byla hůl zlomena ve třech svých částech jako například hůl ve

[18] PUETZFELD, C.: cit.d., s. 102.

[19] Velkou pozornost tzv. zvířecím procesům věnuje DINZELBACHER, P. ve svém díle *Das fremde Mittelalter : Gottesurteil und Tierprozess*, Essen 2006, s. 103-152.

[20] FEHR, H.: *Das Recht im Bilde*, 1923, s. 60. V této publikaci se nachází celá řada vyobrazení ze zvířecího procesu - obrazová příloha s. 47-49.

Wiesbadenu roku 1653, v Eichstättu v 17. a 18. století, na Naumburgském zemském soudě okolo 1700, ve Vímaru roku 1821 a 1824.[21]

Zlomení hole soudcem bylo často provázeno jistými formulemi. Nejstarší tyto „proslovy" soudce odevzdávaly zločince do milosti Boží. Například *„Jen Bůh Ti pomáhej; již dříve jsem Ti nemohl pomoci"* – tato formule se používala na Bernskokaselském hrdelním soudu.[22]

Jiná formule zazněla na poslední popravě, která se konala v Horním Slavkově dne 10. září 1751 nad odsouzenou delikventkou Marií Alžbětou Früchtlovou z Radošova u Verušiček, která byla obžalována z otrávení manžela, vraždy služebné a útěku z vězení. Po přečtení rozsudku městský soudce vstal a pronesl nad odsouzenou: *„Slyšela jsi nyní, jaký rozsudek a jaké právo jsou proti tobě vzneseny? Podle nich zemřeš!"* Vzápětí nato uchopil soudce do obou rukou bílou soudcovskou hůl a vrhl ji k nohám odsouzené.[23]

Dalšími jinými formulemi[24] byly například:

„Gott beleye die Seel".

„ Gott helff der armen Seelen".

„Genad Gott der armen Seel, vnd geb jm nach disem leben ein fröhliche Aufferstehung".

„Gott sei deiner armen Seele gnädig".

„Nun helf dir Gott, ich kann dir ferner nicht helfen".

Zejména v dolnoněmeckých pramenech se setkáváme s celou řadou formulí, dokonce s rýmovanými formulemi. Například: *„Das Urtel ist gesprochen, und der Stab zerbrochen".*

Carolina z roku 1532, která navazuje na Bamberský hrdelní řád vydaný v roce 1507 pro bamberské biskupství, ve svém článku 96 stanovuje pod nadpisem „ Wann der Richter seinen stabe zerbrechen mag" následující: *„ Item wann der beklagt entlich zu peinlicher straff geurtheylt wirdet, soll der Richter an den orten da es gewonheyt, seinen stabe zerbrechen, vnnd den armen dem nachrichter beuelhen, wnnd bei seinem eyde gebieten, die gegeben vrtheyl getrewlich zuuolnziehen, damit vom gericht auffstehn vnd darob halten, damit der Nachrichter die gesprochen vrtheyl, mit guter gewarsam vnd sicherheyt volnziehen müge".*[25]

Tohoto obyčeje, i když pouze jako lokálního ještě pamatuje ustanovení článku 27 číslo Hrdelního řádu císaře Karla V.[26]

---

[21] MOELLER, E., *Die Rechtsitte des Stabbrechens*, In: Zeitschrift für Rechtsgeschichte, XXI, Berlin 1900, s. 99.

[22] MOELLER, E.,cit.d., s. 101.

[23] Slavkovská městská kronika, městské muzeum Horní Slavkov.

[24] Převzato z MOELLER, E., cit.d., s. 101 a PUETZFELD, C., cit.d. s. 102.

[25] http://commons.wikimedia.org/wiki/File:De_Constitutio_criminalis_Carolina_%281577%29_10.jpg, nahlíženo 17.3.2011.

[26] Peinl. Gerichtsordnung des Herzogtums Steiermark z 24. prosince 1574, I. díl, art. 27.

V našich zemích se ještě o tomto symbolickém obyčeji – zlomení hole, avšak již jen fakultativně, hovoří Trestní zákoník Marie Terezie z roku 1769 ve svém článku 43, ustanovení § 2, odstavci čtvrtém: *„Soudce, [...] po veřejném přečtení odsouzení hříšníka […], hůl (tedy kde je to zvykem) zlomí, poté vstane, a buď sám se odebere na popraviště nebo tam vyšle jinou soudní osobu….“*[27]

S přetrváním tohoto zvyku se setkáváme ještě ve 20. století v Anglii, o kterém informovaly noviny na konci roku 1935. Jeden anglický lord se zodpovídal před sněmovnou lordů, neboť byl pouze podřízen její soudní pravomoci, za zabytí následkem automobilové nehody. Na soudu zasedalo přibližně 100 lordů, oblečených do purpurových plášťů s hermelínovým límcem. Kancléři lordů, který jako předsedající soudce vedl jednání, byla na začátku tohoto zasedání podána bílá hůl, kterou zlomil poté, co byl vyřčen osvobozující rozsudek nad lordem.[28] V tomto případě šlo o výjimku z dřívější zaběhlé soudní praxe - zlomení hole nám nepředstavovalo odsuzující rozsudek ale osvobozující.

III. HÁZENÍ SOUDCOVSKÉ HOLE

Zlomená hůl byla většinou po vynesení rozsudku hozena na zem. O hození hole na zem je ve starých záznamech hovořeno jen zřídka, avšak bylo akceptováno. Hůl byla házena různým směrem. Většina pramenů se shoduje v tom, že soudce hodil hůl před sebe nebo před nohy odsouzeného. Na některých místech jako tomu bylo zejména v některých německých městech, házel soudce hůl za sebe.[29]

Ve většině případů, místem, na kterou byla hůl hozena, byla soudní podlaha. Byly však i případy, kdy soudce hodil hůl mimo soudní místo - mezi lid. Tak se například dělo v Dolním Sasku podle Lüneburgského soudního řádu.[30]

Nakonec bylo ve většině mladších pramenů hození hole zakázáno – zlomená hůl byla jednoduše pokládána na stůl. Důvod tohoto zvyku se vykládal tak, že s kousky hole byly vyhnány pověry a kouzla. Proto bylo také určeno, kde docházelo ještě k házení hole, že soudní sluha měl je posbírat a odevzdat soudci.[31]

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA:

1. Thébská malba ze Senedžemovy hrobky.
2. Mojžíšova hůl v podobě prutu.
3. Aesculapova hůl.

---

[27] Constitutio criminalis Theresiana z 1769.
[28] PUETZFELD, C., cit.d., s. 102.
[29] MOELLER, E., cit.d., s. 100.
[30] Tamtéž., s. 100-101.
[31] Tamtéž., s. 101.

4. Áronova hůl.
5. Hůl posla. Dřevoryt z roku 1540.
6. Jednotlivé formy biskupské hole: A. Hůl s hlavicí, B. Hůl s jednoduchým ohybem, C. Hůl se zakončením ve tvaru T, D. Středověká hůl s ozdobenou hlavicí, E. Středověká hůl ozdobená bílými pásky – tzv. paniselus, F. Hůl z období baroka.
7. Hůl hrdelního soudu města Basileje z 18. století. Tato hůl je černé barvy, hlavici hole tvoří lebka vyřezaná ze slonoviny. Užívala se při vyhlášení rozsudku trestu smrti. Muzeum Basilej.
8. Soudní posel s holí, ve své pravé ruce jako znakem úřední moci, předává obžalovanému do jeho bydliště soudní předvolání. Dřevoryt v Practycke in civile saecken od Jooasta Damhoudera z roku 1649, Rotterdam.
9. Výřez ze zobrazení Soudního procesu v sedmi obrazech z roku 1655. Soudního posel s dlouhou holí předává jednomu muži předvolání. Toto vyobrazení je nejen zajímavé z hlediska dalšího vývoje písemného předvolání v souvislosti se středověkým právním procesem, nýbrž také pro doručování předvolání na ulici, neboť starší forma pamatovala pouze na předvolání doručované obžalovanému pouze v jeho domě nebo dvoře, nikoliv venku. Soudní proces v sedmi obrazech, 1655. Germánské muzeum Norimberk.
10. Zasedání hamburského městského soudu v roce 1497. Dva drábové odvádějí právě odsouzeného zločince. Drábové jsou zde zobrazeni s dlouhou holí, známkou jejich úřadu. Státní archiv Hamburg.
11. Rychtářské právo ze Smíchovska.
12. Rychtářské právo z Nové Vsi u Loun.
13. Vyobrazení biskupa z Würzburgu, který jako zemský kníže a soudní pán propůjčuje jednomu soudci hrdelní soudní pravomoc. Biskup jako francký vévoda je zde zobrazen sedící pod baldachýnem ve světském oblečení na jednostupňovém zvýšeném trůně. V levé ruce drží vzpřímený meč. Pravou rukou napřahuje hůl naproti k němu klečícímu soudci, který na ní přísahá. Po pravé straně trůnu je zobrazen stojící úředník, který jak se zdá předčítá přísežnou formuli před přísahajícím soudcem. Biskup má svou pravou nohu v pozici nikoli na zvýšeném stupni, nýbrž na podlaze. Toto jeho jednání by se dalo vyjádřit jako jakási manifestace vytvoření mocenského vztahu mezi ním a budoucím soudcem. Knižní malba. Státní archiv Würzburg.
14. Před sedícím soudcem na soudní lavici klečí otrok propouštěný na svobodu. Za ním stojí jeho pán, který ho propouští. Soudce se zde dotýká soudní holí, kterou drží ve své pravé ruce, levého ramene otroka. Hůl nám zde představuje viditelný akt propuštění – jde zde vlastně o manumissio vindicta. Jedině při manumissio vindicta přiznávalo civilní právo plné účinky, tj. nabytí nejen svobody, nýbrž i občanství. Po levici soudce je zde zobrazen písař, který zaznamenává tento proces. V pozadí jsou zobrazeni ještě dva svědci. Zároveň se zde nedá také přehlédnout paralela této formy změny statusu pasování na rytíře, které nebylo jen vykonáváno mečem nýbrž také holí. Dřevoryt od Benedetta Barzi, Lyon 1517, Francie.

15. Soudce sedící na vyvýšené stolici s holí. Před ním žalobce, který svým gestem vznáší žalobu. Funkce ostatních osob je těžko zjistitelná – lze se domnívat, že dvě osoby stojící po levé ruce žalobce by mohli být podle jejich jakoby odmítavého výrazu odpůrci a další dvě osoby stojící za nimi by mohli být svědkové. Bruselský rukopis švábského zrcadla 1425. Královská knihovna Brusel.
16. Pod volným nebem zasedá soud, který je složen ze soudce a šesti přísedících. Soudce je oblečen do pláště, má překřížené nohy a v pravé ruce drží hůl. Nad soudem se vznáší nebeský soudce s korunou na hlavě, mečem a lilií. Před soudcem je zobrazena stojící osoba a stůl s písařem. Kromě této postavy jsou oblečeni do černého pláště ještě dva přísedící. Černá barva oblečení v tomto případě znázorňuje, že tyto 3 postavy mají právnické vzdělání. Protokolující písař drží ve své pravé ruce knihu, o které se lze domnívat, že se jedná o odkaz na právní předpis nebo text přísahy. Dřevoryt od Ulricha Tenglera v Layenspiegel. Aušpurk 1512.
17. Soudce držící ve své pravé ruce velmi dlouhou hůl. Typ této hole byl typický pro holandskou oblast. Mimo soudce zobrazeni dva přísedící a protokolující písař. Kromě hole je zde zobrazen akt práva utrpného. Na lavici leží svázaný muž, který je mučen katem pomocí lití tekutiny do jeho úst. Katovi při tom pomáhá jeho pomocník – postava držící hlavu mučenému muži. Dřevoryt od Jodocuse Damhoudera. Antverpy 1570.
18. Soudce s dlouhou holí v jeho levé ruce – typickou pro nizozemský prostor. Zobrazeni jsou dále dva přísedící a písař, kteří vykonávají vyšetřování nalezeného neznámého mrtvého muže. Při hlavě mrtvého stojí nálezce mrtvého muže. Dřevoryt od Joosta Damhoudera. Rotterdam 1650.
19. Vyobrazení předsedajícího soudce Schwazského horního soudu, specielního soudu v Rakousku. Soudce sedí na soudní lavici, jejíž nohy jsou v podobě lvích drápů. Ve své pravé ruce drží vzhůru soudní hůl. V místnosti před ním je zobrazeno sedm přísedících, kteří sedí okolo stolu a kteří mají v protikladu k předsedajícímu soudci sňaty pokrývky hlavy. Vyobrazení od J. Kolbera a L. Lässla, Horní kniha 1556. Innsbruck.
20. Odsouzená liška, která bude oběšena na šibenici. Soudce - lev nad ní zlomil hůl. Městská knihovna Frankfurt nad Mohanem.

Obr. č. 1

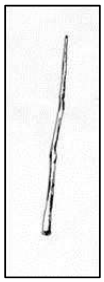

Obr. č. 2

Obr. č. 3

Obr. č. 4

Obr. č. 5

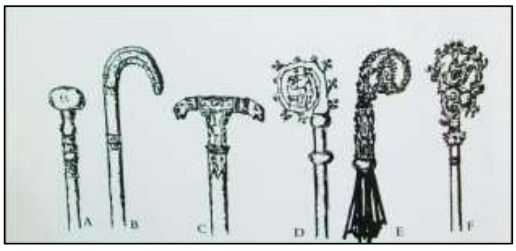

Obr. č. 6

Obr. č. 7

Obr. č. 8

Obr. č. 9

Obr. č. 10

Obr. č. 11

Obr. č. 12

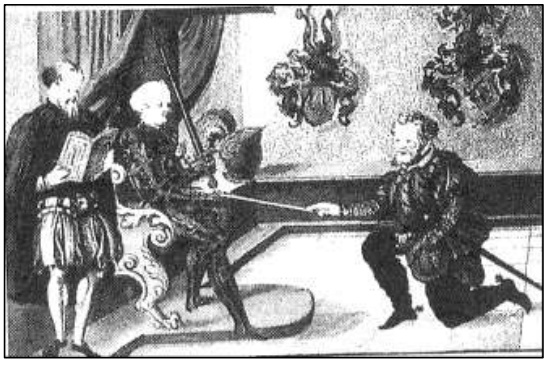

Obr. č. 13

Obr. č. 14

Obr. č. 15

Obr. č. 16

Obr. č. 17

Obr. č. 18

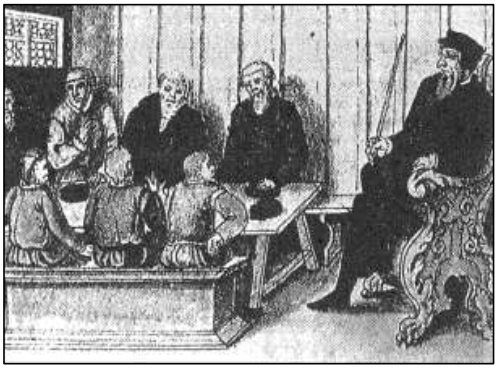

Obr. č. 19

Obr. č. 20

VYBRANÉ PRÁVNĚARCHEOLOGICKÉ OBJEKTY A PRÁVNÍ SYMBOLY MORAVSKÝCH VINOHRADNÍCH HOR

JIŘÍ L. BÍLÝ[1]

VINOHRADNICKÉ PRÁVO

Vinohradní právo[2] bylo souborem právních norem platící na Moravě až do josefínské doby. Vycházelo se správní a soudní autonomie vinohradních hor a týkalo úpravy právních vztahů horníků[3] k pánovi vinohradní hory a práv a povinností jednotlivých horníků. Vinohradní respektive horenské právo s výjimkou rodinného práva zahrnovalo téměř všechny odvětví práva. Základem byl původně panovnický vinohradní regál[4]. Původ tohoto práva klademe do pozdní antiky. Vychází z principů, právních figur i recipovaných norem římského práva[5]. Vinohradní řády vycházely z *leges dictae* venkovských statků a municipálních řádů a jejich podoba se formovala zřejmě v oblasti dnešní severní Itálie, kde se stýkaly vlivy románské, germánské a slovanské. Na Moravě z iniciativy moravského panovníka byl zaveden mar-

[1] Doc. JUDr. Jiří L. Bilý, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci.

[2] Též lat. ius montium, ius vinearum, ius montanum vinearum. Spíše čes. viniční právo, mor. horenské právo, slov. vinohradné právo.

[3] Horníci byli nájemci vinohradních parcel od pána vinohradní hory.

[4] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl III., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, 3.1. Horenský regál a horenská jurisdikce.

[5] POŠVÁŘ, Jaroslav: Vizantijskije elementy v moravskom vinogradarskom prave. In: Byzantinoslavica, roč. 17., (1956), s. 120-124. BÍLÝ, Jiří L.: Římskoprávní prvky v moravském horenském právu. In: Římské právo a jeho odkaz v současném právu, Sborník z vědecké konference věnované prof. JUDr. Janu Vážnému, Masarykova univerzita v Brně, 1992, s. 62 – 67. Týž : Římskoprávní základ lokačního a agrárního práva středoevropských vinohradních hor. In : Acta fakultatis iuridiciae Universitas Comeniana. Zborník právnickej fakulty Univerzity Komenského Tomus XXVII, vydala Univerzita Komenského, Bratislava 2009, s. 9-39

krabský horenský řád [6]. V 13. století s kolonisty na Moravu proniklo vinohradní právo užívané v Dolním Rakousku, které bylo založeno na stejných principech a platilo v jižních oblastech vinorodé Moravy a horenské řády měly svoje archetypy v Dolním Rakousku, které označujeme jako tzv. falkenštejnské horenské řády[7].

Konstituování vinohradního práva se také obráží v právněarcheologických objektech. Můžeme je rozdělit na skupinu, která souvisí se vznikem vinohradního práva a má původ v římských a germánských zvycích a skupinu, které byly přejaté ze slovanského agrárního práva a místních práv a zvyklostí.

PEČEŤ A ÚŘEDNÍ ZNAMENÍ VINOHRADNÍ HORY

Pečeť je typickým právněarcheologickým objektem, jehož vznik je přímo spojen s právním životem vinohradní hory. Vinohradní hory měly poměrně rozsáhlou administrativní agendu, která si vynucovala ověřovat pečetí své listiny i jednotlivých horníků. Máme doloženy tři způsoby zpečeťování listin.

V prvním, zřejmě nejstarším případem, způsobem bylo vyžádání k zpečetění listiny pečetidla pána vinohradní hory nebo použití pečetidla přilehlé vinohradní vesnice či městečka. Můžeme předpokládat, že právě administrativní činnost vinohradních hor urychlovala vznik správní autonomie vesnic na Moravě a také vznik vesnických erbů a pečetí [8]. Používání těchto pečetidel vinohradními horami ovlivnilo i jejich obsah. Velmi často na typářích jsou vyryty znaky a znamení obsahující symboly horenského práva. Takže tyto symboly spíše než dokladem pěstování vinné révy jsou dokladem samostatné právní organizace vinohradních hory respektive existence vinohradního práva [9].

---

[6] BÍLÝ, Jiří L.: Horenský řád markraběte Jošta. In: Akta Univerzity Palackého, Iuridica 2 , Olomouc, 2000 , s. 19-28. BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc 2003, 4.1.1. Markrabský horenský řád.

[7] Podle městečka Falkenstein v Dolním Rakousku u hranic Moravy, kde sídlil nejvyšší horenský soud pro všechny vinohradní hory na sever od Dunaje. Podrobně o právu a redakcích falkenštejnských řádu viz BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc 2003, 4.1.2. Falkenštejnské horenské řády.

[8] ŠTARHA, Ivan : K počátkům vesnické pečeti na Moravě. In: Heraldika, roč. 5, 1972, 114-120. týž: Nejstarší vesnické znaky na Moravě. In: Archivní časopis, roč. 42, 1992, 208-212. STEINBACHOVÁ-KONEČNÁ, Věra :Vesnické znaky a pečeti Moravy. In: Heraldika, roč. 5, 1972, 121-130. MÜLLER, Karel – ŠTARHA, Ivan : Znaková privilegia měst, městeček a vsí na Moravě a ve Slezsku, Brno, 1995, 55 s.

[9] SLAVÍK, František A. : Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě. Separát z Časopisu moravského muzea zemského, roč. V., č. 1, Brno 1905,1-40, tab. XV.ŠTARHA, Ivan : Vinařské motivy v komunální heraldice. In: Dějiny vinařství na Moravě. Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 16.-17. září 2004 ve Slavkově u Brna, Brno 2005,s. 195-214. KLEMPOVÁ, Jana: Heraldický a sfragistický materiál s vinařskou tematikou z oblasti Znojemska. In: Dějiny vinařství na Moravě. Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 16.-17.

V druhém případě si každý hormistr pořídil vlastní pečetidlo s úředním znamením. Na Moravě nejčastějším symbolem vinohradního práva byl vinařský nůž respektive kosíř a hrozen vína.

V nejvýznamějších horách vznikly pečetidla hormistrů respektive soudní pečetidla vinohradnických hor. V blučinských vinohradních horách[10] koncem 15. století bylo zavedeno pečetidlo blučinských hormistrů, které poprvé máme doloženo 2. ledna prosince 1497 a 30. prosince 1498 za hormistra Volfa Kárala[11]. V pečetním poli je kosmo klíč s uchem dole a zuby doprava a šikmo hůl s rukojetí nahoře a v horní výseči visí na větvičce hrozen[12]. Zatím nelze rozhodnout, zda blučinská pečeť hormistrů vychází se vzoru pečetidla židlochovického hor či tomu bylo naopak. Spíše bychom předpokládali, že soudní pečetidlo vzniklo u vyššího horenského soudu v Židlochovicích[13]. Ještě dne 31. března 1518 židlochovický hormistr Kristín Milner užíval pečeť s osobním znakem kola se sedmi loukotěmi[14]. Později si nechal vyrýt typář, kde je vyobrazeno jeho úřední znamení[15], kde jsou zobrazeny atributy hormistra zkřížené klíč nahoře s uchem a zuby vlevo vzhůru a kosmé hole a dole s rukojetí. Toto pečetidlo užívali další židlochovičtí hormistři jako úřední pečetidlo ještě v roce 1659 při zpečetění listin týkajících se frejunkových vinohradů.

HŮL

Hůl byla důležitým právněarcheologickým objektem vinohradních hor. Základem tvaru hole je rovný kus uřezané větve ze stromu nebo kořene. V středověkém právním životě se někdy se nosila samotná haluz**,** jindy osekáním a upravením prut respektive hůl *(festuca,virga*)**.** Z hole částečně nahražením dřeva kovem vznikla žezla *(lat. scerptum, franc. sceptre, angl.*

září 2004 ve Slavkově u Brna, Brno 2005,s. 217-221. NOVÁK, Jozef : Vinohradnícke motivy v erboch a pečetiach miest. In: Zborník filozofickej Univerzity Komenského - Historica, roč. 39-40, rok 1989, s. 195-200.

[10] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl III., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 597-602. Heslo Blučina.

[11] Archiv města Brna, Sbírka listin mandátů a listů. Pečeti z černého vosku na listinách, 1497, 2.1.; 1498, 30.12; 1506, 13.8.

[12] Pečeť kulatého tvaru s legendou v mezikruží Sigillum + den + bergmeisters+ in lautschiez .Vyobrazena v práci FROLEC,Václav : Tradiční vinařství na Moravě, Brno 1974, tab. 2.

[13] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl III., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 997-983. Heslo Židlochovice.

[14] Archiv města Brna, Sbírka listin mandátů a listů, 1518, 31.3. Na listině k tomuto datu se zachovala jeho pečeť z černého vosku. Na štítě je kolo se sedmi loukotěmi.

[15] V pečetním poli ohraničenémmezikružím tvořeným na vnější straně středně silným vavřínovým věncen a na vnitřní straně jemnou linkou, v níž je opis: ° PERCKMEISTER ° GROS S. CRISTIN. MILLER se nachází oválný štít na okrajích zdobený rozvilinami. Ve štítu je kosmo položen okem vzhůru klíč a šikmo hůl dole s rukojetí do. Mezi nimi je opis SE / LO / WI/TZ. Pečet je vyobrazena KRATOCHVÍL, Augustin : Vlastivěda moravská. Židlochovický okres, s. 25 ; HORÁK, František : Význam Lucemburků pro povznesení Židlochovic a tamějšího vinařství. In: Vlastivědný věstník moravský, roč. 20, 1968, č. 1, s. 48).

sceptre, něm. Zepter). O holi z právněarcheologického aspektu byla napsána řada studií a toto téma je reflektované i na našem setkání [16].

Na Moravě byla hůl také odznakem úřadu hormistra. Setkáváme se s ní ve sfragistickém materiálu v případě již vzpomenutých pečetí židlochovických a blučinských hormistrů. Užívání hormistrovských holí, jak předpokládáme, vychází ze stejného obyčeje jako rychtářské hole [17]. Hůl nepochybně byla vyjádřením delegování moci ze strany pána vinohradní hory na hormistra. Předpokládáme, že předání či odevzdání hole bylo součástí rituálu ustanovování hormistra. Hůl byla také atributem legitimity moci. Nejčastěji hůl představovala insignií soudní moci a legitimity soudního rozhodování. Hůl jako symbol soudní moci máme doloženu již v Mezopotámii a explicitně v starém Izraeli. Báruk v Jeremiášovu listu (6: 7-21) když znevažuje mezopotámské sochy bohů, píše: *„I žezlo mívá bůh jako nějaký soudce země, ale není schopen zničit toho, co ho uráží"* . Nepochybně u soch bohů se jednalo o napodobení insignie soudní moci mezopotámských panovníků [18]. Při komparaci vinohradního práva na Moravě a na dnešním západním Slovensku nám vyplyne soudní význam hole. Ve vinohradních městech tzv. Pentapolis (Bratislava, Trnava, Modra, Pezinok, Svätý Jur) měli hormistři pouze administrativní moc a soudní moc ve vinohradních sporech vykonávaly městské soudy[19]. To se projevuje i v jejich insigniích. V Bratislavě, konkrétně v roce 1716, při složení a přijímání úřadů nesli soudní úředníci hole a hormistři místo holí nesli pouze prut vinné révy [20]. Součástí rezignace členů městské rady bylo, že městský účetní *(rationista, Kammerschreiber)* předal začínaje od rychtáře po posledního senátora hole a při nich stojícím hormistrům do ruky proutky vinné révy. Potom jim tribun lidu poděkoval. Po tomto aktu uvedení skládali

---

[16] DOPPELFELD, O. : Das fränkische Knabengrab unter dem Chor des Kölner Domes, Germania 42, 1964, s. 136-188. FISCHER, H. : Stab und Schwert als Gegensatzpaar der Rechtssymbolik. In: Forschungen zur Rechtsarchäologie und rechtliche Volkskunde, Band 4, Zürich 1982, s. 3-39. MAISEL, Witold : Archeologia prawna Polski, Warszawa-Poznań,1982 s. 223-224.

[17] Rychtářské hole jsou různě označovány *(čes. rychtářské právo, rychtářská ferule; mor. rychtářské právo, dukál, žíla, slov. palica).* HRADSKÝ, Juraj : Bratislavskí majstri kati, Albert Marenčín vydavateľstvo PT, Bratislava 2006, 62 s. Fotografie rychtářské hole respektive rychtářského žezla. LIŠKA, Karel : O rychtářských pečetích. In: Listy GHSP, 4 řada, sešit 3, s. 86-87 LIŠKA, Karel : Znamení rychtáře na koni na rychtářských pečetích. In: Listy GHSP, 4 řada, sešit 5, duben 1977 s. 19-KONEČNÝ, Michal a kol. : Lomnice – příroda-historie-osobnosti-památky, vyd. Sursum s. 82, fotografie insignií rychtáře. SOUČEK, Stanislav: Z Gallašovy literární pozůstalosti. In: Časopis Moravského musea zemského, roč. 10., rok 1910, č. 1, 88. ŠPIEZS, Anton : Samospráva svobodných královských miest v rokoch 1681-1780. s. 54. MAISEL, Witold : Archeologia prawna Polski, Warszawa- Poznań, 1982 s. 249, Obr. 119.

[18] BOTTÉRO, Jean : Nejstarší náboženství Mezopotámie, Academia Praha 2005, s. 148. (překlad Lambert, 1960, s. 60 an).

[19] BÍLY, Jiří L. : Modranský horenský řád v kontextu organizace a práva středoevropských vinohradních hor (1. část). In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae I/2008 Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava 2008, 1. vydání, s. 32-56. Týž : Modranský horenský řád v kontextu organizace a práva středoevropských vinohradních hor (2. část). In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, december 2/2008 Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava 2008, 1. vydání, s. 19-45.

[20] ŠPIEZS, Anton : Samospráva svobodných královských miest v rokoch 1681-1780. s. 54

své funkce a žádali městskou obec za prominutí, pokud se dopustili nějakých chyb nebo nedostatků. Každý měl krátky projev a když skončil, položil hůl na zvláště připravený stolek. Nakonec přišli na řadu hormistří. Na znak, že se svých úřadů vzdali, nesměli si sednout a museli čekat ve stoje.

KLÍČ

Důležitým předmětem v právním životě vinohradní hory byl klíč od truhly, kde byly uchovávány důležité dokumenty např. zakládací listinu vinohradní hory, horenský řád, soudní a pozemkové knihy [21]. Truhla byla uchovávaná v obydlí hormistra nebo se k tomuto účelu používala i obecní truhla vinohradné obce. Klíč byl původně praktickým předmětem, který zajišťoval nejdůležitější dokumenty. Klíč se odevzdával s předáním úřadu hormistra. Později se z něho vyvinul atribut úřadu hormistra a byl hormistrovi zřejmě slavnostně předáván při jeho ustanovení společně s holí. Z tohoto důvodu se klíč objevuje jako symbol na pečetích hormistrů blučinských a židlochovických hor.

VINOHRADNÍ KŘÍŽ

Ve vinohradním právu se často používal předmět kříže či znamení kříže. V obecném právním významu byl kříž zákazovou značkou. Byl to zákaz či příkaz k nějakému jednání. Nejčastěji kříž představoval zákaz použití násilí. Můžeme rozeznávat ochranné respektive azylní kříže. Ve Francii kláštery a církevní řády zakládaly osady, které se nazývaly *salvetés* nebo *salvetas***.** Tato forma rolníkům poskytovala ochranu a byla pokračováním hnutí *Treuga Dei*. Na pozemku obklopeném křížiy, který byl posvěcen biskupem, stáli rolníci pod ochranou církve. Ten, kdo porušil poskytnutou bezpečnost *(securitas)* byl podle kanonického stižen klatbou [22]. Odtud se kříž stal také ve střední Evropě právním symbolem azylního práva [23]. Ze zákazu použití násili pramení také trhové kříže jako symbol trhového práva respektive trhového azylu, jak to na území Polska dokládá Witold Maisel[24]. Křížem označení poutníci byli také chráněni před násilím a kříž také patřil k poutnickým znamením. Z těchto našitých křížů vznikli kříže rytířských duchovních řádů. Templáři nosili červený kříž na hrudi nad srdcem a na levém rameni pláště. Na cestách dodnes nacházíme smírčí kříže, které jsou připomínkou nápravy zločinů.

---

[21] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 1-298. Srovnej kapitolu 2.8.1.1.12.1. Ždánická redakce bzeneckého horenského řádu. (Kyjovská a napajedelská redakce ždánického horenského řádu.). Kyjovský horenský řád (guberniální rukopis C) v ustanovení čl. 5 připomíná význam klíčů takto: *knihy rejstra purkrechtní .....aby v truhle obecní jejich zůstaly a horní od nich klíče míti mají....*

[22] WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold: Řád Johanitů ve středověku, Academia, Praha 2008, s.273.

[23] MAISEL, Witold : Archeologia prawna Polski, Warszawa-Poznaň 1982, s. 271-272.

[24] MAISEL, Witold : Archeologia prawna Polski, Warszawa-Poznaň 1982, s. 270-271.

Kříž také představoval zákaz vstupu. Takový význam měly celní kříže nebo znamení celního kříže. Obdobně ve městě byly křížem označeny domy s morovou nákazou. V Olomouci takové domy byly označeny bílým křížem[25]. Jistě bychom našli více dokladů o užití právního symbolu kříže, ale považujeme za postačující uvedení do kontextu vinohradních křížů.

Užití vinohradní křížů nacházíme v nejstarších vrstvách vinohradního práva. Na Moravě ustanovení o vinohradních křížích nacházíme v tzv. horenských falkenštejnských řádech[26]. Používání vinohradních křížů se dostalo na území vinorodé Moravy společně zřejmě s kolonisty nejpozději v 13. století. Markrabský horenský řád sice neobsahuje ustanovení týkající se vinohradních křížů. Předpokládáme, že jeho užití bylo věcí obyčejového práva.

Pán vinohradní hory předával jednotlivé vinohradní parcely horníkům do emfyteutického práva. V hoře zastupoval pána vinohradní hory hormistr, který kontroloval sezóní práce ve vinohradech, aby vinohrady nepustly a odvádění dávek. Když nesplnil horník některou z povinností měl právo hormistr k vinohradu nechat zarazit do země kříž. Jednalo se o právo *zaražení vinohradu*. Nepochybně hormistr k tomuto právnímu úkonu si vzal horní přísežné. Tyto vinohradní kříže se zhotovovaly tak, že kůl byl rozštípnutý a zasazena z dalšího kůlu příčka[27]. Materiálem k tomuto kříži byly zřejmě vinohradní kolky. Právním účinkem zatlučení kříže bylo, že emfyteuta nesměl vstoupit do vinohradu do rozsudku soudem hormistra či zaplacení pokuty[28]. Pokud horník vstoupil do vinohradu nebo zde uvedl vinaře a dělníky bylo k němu nepochybně přistupováno jako každému cizinci, který vstoupil do vinohradu. Důsledkem byl hrdelní trest. Později v některých horách kříž byl doklad o kvalitě práce vinařů a dělníků. V některých vinohradních horách se rozšiřoval tento právní úkon i na vymáhání dalších pokut[29]. Hormistr mohl zarazit vinohrad, když emfyteuta frejunkového vinohradu nesplnil

---

[25] NATHER, Wilhem : Kronika olomouckých domů , I. díl, přeložil a redakčně upravil Vladimír SPÁČIL, Univerzita Palackého v Olomouci Zemský archiv Opava, Olomouc 2007, s. 478. Jednalo se o dům v Ostružnické ulici č. 22, který byl označen bílým křížem, jakožto dům postižený morem.

[26] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, 4.1.2. Falkenštejnské horenské řády.

[27] BENEŠ, Bartoloměj : Z drobných vzpomínek. In: Zahrada Moravy, Vlastivědný sborník pro mládež župy uhersko-hradištské, ročník IV., Uherské Hradiště 1927, s. 29

[28] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003,2.8.1.2.2. Uherskobrodská redakce falkenštejnských řádů. (První a druhá redakce uherskobrodského horenského řádu). Uherskobrodský horenský řád (guberniální rukopis D) Ustanovení čl. 3 *„ /Horný / nejprve se dvěmahorníky vinohradu 14 dní přes (sic!) Svatým Jiřím nájemníkův, úkolníkův při řezu, tak také při první , druhé i třetí kopáč/c/e podle potřebnosti a kdož nejpravou kopal, tomu mají kříže bíti a za každý kříž, ten kdož nepravě kopal, má dáti hornému 12 d.“* vína.

[29] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, 4.1.3. Horenské řády vzniklé sepsáním moravského obyčejového práva. (Jundrovský, kroměřížský, velkoněmčický, dolnokounický,oslavanský, džbánický, znojemský a černopolský horenský řád). Jundrovský horenský řád (obecní rukopis D) v ustanovení čl. 8 umožňuje zaražením vinohradu nutit horníka, který nezaplatil pokutu za nedostavení se v pravidelných termínech k hornickému soudu. Podle tohoto ustanovení *a když potřeba ukáže zaražením vinohradu k té přidržán býti má.* Ustanovení čl 29 pojišťuje novou právní praxi nuceného vyprodání

své povinnosti[30]. V 17. a 18 století tento starobylý právní zvyk nebyl respektován, jak ukazuje případ horníku v Bohunicích[31]. Poddaní cisterciáckého kláštera Králové na Starém Brně drželi vinohrady v bohunických vinohradních horách na statku kapituly sv. Petra v Brně a tři roky neplatili dávky z vinohradů. Bohunický hormistr vinohrady nechl podle starého práva „zarazit". Starobrněnští horníci nedbali zákazu vstupu a šli do vinohradu a znamení, jež tam byla na příkaz hormistra udělána, zaházeli a docela zrušili. Na pošlapání horenského práva kapitula reagovala pouze příkazem hejtmanovi, aby si dopisem stěžoval u abatyše kláštera [32].

VINOHRADNÍ HORA

Dalším právněarcheologickým objektem byla vinohradní hora. Jedná se objekt, který podle názvu symbolicky představoval celé území vinohradní hory. Zatím jsme nenalezli staré ikonografické doklady hory. Výzkum nepostoupil tak daleko, abychom mohli rozhodnout, zda se jedná o právněarcheologický objekt moravského horenského práva nebo má své předchůdce ve starších vrstvách vinohradního práva. V Dolním Rakousku se vztyčují tzv. hotařské hole, které symbolizují, že vinohradní hora je hlídána strážci vinohradní hory[33] . V horenských řádech se tohoto objektu netýká žádné ustanovení. Je možné, že souvisí se slovanským agrárním právem. Připomíná se zapichování křížků na poli do obilí [34].

Podle folklórního výzkumu byla hora vysoká borová tyč, která byla na konci různě upravena[35]. V některých vesnicích byla tyč zakončená křížem. Domníváme se, že tvar kříže byl odvozen od symbolu azylního práva. Vinohradní hory užívaly azylního práva[36]. Hora se umisťovala na dobře viditelném místě vinohradní hory. Úzkou spojitost má tvar hory i s vinohradními kříži. Zřejmě také hora upozorňovala na zákaz vstupu na její území. Podle folklórního výzkumu v Mikulčicích na Hodonínsku byly vinohradní hory stavěny u všech cest vedoucích do vinohradů[37].

---

se nedbaléhohorníka *obyčejným vinohradu zaražením*. Ustanovení čl 31 zaražením vinohradu se nutí horník zaplatit pokutu, kterou dostal za nedovolené sbírání vína.

[30] Jundrovský horenský řád (obecní rukopis D) v ustanovení čl 31 zaražením vinohradu se nutí horník zaplatit pokutu, kterou dostal za nedovolené sbírání vína.

[31] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl III., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 602-605. Heslo Bohunice.

[32] TENORA, Jan : Horenské právo v Nebovidech z r. 1652. In: Od Horácka k Podyjí, roč. 9., (1931-1932), s. 76-78.

[33] GÖTH, I. : Weinhüterzeichen in Südmähren. In: Sudetendeutsche Zeitschrift für Volkkunde, roč. 6, rok 1933, s. 146-147.

[34] VÁCLAVÍK, A. : Výroční obyčeje a lidové umění, Praha 1959, s. 208-209.

[35] FROLEC, Václav : Tradiční vinařství na Moravě, Brno 1974, s. 134.

[36] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, 7.3. Právo azylu

[37] FROLEC, Václav : Tradiční vinařství na Moravě, Brno 1974, s. 134.

Vinohradní hora demonstrovala právo pána vinohradní hory zamezit vstup všem osobám na území vinohradní hory tzv. uzavřít vinohradní horu. Vinohradní hora byla předmětem právního rituálu označované nejčastěji jako tzv. zaražení hory či zavírání hory. Pán vinohradní hory a horenská správa po letním zasedání hornického soudu nechali tzv. *zarazit vinohradní horu*[38]. Dodnes se na Moravě udržel tento rituál jako součást lidového svátku [39]. Z hlediska horenského práva se nejednalo o nic jiného než o právní institut obstávky[40], kterou si pán vinohradní hory vůči emfyteutickým držitelům vinohradů zajistil své právo na řádné splnění vinohradních dávek. Právním účinkem tohoto rituálu byl zákaz vstupu všech osob do vinohradní hory. Pokud někdo z emfyteutů v době zaražení vinohradní hory respektive dozrávání vína vstoupil do vinohradu s výjimkou ve vinohradních řádech uvedených případů, dopustil se vinohradního zločinu. Od zaražení hory byla budoucí úroda také hlídána strážci vinohradních hor. Ostatním obyvatelům zákaz vstupu byl oznámen do dálky viditelným vztyčením hory, na níž byly pověšeny kytice květin a další pověrečně předměty zajišťující úrodu. Součástí hory byl také vích, což přestavovalo také znamení zákazu vstupu do vinohradní hory (viz dále). Původně se zaražení hory provolávalo. V pozdějších dobách se také střílelo do všech světových stran a na večer se pálili hranice dřeva. Pán vinohradní hory si tímto zajišťoval, aby po dobu zrání hroznů vína byla zajištěna kontrola úrody a zajištěno řádné odvádění desátku. Na tento symbolický právní akt navazoval rituál otevření hory, jímž symbolicky začínovalo vinobraní[41].

---

[38] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 1-298. Viz kapitola 5.4. Shromáždění horníků neboli výroční hornický soud.

[39] NOHÁČ, Jan, Vinařství na Podluží. In: Uprkův kraj 1, 1942, s. 16 uvádí tento popis, jež se s menšími odchylkami shoduje se zarážením hory v jiných obcích na Moravě. Noháč tento rituál popisuje takto: *"Před svátkem Nanebevzetí P. Marie (15.8.) natrhal hotař kytici z polního kvítí a klasů a tuto dal v kostele posvětiti. Večer se sešel obecní výbor a majitelé vinohradů ve starostově "búdě", kde se všichni na účet obecní pokladny posilnili jídlem a pitím. Všichni byli ozbrojeni puškami, a když se setmělo, šli na místo, které bylo dobře viděti - "zarážeti horu". Na zemi leží oloupaný kmen borovice (hora),na jehož vrcholu jest uvázána kytice ráno v kostele posvěcená. Z ní vyčnívá dřevěný křížek, na němž jsou napíchnuté tři jablka. U vykopané jámy, do níž se má "hora" zasaditi, udělá se oheň a do něho se hodí kytice z loňské hory, kadidlo a vonné byliny. Všichni smeknou a společně se modlí růženec a modlitby k P. Marii, sv. Janu a Urbanu, ochránci vinohradů. Po modlitbách se jáma i "hora" kadidlem vykouří a pokropí svěcenou vodou a do jámy se vloží tři nejkrásnější hrozny, při čemž se troubí z hotařských trubek do jámy. Ostatní obcházejí dokola jámu s rozžatými hromničkami, hora se zdvihne a postaví do jámy, která se zahazuje, při čemž ji starosta zalévá vínem, jež se cedí z hotařské trubky. Když je hora zasazena, seřadí se všichni kolem ní do kruhu a obcházejí horu, při čemž se modlí tři otčenáše a zdrávasy, modlitby k patronu hor sv. Urbanu za všechny zemřelé horné a starosty, jakož i za všechny, kdo ve vinohradech pracovali a pracují. Po vykonaných modlitbách se všichni rozestoupí zády k hoře a střílejí do všech světových stran, na znamení, že jest hora zaražena a přístup do vinohradů i jeho majiteli pod trestem smrti zakázán. Kromě hotařů nesmí nikdo do vinohradů vkročiti" .*

[40] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 1-298. Srovnej kapitolu 6.1. Příprava soudního jednání.

[41] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 1-298. Srovnej kapitolu 8.2.4. Právo vinobraní.

MINCE

Drobná mince vystupuje v moravském horenském právu jako právněarcheologický objekt. Ve všech případech představuje *nummo uno* symbolické splnění některých z povinností. Nepochybně má antický původ.

V římském právu se drobný peníz používá při mancipaci[42], kde měděný peníz zastupoval kousek mědi *(rauducsculum)* a navazoval na projev nabyvatele, že nabývá právo *„per aes et libram“.* Peníz byl součástí obrazného trhu *(imaginaria venditio),* který byl dokladem pozbyvateli, svědkům i vážnému, že došlo k převodu práva *(gestum per aes et libram).* Stejným způsobem bylo možné prostřednictvím mancipačního aktu odpuštění pohledávky podle civilního práva. V těchto případech drobný peníz plnil úlohu právního symbolu, který zúčastněným sděloval, že došlo k převodu práva, ač v případě odpuštění nebyla zaplacená dlužná částka. Mancipace sice zanikla ve 4. století, ale evidenční význam drobné mince zřejmě nezanikl[43] a byl součástí agrárního práva. Tento obyčej byl převzat i v právních řádech nástupnických států. V Míšeňské právní knize evidence držby pozemku drobnou mincí nazývaného *„vredepennynge“*, kterým se rozuměla roční daň míru, tedy určitý poplatek za ochranu panovníkem[44].

Ve vinohradním právu užívání drobná mince při osvědčení držby patří k nejstarším vrstvám vinohradního práva a má nepochybně římskoprávní původ.

Vinohradní soud se scházel v pravidelných pevně určených termínech za předsednictví pána vinohradní hory nebo jeho zástupce. Bylo povinností každého horníka dostavit se k tomuto soudu. Shromáždění horníků se původně konalo na území vinohradní hory, jak to ukazují některé obraty v falkenštejnských řádech. Později se shromáždění svolávalo do přilehlé vinohradnické obce[45], nejčastěji před radnici či před sídlo pozemkové vrchnosti. Shromáždění horníků byla veřejná záležitost. Pán vinohradní hory nebo jeho zástupce měl řeč k horníkům. Četl se horenský řád. Mezi jiným se ptal, zda někdo z horníků či správy vinohradní hory se dopustil něčeho proti ustanovením horenskému řádu[46].

Potom následovalo ohlášení všech práv a nároků horníků podle dolnourakouských řádů tvořilo druhou řeč *(Sprache)*. Horníci byli vyzváni, případně jejich dědicové či dospělí poru-

---

[42] BARTOŠEK, Milan : Encyklopedie římského práva, Panorama, Praha 1981, 223.

[43] Při úvaze o hypografé tuto myšlenku vyjádřil Václav Budil. Viz BUDIL, Václav : Hypografé jako předchůdce císařského reskriptu římského práva, Bratislava 1936, s. 18 poznámka 1

[44] Míšeňská právní kniha. Historický kontext, jazykový rozbor, edice. Vladimír SPÁČIL – Libuše SPÁČILOVÁ, (edd.), Nakladatelství Olomouc, Olomouc 2010 I. vydání, s. 599.

[45] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 1-298. Srovnej kapitolu 2.8.1.1.12.1. Ždánická redakce bzeneckého horenského řádu. (Kyjovská a napajedelská redakce ždánického horenského řádu.).Ždánický horenský řád (obecní rukopis E) v ustanovení čl. 37 stanoví: *„...za právo ustanovujem....dva horní soudové v městečku Ždánicích držáni býti mají.“.*

[46] Černopolský horenský řád obyčejů při hornickém soudu *(Die Gewohnheit beim Bergrecht)* v ustanovení čl. 6

čenci, kteří nenabyli vinohrad, aby se jeden po druhém připovídali ke svým vinohradům. Na důkaz své držby či práva horníci, dědicové a poručníci dávali přípovědní peníz[47]. Jednalo o jeden drobný peníz, který osvědčoval právo horníka, dědice či poručence. Odtud také název *„ohlašovací peníz" (Meldphening)*[48]. Nejstarší jasný doklad v horenském právu nacházíme ve Štýrsku v německy psané listině 17. června 1329 v článcích čl. /1/. Pět se zde jmenovaných horníků muselo dát každým rokem fenik (*die phenning alle jar)* o neděli po sv. Jiří *(des nachsten suntages nach sand Gorgentag)* a víno po sběru vína *(wein in dem lesen)* [49].

Model evidence vinohradů pomocí drobné mince převzalo moravské horenské právo. Ustanovení o tom, najdeme jak v markrabském horenském řádu, tak i redakcích falkenštejnských horenských řádů. Zavedením horenských pozemkových knih ztrácel tento právní úkon na významu. V ždánickém horenství se četly vklady do horenských knih, aby každý mohl právem se domáhat svého práva, případně byli pokutováni horníci, kteří nedodrželi ustanovení o odevzdávce[50]. V džbánické hoře hormistr četl rejstřík držitelů a každý z držitelů se musil ohlásit[51].

Drobný peníz také souvisí s právem pocestných, případně těhotných žen, aby jim strážce vinohradní hory utrhl z krajních vinohradů hrozen vína. V případě, že strážce nebyl přítomen,

---

[47] Moravsky psaný Bzenecký horenský řád (obecní rukopis D) v ustanovení čl. 4 to uvádí takto: *a každý má oznámiti své vinohrady před pergmistrem a horními konšely a má dáti z jedné každé čtvrti 1 gr....* ; Velkoněmčický horenský řád (guberniální rukopis D) v ustanovení čl. 7 stanoví: *Také hory toto právo mají, aby se jeden každý, když soud horný držán bývá k statku svému, kterýž v horách má k každej čtvrti penízem vídeňským připověděl a skrze to jemu horný práva má bejti dopomocen."* Ždánický horenský řád (obecní rukopis E) ustanovení čl. 37 uvádí : *"Také každý při tom ze čtvrti vinohradu bílý peníz položiti má, aby věděl a známo bylo co čího dědictví jeho jest"*

[48] Jednalo se vždy o jednu minci. V štýrském horenském právu a ve falkenštejnských horenských řádech se jednalo o fenik. V redakcích Markrabského horenského se jedná o jeden denár *(bílý peníz)* nebo groš. Tento peníz se také označoval německy *Zettlphening*, moravsky *cedulový peníz.*

[49] MELL, Anton : Das steirische Weinbergrecht und dessen Kodifikation im Jahre 1543, Sitzungberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-Hist Klasse, Wien, 1928, s. 20.

[50] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 1-298. Srovnej kapitolu 2.8.1.1.12.1. Ždánická redakce bzeneckého horenského řádu. (Kyjovská a napajedelská redakce ždánického horenského řádu.).Ždánický horenský řád (obecní rukopis E) ustanovení čl. 37 to uvádí takto: *"Také vinohradní rejstra po přečtení práva, aby čtena byla, kdo co prodal neb zaplatil, jestliže se podle pořádku zachoval , toho šetřiti se má, žádnému se toho nemá přehlídati."*

[51] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 1-298, 2.8.1.2. 4. Hostěradická a olbramovická redakce falkenštejnských horenských řádů. (První a druhá džbánická redakce olbramovického horenského řádu). Džbánický horenský řád (tvořihrázský rukopis C) v ustanovení čl. 6 odst. 3 stanoví: *hornímu taky náleží, aby když se všeckni nákladníci těch hor džbánických na dědinu scházejí, aby konšely k zasednutí a jiný všecky svolá a zasedna sám na svý místo z rejistříku k tomu naschále založeného vyčísti dal, zejména všecky kterýž k týmž horám náležejí a tu každej vslyšíc jméno svý, aby se ohlásil, kdoby pak se neohlásil a tu přítomen nebyl, aby poznamenán byl a propadenou pokutu, aby k němu hladino bylo. Trefilo liby se pak že by kdo pozdě přišel a hodná niaká příčina v tom byla, to horný a konšelé uvážiti mají a v jich motci to zůstává rozsouditi."*

mohl za určitých podmínek tak učinit pocestný či těhotná žena. Nejprve musel volat strážce vinohradní hory, potom mohl vstoupit na vinohradní příkop a utrhnout hrozen, snít ho na místě, stopky zanechat u vinohradního kolku a na vinný kolek položit drobný peníz[52]. Pošvář upozorňuje, že tímto lze intepretovat množství ztrátových minci nalezených ve vinohradních horách.

Dalším případem užití drobné mince v právní symbolice bylo v případě zabití zloděje v sebeobraně, nejčastěji strážcem vinohradní hory. V takovém případě byla mrtvole položena mince na ústa a takto pohřbena. Původně byla odsouzenému ma hrdlo při smrti provazem na šibenici zavěšen předmět krádeže nebo na mrtvolu položena ukradená věc. Tento zvyk souvisí s představou, že na onom světě ukradené předměty budou důkazem před božím soudem o jeho vině[53]. Také vyviňuje z hříchu soudce i toho, kdo ho sprovodil ze světa. Tuto praxi známe z jiných středověkých práv. Záměna ukradené věci za drobný peníz souvisí jako náhrada za ukradené věci zvláště, když je nelze použít. Domníváme se, že také drobný peníz symbolicky představuje nápravu (wergeld). Peníz zastupuje symbolické vyrovnání s pozůstalými zloděje[54].

VĚNEC Z RÉVOVÍ

Vyvěšený právní symbol věnce z vinné révy byl nejspíše odvozen z věnce nošeného na hlavě. V nejstarších dobách se věřilo, že věnec patří bohu zasvěceným osobám a věcem, jak můžeme sledovat v římské náboženství. Víno také bylo nápojem, kterým se osoby dostávaly blíže k bohu pomocí extatického vytržení. Připomínáme, že významné místo mělo víno také v náboženství starých Keltů. Odrazem těchto věrských představ byla organizace římských hos-

---

[52] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 1-298 2.8.1.2.2. Uherskobrodská redakce falkenštejnských řádů. (První a druhá redakce uherskobrodského horenského řádu).Uherskobrodský horenský řád (guberniální rukopis D) Ustanovení čl. 24 *„Item oznamujem, jestli pocestný člověk muž nebo žena žádal hrozna, tehdy má hotaře zavolati a jemu má pověděti, že žádá jednoho hrozna, tehdy hotař má utrhnuti stoje na runě jeden hrozen a na jiné opět jeden, až tak do tří může utrhnuti, avšak nemá v žádném jiném vinohradě trhati, nežli jeden hrozen a nic víc, pakliby tu hotaře nebylo, tehdy ten člověk na runě stoje muž jeden hrozen nebo dva utrhnuti a sněsti a stopky* ***k tomu pni položiti a vložiti na ně jeden peníz,*** *než nemá do vinohradu vstupovati.....“*

[53] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, 2.8.1.2.2. Uherskobrodská redakce falkenštejnských řádů. (První a druhá redakce uherskobrodského horenského řádu). .Uherskobrodský horenský řád (guberniální rukopis D). Ustanovení čl. 31 *„Item pakliby z jistinú /zloděj/ nalezen byl, tehdy toho se chytiti mají, jemu na hrdlo uvázati a s tím má na šibenici pověšen bejti a pakliby se bránil a přitom zabit byl, tedy mají jemu to co u něho bylo,* ***buď hrozny nebo ovoce na ústa položiti*** *a pod šibenicí s tím pohřben bejti má.“*

[54] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 1-298. Srovnej kapitolu 2.8.1.1.12.1. Ždánická redakce bzeneckého horenského řádu. (Kyjovská a napajedelská redakce ždánického horenského řádu.). Kyjovský horenský řád (guberniální rukopis C). Ustanovení čl. 21 *„...Pakliby kdo na vinici svého života bránil a nemohl toho toho jinak ujíti a v tom že by zabil druhého, ten proti hornýmu nic-li vinen nebyl, jenom* ***aby jej proti Bohu a přátelům jakž právo jest odložil“***

tin, které měly podobu rituálu. Při nich byl určen král hostiny, který určoval do půlnoci pití vína. Jeho symbolem byl hlavě nošený věnec z vinné révy. Současně musíme připomenout, že věnec z révy musíme chápat i jako symbol produkce vinohradníků.

Zřejmě ještě v pozdní antice byl vyvěšený věnec symbolem výčepního práva. Ve franské říši kapitulářem Karla Velikého *Capitulare de villis imperalibus* bylo nařízeno, aby výčepy vína na jeho statcích byly označeny věncem z vinné révy *(corona racemis)*[55].

Také ve středověku se na Moravě, ale i v jiných zemích se používal věnec z vinné révy či jiný z jiného materiálu jako symbol výčepního práva. Bylo právní povinností, aby oprávněný výčepník zevně označil místo výčepu znamením. Nejstarším znakem byl věnec z vinné révy s hrozny[56]. Později tyto věnce nesli symboly původu a druhu vína[57].

VÍCH

Ve vinohradním právu se objevuje svazek slámy označený jako vích. Jedná se o svazek slámy svázaný stužkou. S víchem nošeným na tyči se setkáváme již u starých Římanů jako bojovým znamením[58]. Setkáváme se s ním jako součásti tzv. hory (viz výše) nebo jako symbol propinačního práva.

Toto znamení mělo zřejmě původně zakazovací význam. Vích slámy či analogicky trs trávy symbolizovaly v právním životě, že tato půda je obsazená a druzí mají zákaz vejít na tento pozemek. Staří Římané tímto vexiloidem zřejmě označovali, že bojují za své území. Tento právní význam nepochybně přešel i do středověku. Tento symbol byl součástí středověkého agrárního práva a přešel i do vinohradního práva

V moravském horenském právu na tzv. hoře umístěný slaměný vích měl zřejmě symbolizovat jeden z právních aspektů rituálu zaražení hory, a to zákaz vstupu do vinohradní hory horníků, jejich dělníků a cizích osob (s výjimkou azylantů a hotařů při zabránění škody). Teprve otevření vinohradní hory se právně umožňovalo vejít horníkům a dělníkům a zahajovalo vinobraní.

---

[55] HORNA, Richard : Výčepnické právo vinařů. In: Miscellanea historico- iuridica, Praha 1940, s. 54- 55.

[56] DŘÍMAL, Jaroslav - ŠTARHA, Ivan : Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček, Blok Brno, 1979, s. 200. Na Moravě máme znak výčepu jako věnce vyvěšeného na tyči z půdního okénka doloženy ve znaku města Strážnice, který se poprvé objevuje na typáři z roku 1607.

[57] ČERMÁK, Miloslav : Nástin vývoje pohostinství v Olomouci (od 14. století do poč. 20. století).In: Okresní archív v Olomouci 1986 (Ročenka OAr), s. 112. V Olomouci slaměný věnec oznamoval, že se zde nalévá uherské víno, slaměný věnec se zeleným věncem oznamoval nálev rakouských vín a zelený věnec byl vyhrazen pro moravská a haličská vína.

[58] BÍLÝ, Jiří L. : Vexilum jako právněarcheologický objekt. In: Pocta Karlu Schellemu k 60. narozeninám. Sborník k životnímu jubileu, Brno 2012, I. vydání, Miroslav Frýdek-Jaromír Tauchen (eds.) s. 158.

Slaměný vích jedním z označení hornického výčepu[59]. Předpokládáme, že opět vychází se zákazového symbolu. Původně se vích vyvěšoval ve vinohradní hoře, kde se naléval zkvašený vinný mošt (burčák) respektive mladé víno.

Později se přesunul výčep vína do vinohradnické obce nebo městečka. Právně v městečku konkuroval často panskému výčepu vína a měšťanskému výčepu. Také rituál začátku výčepu vína byl složitější. Taktéž se používal slaměný vích, který dával jméno tomuto výčepu *výčep pod víchem*[60]. Teprve později podle místních zvyklostí tento symbol nesl další informace o původu, staří a druhu vína[61]. Konkurence různých výčepů se řešilo určením tzv. pořádkou. Na vyhlášení pořádky bylo obyvatelstvo upozorněno zvoněním[62]. Pak se vyhlašovala *(provolávala)* pořádka tím způsobem, že byla přečtena jména oprávněných výčepníků. Někdy mohla být ohlašována i doba výčepu. Nevyvěšení symbolu výčepu mělo za následek ztrátu práva výčepu vyplývající z pořádku a chápalo se jako delikt trestaný pokutou[63].

PŘEDSTAVENÍ

Účelem některých právněarcheologických objektů a rituálů bylo seznámení často negramotným lidem s právem. Například obraz useknuté ruky za porušení hradního míru, jak máme doloženo ve Štýrsku nebo ruky s mečem připevňovaném na Michalské bráně v Bratislavě v době platnosti trhového práva. Přísné horenské právo bylo potřeba v 16. století připomenout také formou inscenovaného případu. Takový případ máme doložen ve vinohradním

---

[59] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 1-298. 7.5. Právo výčepu a skladu vína a propinační imunita.

[60] HORNA, Richard: Výčepnické právo vinařů. In: Miscellanea historico-iuridica, Praha 1940, s. 54-55. Týž Výčapnické právo vinohradníků na Slovensku a zvláště v Bratislavě. In: Vinařský obzor, roč. XXXV.,rok 1941, s. 12-14, 33-34, 71-72. Horna uvádí tento termín v různých jazycích.

[61] FROLEC, Václav : Tradiční vinařství na Moravě, Brno, 1974 ,s. 138. V Sedlci se při výčepu červeného vína připevňovala na vích červená stuha a při výčepu bílého vína stuha bílá. Ve Strážnici výčepnící při nalévání "nového" vína jako znamení používali zelnou hlávku, při starém vínu slaměný vích a křížem ze slámy jednoduchým oznamovali, že se čepuje jednoleté víno a dvojitým křížem, že na čepuje víno dvouleté.

[62] Lipovský horenský řád (guberniální rukopis B) v ustanovení čl. 27 používá obraty *jiné pořádky nedat zvoniti" či frejunkové řádův nezačnú vyzvonění neb vyvolání".* JADRNÍČEK, Ludvík : Městečko Fryšták, Horní Ves, Dolní Ves, Lukoveček a Vítová, Jevíčko 1948, s. 47. Fryšták sice neměl právo hornického výčepu, ale zvyky zde byly obdobné jako ve vinohradnických obcích. Měšťané zde měli právo výčepu vína o jarmarku. Jarmareční frejunk byl vyhlašován zvoněním zvonku na radnici. Symbolem městských práv byla kamenná soška muže (zřejmě původní postava rytíře Rolanda), která stála před radnicí. Fryštátčané pojmenovali sošku Andrýskem. Dr. Trpík se domnívá, že název je odvozený z německého *"Anderes Recht"*. Začátek výčepu symbolicky počínal tím, že vrchní z Lukova jako zástupce pozemkové vrchnosti sošce dal do ruky prapor či šavli. Při skončení frejunku opět vrchní tento prapor či šavli odňal.

[63] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl I., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 1-298. Dolnokounický městský řád vydaný Hynkem a Janem ze Zástřizlí z roku 1576 stanovuje: *Item. Žádnej vína za peníze bez víchu nedávej, kdož by se koli toho dopustil, víno bez vystrčení víchu dával, ten každej ubczy patnácte groší bílejch viny neb pokuty propadne.*

městečku Ždánice[64]. Zřejmě součástí zarážení vinohradní hory bylo představení, které mělo jednoduchý děj. Je chycen zloděj ve vinohradě a potom dochází k soudu a exekuci[65].

ZÁVĚR

Každé právní odvětví mělo své právněarcheologické objekty. Považujeme za nutné, aby badatelé v každém odvětví práva zveřejňovaly a sumarizovali tyto objekty. Byli bychom rádi, aby tento článek byl chápán jako první pokus sumarizovat a interpretovat právněarcheologické objekty vinohradního práva. Právě naše setkání by mělo sloužit k vědecké diskusi i k publikaci.

[64] BÍLÝ Jiří L. : IUS MONTIUM. Právo moravských vinohradních hor, díl III., nakladatelství UP, Olomouc, 2003, s. 968-971. Heslo Ždánice.

[65] POŠVÁŘ, Jaroslav: Moravské právo hor viničních. In: Časopis Matice moravské, roč. 70. , (1951), Brno, s. 147 katalog heslo Ždánice.

SYMBOLY STÁTNÍ MOCI A SPOLEČENSKÉHO POSTAVENÍ VE STAROVĚKÉM ŘÍMĚ[1]

MIROSLAV FRÝDEK[2]

ÚVOD

Symbol je v lidském životě vnímám, a je také vytvořen, jako určité poznávací znamení, které má již při prvním pohledu, např. na člověka, dát jasný signál, s kým jste se potkali. Stejnou funkci má symbol především ve fauně např. u vos či včel, jejich černo-žlutě proužkovaná těla dávají jasný signál – dej si na mě pozor, mohu ublížit. Asi nejvíce jsou dnes symboly vnímány jako uniformy, řády či vyznamenání nebo dokonce jako všudypřítomné módní značky – loga – na oblečení, kdy je již umění koupit si triko bez nápisu. I tato symbolika dává jasně najevo, kdo k jaké skupině patří, tím jak se obléká a jakou značku nosí. Následující studie se bude zabývat jednak symboly státní moci a jejich představiteli ve starověkém Římě a také symboly, které označovaly určité společenské postavení.

SYMBOL – SYMBOLON – TESSERA HOSPITALIS

Slovo symbol pochází z řeckého *symbolon* σύμβολον, což doslovně znamená poznávací znamení. *Symbolon* měl mnoho podob a významů, mezi nejznámější náleží hrací kostky (lat. *alea*) z bílého mramoru, kameniny, skla, drahých kamenů, ale také dřeva a jiných materiálů.[3]

Druhým nejznámějším symbolonem starověku je *tessera hospitalis. Tessera hospitalis* je starověký symbol přátelství, který je hmotnou připomínkou a důkazem vzájemné vazby (pří-

[1] Článek vznikl v rámci Specifického výzkumu Právní postavení osob alieni iuris v římském právu (MUNI/A/0943/2011).

[2] JUDr. Miroslav Frýdek, Právnická fakulta Masarykovy univerzity Ústav dovedostní výuky a inovace studia, Katedra dějin státu a práva. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Ústav klasických studií.

[3] SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities.* John Murray. London, 1875, s. 1112.

slibu) mezi lidmi (jedinci i rodinami).[4] Tyto symbolony byly nalezeny jednak při archeologických výzkumech a také máme dochován jejich popis a zmínky o nich v narativních materiálech, např. Plautově komedii Poenelus[5]. Víme, že již před 3000 lety si přátelé vyměňovali *tessera hospitalis,* které v jednotlivých rodinách zůstávaly celé generace. Důvodem vzniku *testera hospitalis* v mediteránní oblasti ve starověku bylo časté cestování a s ním spojený vznik pohostinného přátelství, kdy *tessera hospitalis* byla doslova klíčem do příbytku rodiny pohostinného přítele.[6] Tyto předměty byly jakýmsi průkazem totožnosti. U Římanů velice často vznikala tzv. hostinná přátelství (lat. *hospitum*), které vznikala při cestování (za obchodem, návštěvy her, slavností apod.). *Hospitium*[7] zavazovala hostinné přátele, aby si při pobytu v přítelově bydlišti vzájemně poskytli ubytování a zaopatření. Ke vzniku tohoto velice prospěšného způsobu ubytování a pomoci vedla především nízká úroveň hostinců a nedostatek ubytovacích možností. Jelikož se hostinné přátelství vztahovalo i na rodinné příslušníky hostinných přátel, tak bylo zapotřebí určitého poznávacího znamení, tedy ten, kdo žádal o využití hostinného přátelství se musel nějak prokázat, že na něj má nárok. K této legitimaci sloužila právě *tessera hospitalis,* dřevěná, měděná nebo slonovinová destička.[8] Tyto destičky byly ozdobeny určitými symboly, např. lev, beran nebo jiným abstraktním symbolem[9]. Destička byla vyrobena ze dvou částí, kdy jednotlivé části dostali hostinní přátelé. Tato „rozlomená" destička představovala jednak průkaz totožnosti a také slib poskytnutí hostinného přátelství pro držitele.[10]

Obr. 1 ukázka *tessera hospitalis*[11]

[4] Tamtéž, s. 1113.

[5] *O mi hospes, salve multum. nam mihi tuos pater patritus ~ ergo hospes Antidamas fuit. Haec mi* ***hospitalis tessera*** *cum illo fuit.*

[6] Webové stránky National Waterfront Museum http://www.museumwales.ac.uk/en/whatson/?event_id=5476 citováno dne 6. 8. 2012.

[7] K tomuto blíže např. SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities.* John Murray. London, 1875, s. 620 – 621.

[8] KOL. AUTORŮ, *Slovník antické kultury*. Praha: .Svoboda, 1974, s. 267, heslo hospitium.

[9] Viz. obr. 1 – podané ruce.

[10] Webové stránky National Waterfront Museum http://www.museumwales.ac.uk/en/whatson/?event_id=5476 citováno dne 6. 8. 2012.

[11] Obrázek převzat z: http://www.archaeogate.org/print/photo.php?src=5_article_92_9.jpg citováno dne 6. 8. 2012.

Obr. 2 ukázka *tessera hospitalis*[12]

SYMBOLY ŘÍMSKÉ STÁTNÍ MOCI A JEJICH PŘEDSTAVITELŮ

S.P.Q.R.

S.P.Q.R. je zkratka označení *Senatus populusque Romanus*, tedy Senát a lid (národ) římský. Tato zkratka je jedním ze znaků starověkého Říma, např. vedle vlčice, která dle legendy kojila dvojčata, zakladatele města Řím, Romula a Rema. Toto označení a z ní plynoucí zkratka se začaly používat v době římské republiky, kdy se nejvyššími představiteli římského státu stal senát a lid římský (Quirité). Tato zkratka se vyskytuje na mnoha pomnících, nápisech, na úředních budovách, ale také na mincích nebo ji měli vytetovanou legionáři na pažích.

FASCES A LIKTOŘI

Fasces, byly pruty (*virgae*) svázané červeným řemenem[13] ve formě svazku v jehož středu byla umístněna sekera[14] (*securis*), někdy byly *fasces* i bez vetknuté sekery.[15]

Obr. 3 ukázka *fasces*[16]

[12] Obrázek převzat z: http://www.unav.es/hAntigua/textos/docencia/navarra/inscripciones/Tesserahospitalis-Viana.html citováno dne 6. 8. 2012.

[13] KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské.* Praha, 1921, s. 167.

[14] SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities.* John Murray. London, 1875**,** s. 520.

[15] KOL. AUTORŮ, *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974, s. 210, heslo fasces. Fasces bez sekery byly ve městě (rozuměj Římu) neseny od vydání tzv. provokačních zákonů.

Tyto svazky prutů byly odznakem římských magistrátů, který znázorňoval jedno z práv magistráta[17] – *ius vitae necisque* – dát bičovat (pruty) nebo popravit (sekera) římského občana. Plinius nám podává zprávu o tom, že *fasces* byly většinou z břízových prutů[18] nebo také z větviček jilmu.[19] Tyto pruty byly neseny tzv. liktory – *lictores*. Liktoři byli čestným doprovodem úředníků.[20]

Obr. 4 ukázka liktorů nesoucích *fasces*[21]

Každý úředník (typ magistratury) měl předepsaný počet liktorů. Konsulové a osoby s konsulskou mocí jako např. *tribuni militium consulari potestate,* decemvirové[22] a prokonsu-

---

[16] Obrázek převzat z : http://kids.britannica.com/eb/art-89866/The-fasces-of-ancient-Rome-consisted-of-a-bundle-of citováno dne 6. 8. 2012.

[17] Základní práva římských magistrátů jsou:

- *Ius multae dicendae* – právo ukládat pokuty (v rozmezí 10 – 3200 assů)
- *Ius agendi* – práva magistrátu s impériem svolat, řídit a přednášet návrhy v komitiích a v senátu:
  - *ius agendi cum populo* (právo svolávat lidový sněm)
  - *ius agendi cum patribus* (právo svolávat senátu)
- *Ius auxilii* – právo pomoci (tribuni lidu)
- *Ius edicendi* – právo magistráta vydávat v rámci své působnosti vyhlášky (edicta)
- *Ius intercessionis* – právo zásahu proti opatřením kolegy nebo nižšího magistráta
- *Ius coercendi* – právo trestat
- *Ius iubendi* – právo vydávat rozkazy v rámci magistrátské pravomoci, u praetora – *ius iudicandi, ius praetoris*

K tomuto tématu např. FRÝDEK, M. *Kurs římského práva.* KEY Publishing. Ostrava. 2011. s. 25 a 26.

[18] Plin. HN XVI.30 a SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities.* John Murray. London. 1875. s. 520.

[19] Plaut. Asin. III.2.29, II.3.74 a Plin. HN XVI.30 a SMITH, W. *A., Dictionary of Greek and Roman Antiquities.* John Murray. London, 1875, s. 520.

[20] *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974, s. 347, heslo liktoři.

[21] Obrázek převzat z: http://www.declarepeace.org.uk/captain/murder_inc/site/tuscany.html citováno dne 6. 8. 2012.

[22] Pozn. autora: decemviré se v úřadu střídali, liktoři nesli fasces před decemvirem, který ten den úřadoval – Liv. Ab Urbe condita 3, 33. SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities.* John Murray, London, 1875, s. 521.

lové mimo Řím[23] byly doprovázeni dvanácti liktory.[24] Prokonsulové od Augustovy dostali 12 liktorů, jen pokud spravovali provincii po zastávání konsulátu.[25] Diktátor, jako mimořádný magistrát měl dvojitý počet liktorů, tedy 24.[26] *Magister equitum* měl 6 liktorů.[27] *Praetor urbanus* měl 2 liktory, praetoři určení pro správu provincií 6.[28] *Legati Augusti* obdrželi 5 liktorů.[29] Augustus užíval do roku 29 př. n. l. 24 liktorů, potom jen 12. Pozdější císařové liktory, jako svůj doprovod, neužívali z důvodu, aby se nemísili s úředníky.[30]

SELLA CURULLIS, SELLA, SUBSELLINUM, SUGGESTUS

Římští magistráti při výkonu svého úřadu seděli, zejména při výkonu jurisdikce a při vykonávání auspicií. Křesla na kterých seděli se nazývají *sella curullis*.[31] Jde o čtyřhranné křeslo, křeslo bez opěrky pro záda, s poduškou a s prohnutýma a zkříženýma nohama. Křeslo bylo možné přenášet a sklopit.

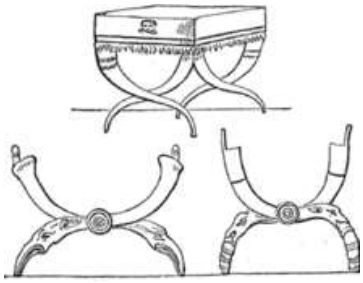

Obr. 5 ukázka rekonstrukce *sella curullis*[32]

Obr. 6 ukázka *sella curullis* na minci[33]

[23] Plut. Aem. P. 4.; KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské.* Praha, 1921, s. 168.
[24] Livius Ab Urbe condita 3. 33. 8, 36. 3; Dion. H. 10. 57; KRÁL, J., GROH, V. *Státní zřízení římské.* Praha. 1921. s. 168.; SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities.* John Murray. London, 1875, s. 520 – 521.
[25] Cass. D. 53, 13; KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské.* Praha, 1921, s. 168
[26] KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské.* Praha, 1921, s. 168; Liv. Ab Urbe condita 3, 26.
[27] KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské.* Praha, 1921, s. 168; Cass. D. 43, 48.
[28] KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské.* Praha, 1921, s. 168.
[29] KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské.* Praha, 1921, s. 168.
[30] Tamtéž, s. 169.
[31] Tamtéž, s. 170.
[32] Obrázek převzat z: http://en.wikipedia.org/wiki/Curule_seat citováno dne 6. 8. 2012.

Sella curulis se v Římě jako odznak úřadu užívala již od doby královské, tehdy se nazývala kurulské královské křeslo – *curuli regia sella*.[34] Po vyhnání králů a zřízení republiky získávají tento odznak moci její úředníci – magistráti. Křeslo nejvyšších úředníků se nazývá *sella curullis* a užívali jej jen kurulští úředníci (tedy konsulové, praetoři a kurulští aedilové) a snad také cenzoři.[35] Nekurulští úředníci měli obyčejné křeslo (*sella*), bez podušky a s rovnýma nohama. Plebejští magistráti nepoužívali křeslo (*sella*), ale lavic (*subsellinum*), které byly nižší než *sella*.[36] Při slavnostech měli všichni magistráti a kněží čestné vyvýšené místo, které se označovalo jako *suggestus*.[37]

TOGA

Když se řekne Říman, tak se snad každému vybaví člověk „omotaný pruhem látky". Právě tento druh oblečení – toga – je snad nejvíce signifikantním symbolem Římana, jeho společenského postavení ve své obci a i v mediterránní oblasti. Toga je nejslavnostnější římská mužská část oblečení, která sestává z vlněného pásu látky (elipsovitě střiženého) širokého 2,70 až 3 metry a dlouhého 5 - 6 metrů. Toga byla omotána kolem těla tak, že pravé rameno zůstalo volné. Toga se stala určitým úředním a náboženským oděvem[38]. Toga tzv. purpurou (nachem) lemovaná byla znakem výkonu úřadu a občan bez úřadu (tzv. *privatus* oproti úředníkovi *magistratus*) ji nesměl nosit.[39] Zvláštním typem togy je *toga praetexta*, která byla vyhrazena magistrátům, kteří mají právo užívat *sella curullis*.

Obr. 7 ukázka togy praetexty[40]

[33] Obrázek převzat z: http://www.acsearch.info/search.html?search=&view_mode=0&c=5&a=113&l=&page=13 citováno dne 6. 8. 2012.

[34] Liv. Ab Urbe condita 1, 20.

[35] KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské.* Praha, 1921, s. 170; SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities.* John Murray. London, 1875. s. 1014.

[36] Varro LL 5, 28; KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské.* Praha, 1921, s. 171.

[37] KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské.* Praha, 1921, s. 170; SMITH, W., *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities.* John Murray. London. 1875, s. 1077.

[38] Pozn. autora. její správné obléknutí bylo velice obtížné a tak si Římané protuto činnost vydržovali zvláštního otroka, kterému se říkalo *vestiplicus.*

[39] KRÁL, J., GROH, V., *Státní zřízení římské.* Praha, 1921, s. 171.

[40] Obrázek převzat z: http://ubioryhistoryczne.blox.pl/2009/12/Ubiory-starozytnego-Rzymu-cz-I.html citováno dne 6. 8. 2012.

O tom, že se jedná o „úřední a slavnostní“ oděv se dochovalo mnoho zpráv, např. Z Liviových Ab Urbe condita III. 26: „Stojí za to vyposlechnout všem, kteří opovrhují všemi lidskými hodnotami kromě bohatství a soudí, že ani veliká čest, ani charakter nemají valný význam, není-li přitom i hojnost a nadbytek jmění: jediná naděje moci národa římského, Lucius Quincitius, obdělával pole o čtyřech jitrech za Tiberem, právě proti tomuto místu, kde jsou nyní loděnice; to místo se jmenuje Quincitiova luka. Tam ho vyslanci zastihli, jak se opírá o rýč a kope příkop, anebo jak oře, zajisté však byl zabrán do práce rolnické. Po vzájemném pozdravení ho vyzvali, aby vyslechl vzkazy senátu oděn togou, aby to přineslo prospěch jemu i státu. Podivil se a tázal se prostě: „Copak? Není snad vše v pořádku?“ a přikáže manželce Racilii rychle přinést togu z chýše. – Setřel prach a pot a oděn togou vystoupil před ně; vyslanci ho společně pozdraví s blahopřáním jako diktátora, povolají ho do města a vyloží mu, jaký strach vládne ve vojsku“.[41]

SYMBOLY SPOLEČENSKÉHO POSTAVENÍ

TUNIKA – TUNICA, ANGUSTUS CLAVUS, LATUS CLAVUS

Tunika lat. *tunica* je označení pro římské spodní roucho,[42] sahající do poloviny lýtek, s krátkými rukávy nebo bez rukávů (bez rukávů nosili tuniku především plebejové, řemeslníci, dělníci a obchodníci) vyrobené z vlněné látky. Občané nosili tuniku v bílé nebo přírodní (krémové) barvě a příslušníci senátorského a jezdeckého stavu s pruhy tzv. *clavus.*

Obr. 8 Ukázka tuniky[43]

[41] LIVIUS, T., *Dějiny I*. Praha: Svoboda, 1971, přeložili: Kucharský, P., Vránek, Č. s. 256.

[42] KOL. AUTORŮ. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974, s. 634, heslo *tunica*.

[43] Obrázek převzat z: http://cendrassosclassiques.blogspot.cz/2009/02/trajes-romanos.html citováno dne 6. 8. 2012.

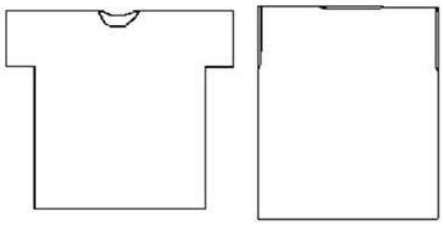

Obr. 9 Tunika s rukávy a bez rukávů[44]

Tunica angusticlavia je tunika s úzkými pruhy, které se označují jako *angustus clavus* (viz obrázek č. 10), tyto pruhy jsou široké 4 cm. Tuto tuniku nosili, jako odznak své společenské třídy, jezdci – *equites* – a proto je nazývána jako *tunica angusticlavia*.

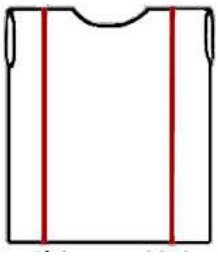

Obr. 10 ukázka *tunica angusticlavia*[45]

Dalším druhem tuniky je tunika „senátorská". Tato tunika je stejná jako tunika jezdců s tím rozdílem, že má širší pruhy – 8 cm. Od doby Grakchů je ozdobena jen jedním širokým pruhem – *latus clavus.*

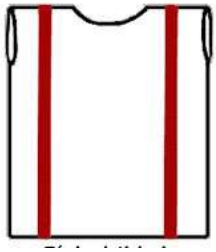

Obr. 11 Tunica laticlavia[46]

[44] Obrázek převzat z: http://ubioryhistoryczne.blox.pl/2009/12/Ubiory-starozytnego-Rzymu-cz-I.html citováno dne 6. 8. 2012.

[45] Obrázek převzat z: http://ubioryhistoryczne.blox.pl/2009/12/Ubiory-starozytnego-Rzymu-cz-I.html citováno dne 6. 8. 2012.

[46] Obrázek převzat z: http://ubioryhistoryczne.blox.pl/2009/12/Ubiory-starozytnego-Rzymu-cz-I.html citováno dne 6. 8. 2012.

BULLA

Bulla je symbolem svobodného postavení svého nositele. Její nošení souvisí s tzv. přechodovými rituály, zejména s narozením. Novorozenec je položen k nohám otce, který ho musí vzít do náruče a pozdvihnout, aby ho uznal za svého[47]. Otec pak čeká na devátý den od narození chlapce (osmý od narození dívky), kdy nastává tzv. *dies lustricus,* den slavnostního očištění. Dítě je zapsáno do městského registru a dostává jméno. Otec obětuje bohům a zavěsí nemluvněti na krk malý amulet (nejčastěji je to *bulla* ve tvaru srdce z kůže nebo zlata) chránící před uhranutím, který bude nosit až do dospělosti.[48]

Obr. 12 Bulla[49]

Obr. 13 Etruská bulla[50]

[47] pozn. autora: pokud to neučiní, je dítě odloženo a může být vychováno někým jiným, kdo z něj učiní např. svého otroka

[48] ROBERT, J-N., *Řím 753 př.n.l. až 476 n.l.* Praha: Lidové noviny, 1999, s. 136.

[49] Obrázek převzat z: http://www.vroma.org/~bmcmanus/clothing_sources.html citováno dne 6. 8. 2012.

[50] Obrázek převzat z: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Etruscan_-_Bulla_with_Daedalus_and_Icarus_-_Walters_57371_-_Side_A.jpg citováno dne 6. 8. 2012.

IUS IMAGINUM

Ius imaginum je právo patricijů, později celé nobility, na vystavování a nošení posmrtných masek svých předků. V každém patricijském domě byla místnost označovaná jako *tablium*, neboli hlavní obytná místnost, ve které stála *armaria* – skříň ve které byly posmrtné voskové masky předků, kteří zastávali nejvyšší státní úřady. Tyto posmrtné masky se nazývaly *imagines* (jednotné číslo *imago*). Pod maskami byly cedulky s úplnou úřednickou titulaturou a tyto masky byly spojeny podle příbuznosti stuhou, která se nazývala *stemmata.* Skříň s posmrtnými maskami byla otevírána jen při významných rodinných a veřejných slavnostech.

Obr. 14 Socha Římana s posmrtnými maskami (*imagines*)[51]

ZÁVĚR

Předchozí stránky byly náhledem do jednoho z aspektů právní archeologie – do symboliky představitelů státní moci a společenského postavení ve starověkém Římě. Tato studie má sloužit jako „společenský průvodce" pro zájemce o každodennosti již dávno zašlých časů či pro cestovatele časem tak, aby věděl, že když potká muže oděného do tuniky s dvěma širokými pruhy (nebo jedním širokým) a togou nachem lemovanou, pozná, že jde o senátora či jednoho z nejvyšších magistrátů, nebo když potká muže nesoucí posmrtné masky svých předků, tak se jedná o patricije.

[51] Obrázek převzat z: http://www.colexiosannarciso.com/departa/clasicas/ROMA.htm citováno dne 6. 8. 2012.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

SMITH, W., A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. John Murray. London, 1875.

KOL. AUTORŮ, Slovník antické kultury. Praha: Svoboda, 1974.

KRÁL, J., GROH, V., Státní zřízení římské. Praha, 1921, s. 167.

FRÝDEK, M., Kurs římského práva. Ostrava: KEY Publishing, 2011, s. 25 a 26.

ROBERT, J-N., Řím 753 př.n.l. až 476 n.l. Praha: Lidové noviny, 1999.

Spisy antických autorů: Plinius Secundus, Plautius, Livius, Cassiodorus, Varro,

Webové stránky:

http://www.museumwales.ac.uk
http://www.unav.es/hAntigua/
http://kids.britannica.com
http://www.declarepeace.org.uk
http://en.wikipedia.org
http://www.acsearch.info/search.html
http://ubioryhistoryczne.blox.pl
http://cendrassosclassiques.blogspot.cz
http://www.vroma.org
http://www.colexiosannarciso.com

NEJSTARŠÍ BRNĚNSKÉ MINCE JAKO JEDEN ZE SYMBOLŮ POČÁTKŮ BRNA

KAREL SCHELLE[1]

Bohatá mincovní historie, pokud již dnes je nám známa, i nepopiratelná důležitost poznání dějin peněz na Moravě, nejlépe ukazují, jak obecná historie nesmí zanedbávat mluvu hmotných pramenů, zvláště nálezů mincí.

Počátky mince souvisí s uplatněním mincovního regálu. V nejširším slova smyslu se jím rozumí právo panovníka na minci, tj. právo určit kov, druh mince, způsob ražby, mincovní číslo a právo na výtěžek z mince. V tomto významu je mincovní regál chápán jako výsostné mincovní právo, tj. právo plynoucí ze svrchované vladařské moci na určitém území. Panovník však mohl mincovní právo v celém rozsahu nebo jeho část přenést na jiné subjekty, například na jednotlivce, sdružení osob, městské obce a další. V takovém případě lze mluvit o tzv. odvozeném mincovním právu, přičemž jde o regál údělných knížat, markrabat, o regál stavovský, biskupský apod., který je derivátem svrchovaného mincovního práva panovníka. Způsoby a důvody, jimiž z nich vznikalo odvozené mincovní právo, byly různé.

Nejstarší česká mince vznikla přibližně v 2. polovině 10. století. Byly to nepochybně hospodářské pohnutky, které vyvolaly ranou ražbu v našich zemích. Stát s pevnou hospodářskou základnou a vysoce rozvinutým obchodem domácím i zahraničním záhy potřeboval ke svému ekonomickému růstu směnného prostředku, kterým byly mince.

Podmínky pro první ražbu na Moravě se však vytvořily pravděpodobně až v první polovině 11. století, hned po znovudobytí Moravy na Polácích, v době kdy se Morava dostala pod zvláštní správu mladého knížete Břetislava, syna českého knížete Oldřicha. Tento dnes již nesporný závěr však ještě v nedávné době byl předmětem rozsáhlých vědeckých sporů. Určitým mezníkem ve vývoji názorů na samostatné mincovní právo na Moravě byl rok 1886, kdy došlo k objevení epochálního nálezu v Rakvicích na jižní Moravě. Rakvický nález obsahoval

[1] Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc., Katedra dějin státu a práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno.

směs mincí ukrytých do země před rokem 1130 a obsahoval vedle mincí českých a rakouských až 3000 denárů z Moravy rozdělené na údělná knížectví. Na základě toho vyšla celá řada prací od autorů, kteří nejen, že mincovní právo moravských údělných knížat přiznávají, ale dokonce jejich mince považují za jedny z nejvýznamnějších z období přemyslovského státu.

Za nejstarší moravskou minci můžeme považovat denár s kotvami knížete Oldřicha, který byl na Moravě ražen pravděpodobně v době sporů mezi Oldřichem a jeho synem Břetislavem. Skutečným zakladatelem moravského mincovnictví se však stal až kníže Břetislav, jehož denár z želčanského nálezu byl považován za výsledek první moravské ražby. Tento typ moravské mince má v legendě na líci jméno Břetislava bez vévodského titulu, na rubu jméno sv. Petra. Je to velmi vzácná mince, známá ve čtyřech různých nálezech: dvou českých – Praha (Kanálská zahrada) a Želčany u Plzně – a dvou polských – z naleziště pod Labem u Koninu a Michalowic u Pinczowa. I když mince nebyla zalezena přímo na moravském území, moravský původ této mince dokazuje jméno sv. Petra na jejím rubu, dále kresba diadému a kotvy a posléze i nález z Kanálské zahrady, jehož podstatná část se dostala do Čech cestou před Moravu.

Břetislavovo panování na Moravě však končilo ve čtyřicátých letech 11. století. Mezeru mezi rokem 1041 – 1052/54, příp. 1055 částečně vyplnila údělná vláda Spytihněva v letech 1048 – 1054, příp. 1055. Důkazem toho je denár, který byl dříve ražen jako varianta moravského denáru knížete Břetislava I. Ovšem domnělé zkomolené Břetislavovo jméno na líci mince nemá s Břetislavem I. nic společného, ale v legendě je zde jmenován jeho syn Spytihněv a na rubu je zkomolené jméno sv. Petra, což dokazuje, že se jednalo o jeden z nejstarších moravských denárů Spytihněva II. Máme ovšem ještě další dva typy moravských denárů tohoto knížete. Jednak denár panovníka v řasnatém oděvu s praporcem v pravici, na rubu s poprsím sv. Václava z levé strany, držícího křížek. V opisech je na líci uvedeno jméno Spytihněvovo s vévodským titulem, na rubu jméno sv. Václava. Druhý typ je svým vyobrazením v podstatě shodný s typem předchozím, avšak obrazy jsou mnohem schematičtější, až přímo lineární. Na tyto typy potom navazují další, především z doby vlády Vratislava II.

V době vlády Břetislava a Spytihněva Morava tvořila jednotný celek. K jejímu dělení došlo, jak uvádí Kosmas, těsně před Břetislavovou smrtí. Východní část země s olomouckým hradem připadla Břetislavovi a o západní část země, tj. o Znojemsko a Brněnsko, se měli rozdělit zbývající bratři (Konrád a Ota) po dosažení zletilosti. Hovoříme o tzv. prvém dělení Moravy na údělы. V. Novotný usuzuje, že se tak stalo koncem roku 1054, kdy Břetislav táhl na Moravu trstenickou stezkou, avšak v Chrudimi onemocněl a zde vymezil jednotlivé údělы. V prvé polovině ledna 1055 potom umírá. K tomuto názoru se přiklonil i G. Friedrich. F. Šujan naopak mluví o počátku roku 1055. Přesné vymezení této události není pro naše účely důležité. Z oněch dob se nám zachoval denár ze společné ražby Konráda I. a Oty. Mince má na líci v hladkém nahoře otevřeném kroužku postavu knížete sedícího na knížecím stolci, držícího žezlo v rukou, které jsou zkříženy přes prsy. Na rubu v hladkém, nahoře otevřeném kroužku je poprsí zpříma s kopím. Tento denár je považován za nejstarší brněnskou minci.

Kromě toho jsou brněnské mincovně připisovány Konrádovy denáry a půldolary z šedesátých až devadesátých let 11. století. Brněnská mincovna byla umístěna na knížecím sídelním hradě na Petrově a fungovala až do poloviny 12. století, takže v ní byly mraženy též denáry Břetislav II., Oty II. a Vratislava III.

Mincovní právo údělných knížat vzniklo logicky se vznikem údělů, samostatně ovšem ve vztahu s rozvojem mincovnictví v českém státě jako celku. Úděly byly institucí přechodnou, vzniklou z tehdejších hospodářských podmínek. Jak postupně ovšem docházelo k centralizaci českého státu a k upevnění panovnické moci, mizí i údělné zřízení a s ním i tento druh odvozeného mincovního práva.

Všechny uvedené druhy odvozeních práv byly vlastně derivátem panovnického mincovního regálu, který český kníže nebo král nabýval automaticky korunovací. Stejně bylo nabýváno i toto odvozené mincovní právo, poněvadž se nevztahovalo k určité osobě, ale k určitému údělu, biskupské hodnosti nebo markrabskému titulu. Rozdíl byl pouze v osobním vztahu uživatele tohoto práva k pražskému knížeti, tedy k vlastníkovi mincovního regálu; ten byl pochopitelně jiný u údělníků, jiný u olomouckých biskupů a jiný u moravských markrabích. Jednalo se tedy o spojení práva s určitou nemovitostí nebo s určitým úřadem, které společně s dalšími požitky sloužilo jako finanční zajištění uživatele tohoto oprávnění.

V oblasti moravského mincovnictví a moravského mincovního práva existuje stále dlouhá řada nezodpovězených otázek. Mnohokrát diskutovaným problémem je například skutečnost, jaký zlomek oběživa nálezy mincí vskutku představují. Je třeba získaná čísla konfrontovat i v jejich vzájemných vztazích i s prameny písemnými. Přece však nám tyto dílčí závěry ukazují jasně hospodářské, hlavně obchodní sklony a spojení Moravy. I ty se však přirozeně dobou měnily. Podivuhodně souhlasí jednotlivé cizozemské složky oběživa jak s otevřením země rozličnými směry, tak s rozlišnými stopami v rázu mincí, poznamenaných vzory mincí okolních zemí, tak se základními jednotkami i se zprávami a doklady obchodního styku. Vedle domácích a českých peněz se nejvýrazněji projevují z jihu rakouské feniky a peníze uherské, případně polské ražby. Z toho vyplývá, že na Moravě v průběhu staletí můžeme sledovat jasně odraz přímo útočného mincovnictví jiných okolních států. Morava ve svých ražbách nikdy nevytvořila samostatný typ mince velké ekonomické průraznosti. Nejblíže k tomu měly snad její dvoustranné denáry 13. století a malé moravské braktáty.

ZKRATKY V RATINGU

VÁCLAV LIŠKA[1]

Symbol je poznávacím znamením, které je jednoduché svou formou, avšak bohaté a hluboké svým významem. Se symboly se můžeme setkat v celé řadě odvětví a oborů, nevyjímaje ani rating, tj. nezávislé hodnocení společností, emisií nebo projektů ve strukturované a trhu srozumitelné formě, které informuje účastníky trhu o rizikovém profilu daného subjektu. Srozumitelnou a standardní formu komunikace s příjemci informací o ratingu zajišťuje využívání zavedených ratingových symbolů z ratingové škály. Tento článek se snaží pokrýt a vysvětlit základní symboly, se kterými se můžeme v ratingu setkat. Nejdříve ale začněme vysvětlením pojmu rating a jeho stručnou historií.

CO JE RATING?

- nástroj, který měří, hodnotí a označuje kvalitu (riziko) určité investice či konkrétního subjektu, cenného papíru či emise dluhu
- nezávislé hodnocení různých subjektů, které je řadí do několika kategorií a dovoluje tak přibližné srovnání, případně i vytvoření jejich pořadí (*ranking*)
- hodnocení formou ***ratingové známky z ratingové stupnice***
- celosvětově uznávané standardní označení hodnocení bonity ekonomických subjektů a zároveň i pravděpodobnosti, s jakou daný subjekt dostojí svým závazkům (resp. s jakou pravděpodobností budou jednotlivé dluhové instrumenty splaceny)
- hodnocení, bez něhož se dnes neobejde prakticky žádná významnější světová emise obligací, směnek, hypotečních zástavních listů, derivátových obchodů, projektů sekuritizace, tzn. všech obchodů, u nichž je emitován nějaký dluh a ten je třeba ohodnotit
- měření, které si získalo obrovskou důvěru bank, investorů a regulačních orgánů

[1] Prof.h.c. Dr. ing. Václav Liška, Dr.h.c., Katedra společenských věd, Fakulta stavební, ČVUT v Praze.

- nástroj, podle něhož se vypočítává kapitálová přiměřenost bank
- hlavní měřítko vymezující investiční možnosti
- vyjádření názoru agentury, který je podložen informacemi, jež jsou pokládány za správné, i když správnost nemůže být garantována

CO NENÍ RATING?

- hodnocení výnosnosti investice
- doporučení k nákupu či prodeji investice
- udání tržní ceny akcií či obligací

HISTORIE RATINGU

Rating vznikl v USA, je spojen s rokem **1909**, kdy ***John Moody*** vytvořil jednoduchý systém písemných kvalitativních znaků – symbolů a začal hodnotit obligace železničních společností. Už o rok později v r. 1910 rozšířil hodnocení i na obligace podniků veřejných služeb a průmyslových společností.[2] Jistě netušil, že jeho vlastní ratingová stupnice v níž použil první tři písmena abecedy získají takovou oblibu a budou díky srozumitelnosti a jednoduchosti ratingovými agenturami používána dodnes.

Společnost Poor's Publishing Company[3] je první analytickou organizací, která zveřejnila svá ratingová kritéria a postupy a zavedla vlastní on-line servis.[4] To byl rok 1916.

V r. 1922 vydávají své první ratingy další dvě společnosti – Standard Statistics Copany a Fitch Publishing Company.

Z hlediska ratingu je významný **rok 1941**, kdy dochází k fúzi Standard Statistics Copany a Poor's Publishing Copany a vzniká ***Standard & Poor's (S&P)***.[5]

Duff &Phelps Credit Rating Co. byla další významná ratingová agentura zabývající se analýzou podniků veřejných služeb, jejíž vliv výrazně vzrostl v r. 1982 se zahájením hodnocení dluhopisů společností ze všech oborů.

V r. 1975 vzniká velká ratingová agentura McCarth, Crisanti and Maffei (MCM), která v r. 1991 přebírá Xerox Financial Servises (později připojena k Duff & Phelps).

Rok 1978 je spojen se vznikem v současnosti nejvýznamnější evropské ratingové agentury ***IBCA*** specializující se na rating bank nejdříve ve Velké Británii, brzy však rozšiřuje svou aktivitu i na britské korporace a poté i na emitenty z kontinentální Evropy. V r. 1992 fúzovala

---

[2] Dnes ohodnocuje Moody's Investors Service tisíce emisí korporátních a komunálních směnek a priortních akcií. Hodnocení je poskytováno v Moody's Bond rekord, který vychází každý měsíc.

[3] Dnešní Standard & Poor's.

[4] Vydává publikaci Credit Week, jež se stala všeobecným návodem pro hodnocení úvěrů.

[5] Od r. 1966 je součástí The McGraw-Hill Companies, Inc., působí ve 20 zemích světa.

s francouzskou Euronotation a stala se největší a nejvýznamnější nezávislou ratingovou společností v Evropě.[6]

V r. 1997 vzniká třetí největší ratingová agentura na světě ***FitchIBCA*** (spojením IBCA s americkou Fitch Investor Service), v **r. 2000** byl název změněn na Fitch v souvislosti s převzetím americké Duff&Phelps a menší agentury Thomson Bank Watch zaměřené na finanční instituce.

Na začátku 20.století ratingové agentury začínaly zejména hodnocením konkrétních dluhopisových instrumentů, resp. rizika nesplacení konkrétního dluhu. Dnes se provádí i ratingové hodnocení států, měst, průmyslových podniků, bank, pojišťoven, penzijních fondů, ale i směnek, prioritních akcií, syndikovaných úvěrů, projektů, atd.

Od těch dob zaznamenal rating obrovský vývoj, a to zejména **v USA**, kde je ratingem hodnoceno téměř 95% všech dluhových emisí emitovaných v USA a jeho roční přírůstky se stále počítají v desítkách procent.

V Evropě se rating začal výrazněji prosazovat až od 70. až 80. let (v Asii ještě o něco později). Dnes je již hodnoceno přes 85% všech dluhových cenných papírů a současný růst ratingových služeb v Evropě je prakticky nejrychlejší na světě.

V ČR a na Slovensku vznikla jako první a dodnes vedoucí ratingová agentura ***CRA Rating Agency***, dnes jediná afilace Moody's Investors service ve střední Evropě, která se v r. 2003 dále rozšířila do Maďarska.

NEJVÝZNAMNĚJŠÍ GLOBÁLNÍ RATINGOVÉ AGENTURY:

1. *Moodyś Investors Service*(cca 40% tržní podíl)
2. *Standard & Poorś* (cca 40% tržní podíl)
3. *Fitch Ratings* (cca 16% tržní podíl)

Další významné ratingové agentury:

A. M. Best Co. (americká r.a. zaměřena na pojišťovny), *Dominion Bond Rating Service* (nejstarší kanadská r.a. založena r. 1972), *Mikuni či Japan Bond Research Institute* (založena r. 1977 jako výzkumná složka ekonomického časopisu, dnes stanoví rating emitentům vstupujícím na japonský veřejný trh).

[6] Často vytváří alternativu k hodnocení S&P a Moody's.

RATINGOVÁ TYPOLOGIE

Existuje celá řada ratingového hodnocení, záleží, jaká jsou zvolena kritéria hodnocení. Lze se setkat s těmito typy ratingu: credit rating, fund rating, market risk (fondy), financial strength rating (pojišťovny), index podpory vlastníka (banky) a counterparty rating.

Podle typu dluhového instrumentu pak rozlišujeme:

- rating cenných papírů s pevným výnosem (obligace, směnky)
- rating syndikovaného dluhu
- rating prioritních akcií
- rating strukturovaného financování
- rating projektového financování

Podle ***časového kritéria*** rozlišujeme: **krátkodobý** a **dlouhodobý** rating. Kritériem pro zařazení do příslušné kategorie je doba splatnosti dluhového instrumentu. V případě krátkodobých dluhů do 1 roku se jedná o krátkodobý rating a v případě instrumentů se splatností nad 1 rok se jedná o dlouhodobý rating.

STUPNICE PRO DLOUHODOBÝ RATING

Moody's	Standard & Poor's; Fitch	Zhodnocení
Aaa	AAA	Téměř žádné úvěrové riziko. Vynikající schopnost splnění finančních závazků.
Aa1	AA+	
Aa2	AA	Bezpečná investice s nízkým rizikem.
Aa3	AA-	
A1	A+	
A2	A	Bezpečná investice, náchylná na ekonomické změny a negativní vlivy v daném oboru podnikání.
A3	A-	
Baa1	BBB+	Středně bezpečná investice vyskytující se často při zhoršených podmínkách v ekonomice.
Baa2	BBB	
Baa3	BBB-	Stále dostatečná schopnost dostát svým závazkům, ale situace se může zhoršit.
Ba1	BB+	
Ba2	BB	Spekulativní investice - dlužník čelí nepříznivým podmínkám a je obtížné předpovídat budoucí vývoj.
Ba3	BB-	
B1	B+	
B2	B	Spekulativní investice - dlužník čelí nepříznivým podmínkám a očekává se zhoršení situace.
B3	B-	

Caa	CCC	Pravděpodobnost úpadku nebo jiného přerušení činnosti - závazky nejspíše nebudou splaceny.
Ca	CC	
C	C	
	D	Velmi vysoká pravděpodobnost úpadku. Trvalá neschopnost dlužníka dostát svým závazkům.
WR		Hodnocení staženo.
NR	NR	Subjekt bez ratingu.

Stupeň rizikovosti se vyjadřuje pomocí písmen abecedy (AAA, AA, A, BBB, BB, B, CCC, CC, C, D), ke kterým je přiřazen i slovní komentář o rizikovosti předmětu ratingu. Výše uvedenými symboly se označuje tzv. **dlouhodobý rating**. Dlouhodobý rating se určuje jak pro závazky přijímané v lokální měně, tak i pro závazky v cizí měně.

AAA (Aaa)[7]……nejvyšší známka. Tento symbol znamená prakticky neohroženou možnost dostát svým závazkům, společnost (emise či projekt) nese ***minimální investiční riziko***. Dnes cca jen 15 subjektů, které touto známkou disponují (např. General Eletric).

AA (Aa) ……..tento symbol znamená velmi dobrou úroveň splacení svých závazků. Pravděpodobnost, že subjekt nedostojí svým závazkům je pouze na úrovni cca 0,83% za 10 let, což je pro investory ***velmi nízké investiční riziko***. K této známce se přiřazuje často i další ratingový symbol 1 nebo -, resp. číslice 1,2,3. Konečná známka může mít tedy podobu: AA+, AA, AA- nebo Aa1, Aa2, Aa3. tyto symboly označují, jak silná je bonita hodnoceného subjektu na dané úrovni rizika. Pokud je přiřazeno znaménko + nebo 1, znamená to, že daný subjekt je na dané úrovni rizika silnější a je tedy i pravděpodobnější jeho schopnost a ochota dostát svým závazkům. také pravděpodobnost, že si udrží daný stupeň rizika je vyšší než jeho případné snížení na stupeň A (single A). Naopak, znaménko – nebo 3 znamená pro hodnocený subjekt potenciálně horší pravděpodobnost dostání svým závazkům, než odpovídá dané rizikové třídě. Pro tento subjekt je mnohem pravděpodobnější možnost ztráty dosavadní rizikové třídy a jeho přesun do třídy nižší, tedy rizikovější. Obdobně jsou doplňovány ratingové známky na všech dalších místech až do stupňů C, resp. D, které znamenají praktické nesplacení svých závazků včas a v plné míře.

A……..tento symbol je známkou velmi kvalitních subjektů, u nichž je pravděpodobnost dostání svým závazkům stále velmi vysoká. Pravděpodobnost, že nezaplatí svým věřitelům včas a plně je na úrovni cca 4,3% za 20 let, což znamená ***nízké investiční riziko***.

BBB (Baa)……poslední, tzv. investiční stupeň ratingové stupnice znamenající nejdůležitější přelom v ratingové tabulce.[8] Tento symbol znamená, že společnost /emise /projekt nese

[7] Některé ratingové agentury používají písmena malé abecedy.

[8] Na tomto stupni byla hodnocena i ČR (Baa1 od agentury Moody's – dnes se stupněm A1, resp. A- od S&P).

přiměřené investičné riziko, subjekty na tomto stupni jsou brány jako subjekty schopné dostát s přijatelnou mírou rizika svým závazkům (necelá 90%ní pravděpodobnost, že subjekty dostojí v období 20 let svým závazkům). To je míra, která je ještě přijatelná pro většinu investorů.[9]

BB (Ba)……tento symbol znamená, že společnost/ emise /projekt nese ***vysoké investičné riziko***, jedná se o nejvyšší spekulativní stupeň ratingové stupnice, zde je nejvyšší pravděpodobnost povýšení do investičního pásma (např. Slovensko v r. 2001 povýšilo ze stupně Ba1 na Baa3, dnes A2, resp. ze stupně BB+ na BBB- dnes A-). Pravděpodobnost, že tyto subjekty nedostojí svým závazkům je na úrovni 36,5% za 20 let, což je výrazný skok oproti investičnímu stupni.

B……. tento symbol znamená, že společnost/ emise /projekt nese ***velmi vysoké investičné riziko,*** jde o známku pro spekulativní investice vhodné pro investory, kteří jsou ochotni podstoupit vyšší míru rizika. Pravděpodobnost nesplacení závazků již přesahuje 50% a činí 54,5% za 10 let.

CCC (Caa) …….. tento symbol znamená, že společnost/ emise /projekt nese ***mimořádně vysoké investičné riziko***, které je větší než je obvyklé v sektoru působení společnosti/ emitenta. Negativní změny vnějšího prostředí jakéhokoliv rozsahu znamenají reálné riziko úpadku (dafaultu).

CC (Ca)…… tento symbol znamená, že společnost/ emise /projekt nese ***vysoké riziko defaultu.*** Existuje zde velmi vysoké riziko upředňostňování splácení úroků před splácením jistiny, přičemž i schopnost splácet úroky nese vysoké riziko. Schopnost a ochota společnosti/ emise/ projektu je závislá u na výrazně pozitivním vývoji sektoru a odvětví působnosti daného subjektu.

C .....tento symbol znamená, že společnost/ emise /projekt nese ***velmi vysoké riziko defaultu.*** Subjekty hodnocené touto známkou se buď ocitají na pokraji úpadku (default) – neplacení svých závazků, nebo již v úpadku jsou.

D……tento symbol používají ratingové agentury pro subjekty které jsou ***již v úpadku***. Je zde mimořádně vysoká pravděpodobnost, že společnost/ emise/ projekt není schopna plnit své závazky včas.

Kromě dlouhodobého ratingu stanovuje ratingová agentura i tzv. **krátkodobý rating**, a to pomocí kombinace abecedních a číselných znaků. Každý z těchto znaků také představuje určitý rizikový profil předmětu hodnocení.

[9] Do takto hodnocených cenných papírů směřuje dle hrubého odhadu cca 80% všech světových investic.

STUPNICE PRO KRÁTKODOBÝ RATING

Moody's	Standard & Poor's	Fitch	Zhodnocení (v rámci krátkého období)
P-1	A-1+	F1+	Vynikající schopnost plnit své finanční závazky.
P-2	A-1	F1	Velmi dobrá schopnost plnit své finanční závazky.
	A-2	F2	Uspokojivá schopnost plnit své finanční závazky.
P-3	A-3	F3	Nepříznivé ekonomické podmínky by mohly oslabit schopnost dlužníka plnit své finanční závazky.
	B	B	Spekulativní charakter - náchylnost k negativním změnám.
NP (not prime)	C	C	Vysoké riziko, že dlužník nebude schopen plnit své finanční závazky. Závislost na ekonomické situaci a podmínkách v daném odvětví podnikání.
	D	D	Dlužník je v prodlení, neplní své finanční závazky.

POROVNÁNÍ STUPNIC RATINGOVÝCH ZNÁMEK TŘÍ AGENTUR

Jednotlivé ratingové agentury používají k ratingovému hodnocení daných subjektů ratingové stupnice, které jsou si velmi podobné. Následující stupnice jsou ty nejpoužívanější:

Standard & Poor´s	Moody´s Investors Service	Fitch Ratings	Investiční kvalita
AAA	Aaa	AAA	**investiční stupeň**
AA+	Aa1	AA+	
AA	Aa2	AA	
AA–	Aa3	AA–	
A+	A1	A+	
A	A2	A	
A–	A3	A–	
BBB+	Baa1	BBB+	
BBB	Baa2	BBB	
BBB–	Baa3	BBB–	
BB+	Ba1	BB+	**spekulativní stupeň**
BB	Ba2	BB	
BB–	Ba3	BB–	

B+	B1	B+	
B	B2	B	
B–	B3	B–	
CCC	Caa	CCC	
CC	Ca	CC	
C	C	C	
D		DDD	
		DD	
		D	

Zdroj: www.podnikinfo.eu

Nejdůležitějším dělením ratingové škály, které používají všechny ratingové agentury, je dělení na **investiční** a **spekulativní stupeň**. Subjekty v rámci investičního stupně jsou považovány za subjekty schopné dostát s přijatelnou mírou rizika svým závazkům (takto ohodnocené subjekty v období dvaceti let dostojí svým závazkům s pravděpodobností cca 90 %). Tato míra je přijatelná pro většinu investorů a dle hrubého odhadu do takto ohodnocených cenných papírů směřuje cca 80 % světových investic. Zbývajících cca 20 % investic spadá do spekulativního stupně. Takto ohodnocené subjekty v období dvaceti let nesplní své závazky s pravděpodobností 36,5 %, což je významný skok v neplnění závazků oproti subjektům v rámci investičního stupně (cca 10 %). Rozhodnutí o udělení investičního či spekulativního stupně je tedy pro ratingového analytika klíčové. Představuje nejdůležitější přelom v ratingové tabulce oddělující investici od spekulace.

SROVNÁNÍ MEZINÁRODNÍHO A LOKÁLNÍHO RATINGU

S ohledem na denominaci dluhu a cílového trhu lze rozlišovat **mezinárodní rating** závazků v zahraniční měně a **lokální rating** závazků v lokální měně. Z jejich porovnání vyplývá hned několik zásadních rozdílů – viz následující tabulka:

	Mezinárodní rating	**Lokální rating**
Měna	cizí	lokální
Rizika	všechna: společnosti, ekonomiky, konvertibility a transferu	pouze: společnosti, ekonomiky

Stupnice	globální	lokální
Restrikce	sovereign rating[10]	xyAaa*
Mezinárodní srovnatelnost	ano	ne

* xy – index daného státu, označení lokálního ratingu, např. czAaa

Zdroj: Vinš, P., Liška, V.: Rating.Praha 2005, str.8

Jak vyplývá z tabulky, do hodnocení závazků v cizí měně (mezinárodní rating) vstupuje kromě rizika společnosti a ekonomiky i riziko transferu a konvertibility příslušné měny. Lokální rating je na rozdíl od mezinárodního ratingu použitelný pouze v rámci daného státu, není tedy mezinárodně srovnatelný. U mezinárodního ratingu je (s výjimkou projektového financování) rating státního rizika ve většině případů limitujícím faktorem. Podobně je tomu i v případě lokálního ratingu, kdy je hodnocení rizika státu limitujícím faktorem, ale (na rozdíl od mezinárodního ratingu) je trvale nastaven na nejvyšším stupni. Tuto situaci znázorňuje následující tabulka:

Srovnání mezinárodního a lokálního ratingu na hodnoceném subjektu

Ratingová škála (mez.)	Mezinárodní rating	Lokální rating	Ratingová škála (lok.)
Aaa		rating státu	czAaa
Aa+			czAa+
Aa		rating podniku	czAa
Aa–			czAa–
A+	rating státu		czA+
A			czA
A–	rating podniku		czA–
Baa+			czBaa+
Baa			czBaa
Baa–			czBaa–
Ba+			czBa+
Ba			czBa

Zdroj: Vinš, P., Liška, V.: Rating.Praha 2005, str.8

[10] suverénní rating států.

Jako příklad lze uvést rating tuzemské společnosti, která je v rámci mezinárodního ratingu hodnocena ratingovou známkou A– a v rámci lokálního ratingu známkou czAa. Vyšší ohodnocení u lokálního ratingu oproti mezinárodnímu je způsobeno absencí rizika transferu a konvertibility u lokálního ratingu, kde se hodnocení vztahuje k úrovni sektoru podnikání v daném státě.

Česká republika má pro emise v zahraničních měnách následující ratingové ocenění:

Ratingová agentura	Rating	Výhled
Standard & Poor´s	**A–**	stabilní
Moody´s Investors Service	**A1**	stabilní
Fitch Ratings	**A**	stabilní

** Ratingové hodnocení k 5. 3. 2007. Zdroj:*www.mfcr.cz

Příloha: Ratingové stupnice ratingu finanční síly pojišťoven dle jednotlivých ratingových agentur

Následující tabulka nabízí srovnání ratingových stupnic hodnotících finanční sílu pojišťoven tří ratingových agentur. Slovní komentáře jednotlivých tříd jsou ponechány v angličtině pro jejich přesnější rozlišení.

	A. M. Best		Standard & Poor´s		Moody´s Investors Service	
secure	A++, A+	superior	AAA	extremely strong	Aaa	exceptional
	A, A–	excellent	AA+, AA, AA–	very strong	Aa1, Aa2, Aa3	excellent
	B++, B+	good	A+, A, A–	strong	A1, A2, A3	good
			BBB+, BBB, BBB–	good	Baa1, Baa2, Baa3	adequate
vulnerable	B, B–	fair	BB+, BB, BB–	marginal	Ba1, Ba2, Ba3	questionable
	C++, C+	marginal	B+, B, B–	weak	B1, B2, B3	poor
	C, C–	weak	CCC+, CCC, CCC–	very weak	Caa	very poor
	D	poor	CC	extremely weak	Ca	extremely poor
	E	dohled*	R	regulatory action****	C	lowest quality/default
	F	likvidace**	NR	nehodnoceno		
	S	suspendován***				

** - uděleno pojišťovnám, které jsou pod dohledem příslušného orgánu dozoru, zahrnuje např. pozastavení činnosti či prostředky k nápravě apod., nikoli však likvidaci pojišťovny*

*** - uděleno pojišťovnám, které jsou v likvidaci na základě rozhodnutí soudu nebo na základě dobrovolného rozhodnutí vlastníka*

**** - uděleno pojišťovnám, které již byly dříve hodnoceny, a u nichž se objevily skutečnosti, které značně ovlivnily jejich bilanční sílu či výnosnost, a kvůli nedostatku času či nedostatku informací nebyly přehodnoceny*

***** - uděleno pojišťovnám, které provádějí opatření dozorčího orgánu s ohledem na svou solventnost*

Zdroj: Fojtíková, J.: Rating v pojišťovnictví. diplomová práce, str. 45. Masarykova univerzita,Brno 2007[11]

V ratingu se můžeme setkat i s dalšími symboly, např. NR – not rated, který vyjadřuje situace, kdy daný subjekt, i když zažádá o rating, není hodnocen. Důvodů může být více. Např. A. M. Best rozlišuje **pět důvodů**, kdy daný subjekt není hodnocen[12]:

- NR-1: nedostatečná data;
- NR-2: nedostatečná velikost a/nebo nedostatečné zkušenosti[13];
- NR-3: nelze aplikovat ratingový proces;
- NR-4: na žádost hodnoceného subjektu;
- NR-5: ratingové agentuře nebyly poskytnuty potřebné informace (u subjektů, které byly dříve hodnoceny a nyní nedodaly potřebná data z důvodu jejich zániku apod.)

[11] http://is.muni.cz/th/76050/esf_m/DIPLOMOVA_PRACE.doc.

[12] Guide to Best´s Financial Strength Ratings. <http://www.ambest.com/ratings/guide.pdf>.

[13] Minimální požadovaná velikost je 2 miliony dolarů základního kapitálu, za minimální zkušenost je považována doba trvání 2 až 5 let.

EMOTIONY

VÁCLAV LIŠKA[1]

„Bez usilovné pracovitosti není
ani talentů, ani géniů.“
Dmitrij I. Mendělejev

Emotikon, chcete-li emotikona nebo české synonymum smajlík , je grafický symbol složený většinou z minimálního počtu interpunkčních znaků, který vyjadřuje pisatelovy emoce, nálady, pocity, postoje a jiné skutečnosti.

Pojem symbol pochází z řeckého slova „symbolon“ nebo „symbalein“ znamenající směs nebo sloveso smísit. Vyjadřuje, že symbol, tj. nějaký předmět nebo obraz, je ve spojení s něčím, nebo přesněji, že něco zastupuje. Důležité je, si ovšem také uvědomit, že již sama lidská řeč, písmo, je pouze jakési obcí přijaté, tedy obecně platné schéma, systém symbolů. Symbol ovšem, v mystickém, nebo, chceme-li, v mytologickém slova smyslu, užívá se všude tam, kde řeč, opírající se o strnulé, obsahově i ideově povrchní a významově nejednoznačné pojmy, není schopna sdělit určitý významový obsah.

U emotikonu jde o speciální formu ASCII art, jejíž význam se dozvíme při otočení hlavy o 90° doleva nebo doprava. Velmi často se používají v neformální komunikaci, pomocí e-mailů, smsek, internetových diskuzí a postupně se začínají objevovat i v pravidelných periodikách, převážně pro mládež. Protože je internet a textová telekomunikace poměrně nový druh dorozumívání, člověk je stále kapku zvyklý vidět pisatelovu tvář nebo alespoň slyšet jeho hlas, aby pochopil

[1] Prof.h.c. Dr. ing. Václav Liška, Dr.h.c., Katedra společenských věd, Fakulta stavební, ČVUT v Praze.

smysl některé jeho reakce. V některých případech se může jednat totiž o dvojsmysl, který nemusí být správně pochopen.

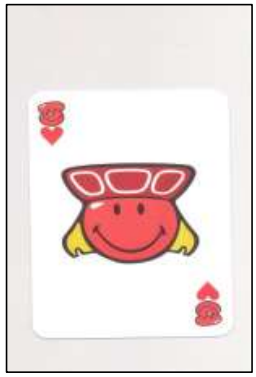

Emotikona patří v dnešní době k boomu komunikace, protože bez smajlíků se prostě už neobejdeme. Jenže všechno má své meze. Požadovat po někom smajlík jako ujištění o správnosti pochopení přijaté zprávy je poněkud podivné, zvlášť pokud se s dotyčným známe už několik let. Dvojtečka a jedna závorka se vlastně stala takovou pomyslnou berličkou v naší komunikaci, máme totiž pořád tendence ujišťovat příjemce o správnosti pochopení naší zprávy nebo jiného vzkazu. A co víc? Pro některé se smajlík stává téměř nepostradatelným znaménkem, takže pomocí emotikonů věty dělí, končí a začíná zároveň - ač to občas ani není nutné, jak říká americký komik Penn Jillitle:

„Jakmile vložíte za vtip smajlík, ten vtip jste právě zabili.“

Je potřeba však říct, že současná doba si smajlík prostě žádá. Emotikon nemůžeme brát jako nešvar postmoderní kultury, je to jen její produkt. Před pár lety jsme se mohli vyznat své milované osobě hrou na kytaru pod okny jejich rodičů s pugetem růží nebo milostným dopisem. Na libovolném počtu stran se psaly ódy a skládaly básničky, teď se doba posunula dopředu a většinou dostáváme jenom smsky nebo e-maily plné blikajících obličejíčků.

GRAFICKÉ SMAILIKY

Ovšem dnešní doba si nalézá nové cesty ve vyjadřování pocitů než je používání základní počítačové značkové řady ASC II. Na řadu se dostala moderní grafika a především animace. A tak se smajlíci dostávají do zcela nové podoby. Mohou se hýbat, vyplazovat jazyky, ale třeba také skákat přes švihadlo. Řekněme si, je opravdu těžké najít na internetu server, kde by nebyla jediná emotikona.

O budoucnosti jejich využívání lze jen spekulovat. Jen je docela smutné, že se postupně bude zapomínat na původní emotikony skládané ze závorek a pomlček a pomalu se přejde na grafické vyspělejší smajlíky.

Zabiju tě. Zabiju tě ☺ Tyto dvě věty se z typografického hlediska liší jen dvojtečkou a závorkou. Rozdíl ve významu je však obrovský. Zatímco první věta je ukončena interpunkcí, druhá emotikonem. Z první může být pomalu trestní oznámení, ta druhá může vyvolat maximálně úsměv na naší tváři. Když se dříve psaly dopisy, dala se ze sklonu písma, hustoty slov či sytosti tahu usoudit nálada pisatele či pisatelky, energie, rozzlobení a mnoho dalších druhů emocí. Na dopisy ani jejich psaní však dnes není čas a většina lidí používá spíš elektronickou poštu. To však neznamená, že bychom své emoce už nemuseli vyjadřovat, právě naopak – doba si to žádá daleko častěji a jednoznačněji. Potřeba takzvané jazykové ekonomie existuje

už od vzniku písemného projevu, s rozvojem a dostupnosti počítačů a elektronické pošty však nabírá stále rychlejší tempo.

„Hybridní povaha e-mailu stále méně připomíná písemnou komunikaci a spíše se podobá telefonické. Bez přístroje, který by odrážel tón hlasu, se e-mail stává ideálním prostředím pro nedorozumění,“

uvedl odborník na elektronickou komunikaci Michael Miller v deníku The Wall Street Journal. Podle něj mohou být „smajlíci“ také velkým usnadněním komunikace dnešních mladých lidí. „Jsou odchování klipovitou televizí a nedokážou vycítit ironii a sarkasmus bez jasného označení.“

O tom, že ne vždy je význam věty jasný na první pohled, svědčí i původní příklad slov „Zabiju tě“. Jejich skutečný význam vyplývá z kontextu, ve kterém jsou použita, což by většina lidí měla pochopit. Při dobré vůli může být věta „Zabiju tě“ chápána jako laskavý, naoko dotčený humor i bez smějících se uvozovek, vyžaduje to však jakousi důvěru ke stejnému naladění příjemce.

Proto lidé, kteří si nejsou jisti, jak bude jejich vzkaz přijat, jej raději ze všech stran prošpikují emotikony, aby se vyhnuli nepochopení. Někdy se proto dá usuzovat na úměru mezi počtem smajlíků a sebevědomím adresujících: čím více emotikonů v textu, tím méně sebedůvěry autora či autorky. Text plný smajlíků může působit dojmem, že se jeho pisatel či pisatelka bavili lépe než jejich příjemci, mnohdy jediný úsměv, který jejich vtipy vyvolají, je ten na jejich tváři.

PŘEKVAPENÍ Z R. 1897 :)

Dvacet let se však vůbec nevědělo, kdo je autorem. Až v roce 2002 byly objeveny pásky se zálohami a všichni se mohli dozvědět, kdo to „spáchal“.

Spekuluje se o tom, že první smajlík byl vepsán již do textu na psacím stroji z roku 1897. Není ovšem jisté, jestli autor chtěl opravdu vytvořit emotikon nebo to byl jenom jeho překlep. Jeho dvojtečka se závorkou mohla mít klidně i jiný význam.

PRVNÍ ŽLUŤÁŠEK

Žlutý obličejíček, grafického ztvárnění je ovšem starší než jeho textová podoba. V roce 1953 vyšel v New York Herald Tribune inzerát k filmu Lili. A z něj koukal – žlutý obličejíček. Kreslíš Harvey Ball, autor veselého obličejíčku, vytvořil tento obrázek, který měl sloužit jako firemní grafika. Návrh umělci zabral deset minut. Žlutý obličejíček byl jako davové šílenství a všichni ho chtěli mít v podobě odznáčků, na tričku a v jiných podobách. Ball si ovšem nedal výtvor patentovat a dostal za něj pouhých 45 dolarů, tedy necelých 1000 Kč.

A NÁŠ EMOTIKON ?

Vynálezce smajlíků se ovšem směje už téměř čtvrt století. První emotikon, složený z dvojtečky a závorky, spatřil světlo světa před čtyřiadvaceti lety a vznikl vlastně díky nedorozumění. Dva studenti oboru počítačových věd v Pensylvánii, Neil Swartz a Scott Fahlman, si psali e-maily a do skupiny adresátů zahrnuli i pár dalších kolegů. Swartz si udělal legraci a napsal kamarádovi nadsazený text o rtuti kapající z výtahu uprostřed haly. Bohužel ostatní adresáti nepochopili, že jde o legraci, a ve výpočetním oddělení vznikla mírná panika. Swartz proto studentovi napsal: „Lidé jsou zmateni našimi e-maily o výtazích. Zjistil jsem, že ve výtazích uprostřed haly nekapa žádná rtuť. Spousta lidí to ovšem vzala vážně. Navrhuji, abychom přijali jednotný znak hvězdičky *, kterou budeme používat na označení oblasti, která by měla být chápána jako vtip.“

O pár hodin později přišel do společné skupiny komunikujících expertů e-mail od Josepha Gindera: „Myslím, že označení vtipů by mělo vypadat spíš jako procenta % než hvězdička *.“

Nato se připojil další kolega. „A co kdybychom používali * pro dobrý vtip a % pro špatný vtip?“

„Mohli bychom dokonce používat kombinované označení *% pro vtipy, kterou jsou tak špatné až jsou vtipné,“ navrhl další expert Antony Stenóz. Historická odpověď na sebe nechala čekat jeden den a jedenadvacet hodin.

NÁM, NÁM NARODIL SE :-)

Píše se 19. září 1982, je 11 hodin a 44 minut. Od Scotta Fahlmana, původního matoucího vtipu přichází všem ve skupině e-mail: „Navrhuji, abychom jako označení vtipu používali tuto značku: : -) ☺, čtěte to zleva doprava. I když je vlastně možná daleko úspornější označovat věci, které nejsou vtipy. Pro takové používejte toto: : - (☹

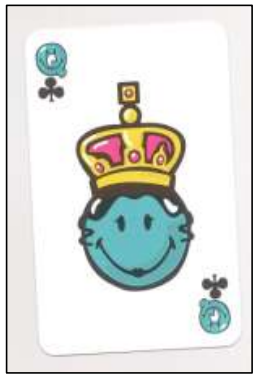

A bylo to. Vyjadřování emocí skrze neemotivní elektronickou komunikaci bylo vymyšleno. Během pár měsíců se „smajlíci“ rozšířily po univerzitě a také do okolních škol. Ze studenta Scotta Fahlmana je dnes profesor, ale na univerzitě v Pensylvánii dále zůstal.

Netrvalo víc než několik měsíců a na nás se začaly valit tucty emotikonů, ať už to třeba bylo překvapení s otevřenou pusou, osoba nosící brýle, Abraham Lincoln, Santa Claus nebo třeba papež. Někteří lidé to vzali vážně a vymýšleli chytré složeniny. Ale jen dva původní smajlíci, úsměv a zamračení, plus mrknutí ;-) a

jejich beznosé varianty se uchýlily masově," komentuje s odstupem času profesor Fahlman na svých internetových stránkách. „Je zajímavé, že Microsoft a AOL převzaly tyto značky a udělaly z nich malé obrázky. Osobně si myslím, že tím ničí jejich původní vtipnost," dodal ještě autor.

Je jen ironií doby, že vynálezce celosvětově používané ikony na svém přínosu pro lidstvo nevydělal ani cent, protože si tehdy svůj objev nenechal patentovat. Dneska je obecně užívaných emotikonů několik set a každá země má navíc svoje specifické znaky, které vznikly označováním společné a do zahraničí nepřenosné zkušenosti.

Symbol obecně vyjadřuje svými vlastnostmi něco podstatného z toho, co zastupuje, co symbolizuje.

JINÝ KRAJ, JINÝ MRAV

Jiné emotikony užívají například v Británii. Angličtina je velmi flexibilní jazyk a díky tomu uplatňují esemeskující a e-mailující Britové a Britky nesčetné množství zkratek, kterou jsou v češtině nepochopitelné. Tyto písmenkové a číslicové zkratky se nazývají akronyma a svým uživatelům šetří značné množství času. Pro ty, kdo jim nerozumí, je pak text v nich napsaný naprosto nesrozumitelný. Tak například slovo „before" neboli před se díky výslovnosti dá zkráceně napsat jako B4. Všichni známe slavnou kapelu U2. Tato dvě písmena se vyslovují stejně, jako kdybychom řekli „You, too" (Ty taky) nebo „You two" (Vy dva).

Ovšem i čeština má své akronyma, vzpomeňme si třeba na takové Z5 (zpět) nebo O5 (opět), 3nec – ano hledáte v tom správně město Třinec.

Dalšími typy Intialisms (angl.)– akronymů jsou zkratky složené z počátečních písmen slov, které dohromady vytvoří slovo nové

- RADAR Radion Detectionand and Ranging
- LASER Light Amplification by Stimulated Emmision of Radiation
- MYOBmind your own business - starej se o sebe
- RAS rien á signale - nic k hlášení, (nic nového)
- ALFAAnonima Lombarda Fabbrica Automobili (automobilová Romeo továrna Lombardi – veřejná společnost) se jmenoval milánský závod než ho v r. 1916 počal řídit neapolský podnikatel Nicola Romeo
- FIAT není jen latinské budiž, ale zkratka Fabbrica Italiana Automibili Torino
- AUDI Auto Union Deutschland Ingolstadt
- Jeep GP - fonetický přepis džípí, což značilo general pupose = univerzální použití
- URNA Útvar Rychlého nasazení

Jazykovědec Dušan Šlosar, emeritní porfeosr Masarykovy univerzity, píše v souboru jazykovědných drobností Tisíciletá (2. vydání 2005):

„Novou módou je hláskování mezinárodních zkratek anglického původu, jakby by to byla anglická lsova." Takovou výslovnost považuje za „světáckou „ (např. OECD jako „ou í sí dý"), vyjímky jsou podle něho „vzácné", uvádí tedy jen jednu: „BBC čteme obvykle (bí bí sí)" . A co

CIA ? Vyslovujeme „sí a jej“, nikoli „cé í á“. Podobně pro FBI se vžila původní výslovnost „ef bí aj“.

Příklady ostatně nemusíme brát pouze z angličtiny. Jak vypouštíme z úst zkratku TGV, ve Franici označující speciální rychlíky („train a grande vitess“) ? Ani francouzsky nemusíme umět, a přece nám život nekomplikuje „té žé vé“. Někdy se však anglická výslovnost nepřijme, jak tomu bylo v případě „českého“ počítače, který „zvítězil“ nad anglickým computerem pro zajímavost jak čtenář vyslovuje název OMV - OMV Osterreichische Mineralolverwaltung Aktiengesellschaft“ – česky, rakousky či jinak ?)

Vraťme se však k naším emotikonům - v jiných kulturách používají zcela odlišné elektronické znaky pro emoce. V technologicky vyspělém Japonsku, kde mladí lidé radostně přijímají takřka jakýkoli nový tend v komunikaci, vypadají základní emotikony takto: (n_n) znamená veselý, (!_!) smutná, a třeba (?O?) zpívající.

Tyto odlišnosti jsou způsobené tím, že emotikony jsou z definice kombinace interpunkčních znamének a písmen, které odkazující na výrazy lidského obličeje liší, jsou rozdílné i značky emotikonů. Jiný kraj, jiný mrav nebo spíše jiný výraz pro emoce, dalo by se říct.

CO BY NA TO ŘEKL JUNGMAN ….

Pravidla spisovné češtiny používaní emotikonů u nás, v oficiálním psaném jazyce nedovolují. To však podle všeho nedělá žádné starosti některým redakcím zábavných a teenagerských časopisů, kde jsou smajlíci běžně k vidění. Ačkoliv většina periodik je zatím nepoužívá, poměrně běžná je jejich slovní náhrada, a to zejména v rozhovorech, kdy často vidíme za dvojsmyslně znějící větou slovo „smích“ uvedené v závorkách. Podle Roberta Langa, absolventa oboru Český jazyk a literatura na FF UK, který na téma Znaménka a značky v textu psal diplomovou práci, je jejich užití zřejmě jen otázkou času. „Rostoucí kvantita a frekvence komunikace odpovídá i zrychlení procesu jazykového vývoje,“ uvádí. Podle něj se po zdánlivě dlouhé éře dominující písemné složky psacích soustav opět vracíme ke starším formám vyjadřování a poměr písemných nepísemných složek bude stále posouvat.

V symbolickém myšlení neplatí určité logické principy, například kontradikce, a proto také toto myšlení může být kontradiktorické, aniž by bylo absurdní. Pojmově logické myšlení je příliš statické a schématické a tudíž jím často nelze zachytit napětí a pohyb uvnitř věci i mezi nimi a jejich esoterní podstatu. ‡- o

Že by emotikony prolamovaly tyto bariéry.....nechť posoudí laskaví čtenář sám ☺

Nazíraje symboly

proniká člověk

k jejich slovy nesdělitelné podstatě.

ə≃◡▪‴ ≃$◡ ┈⌒≒⋰↗≒⌒

✓‴ ↗↘⤭∓▪ ▪≒↗⁑▪∓

∓ $◡$⤭♩ ☙ ┈≒↗⁑⌒ ↘◡┈⌒▪≒⤭▪◡≒↘▪ ✓↗⌒┈▪≃▪▪ɦ

(poslední odstavec textu zapsaný v typu písma Bookshelf Symbol 7 ☺)

EMOTIKONY

Při odesílání zpráv přátelům můžete pomocí emotikon vyjádřit své skutečné pocity. Emotikony představují grafickou podobu emocí a pomáhají ve chvílích, kdy slova nestačí. Můžete si vyzkoušet všechny emotikony programu Messenger:

Chcete-li odeslat:	Zadejte:				
Veselý obličej	**:-)** nebo **:)**		Obličej s otevřenými ústy	**:-D** nebo **:d**
Překvapený obličej	**:-O** nebo **:o**		Obličej s vyplazeným jazykem	**:-P** nebo **:p**
Mrkající obličej	**;-)** nebo **;)**		Smutný obličej	**:-(** nebo **:(**
Zmatený obličej	**:-S** nebo **:s**		Zklamaný obličej	**:-|** nebo **:|**
Plačící obličej	**:'(**		Obličej v rozpacích	**:-$** nebo **:$**
Horký obličej	**(H)** nebo **(h)**		Rozčilený obličej	**:-@** nebo **:@**
Anděl	**(A)** nebo **(a)**		Ďábel	**(6)**
Mlčící obličej	**:-#**		Obličej s vyceněnými zuby	**8o|**
Šílený obličej	**8-|**		Sarkastický obličej	**^o)**
Obličej vyzrazující tajemství	**:-***		Nemocný obličej	**+o(**
Nerozhodný obličej	**:^)**		Zamyšlený obličej	***-)**
Oslavující obličej	**<:o)**		Obličej s očima v sloup	**8-)**
Ospalý obličej	**|-)**		Šálek kávy	**(C)** nebo **(c)**
Úspěch	**(Y)** nebo **(y)**		Neúspěch	**(N)** nebo **(n)**
Půllitr piva	**(B)** nebo **(b)**		Sklenka martini	**(D)** nebo **(d)**
Děvče	**(X)** nebo **(x)**		Chlapec	**(Z)** nebo **(z)**
Objetí zleva	**({)**		Objetí zprava	**(})**
Vampýr	**:-[** nebo **:[**		Narozeninový dort	**(^)**
Červené srdce	**(L)** nebo **(l)**		Zlomené srdce	**(U)** nebo **(u)**
Polibek	**(K)** nebo **(k)**		Dárek	**(G)** nebo **(g)**
Rudá růže	**(F)** nebo **(f)**		Zvadlá růže	**(W)** nebo **(w)**
Fotoaparát	**(P)** nebo **(p)**		Filmový pás	**(~)**
Kočka	**(@)**		Pes	**(&)**
Telefonní sluchátko	**(T)** nebo **(t)**		Žárovka	**(I)** nebo **(i)**
Nota	**(8)**		Spící měsíc	**(S)**
Hvězda	**(*)**		E-mail	**(E)** nebo **(e)**
Hodiny	**(O)** nebo **(o)**		Ikona programu MSN Messenger	**(M)** nebo **(m)**
Hlemýžď	**(sn)**		Černá ovce	**(bah)**
Talíř	**(pl)**		Mísa	**(||)**
Pizza	**(pi)**		Fotbalový míč	**(so)**

Auto	**(au)**		Letadlo	**(ap)**
Deštník	**(um)**		Ostrov s palmami	**(ip)**
Počítač	**(co)**		Mobilní telefon	**(mp)**
Bouřkový mrak	**(st)**		Blesk	**(li)**
Peníze	**(mo)**			

ZÁKLADNÍ EMOTIKONY

- :-) – úsměv
- :-)) – hlasitý smích
- :-D – řehot (hlasitý úsměv)
- xD – dusivý řehot
- ;-) – žert (spiklenecké mrknutí)
- :-(– smutek
- :,-(– pláč
- :,,-(- ještě větší pláč
- :,,,-(- maximální pláč
- :-P – vyplazený jazyk
- :-PP – dva vyplazené jazyky
- :-o – údiv
- :-O – zděšení
- :-| – neutrální výraz
- o:) - andílek
- >:) - čertík
- >:(- naštvání
- :-/ - nespokojený, souhlas s něčím záporným
- :-X - smajlík „to jsem neměl říkat“, musím být zticha
- :-* - polibek
- :-(*) - zvracení
- :G - grrr
- :-}| - neutrální smajlík s knírkem od mléka
- :-°(- Paroubek

DOPLŇUJÍCÍ EMOTIKONY

- B-) – Brýle
- 8-) – Brýle
- :^) – špičatý nos

SPECIÁLNÍ EMOTIKONY

- :-@ – zmatení/polibek
- :-# - vousy/pisatel nosí rovnátka
- :-## – plnovous
- :-{) – knír
- ##:-) – drdol

- ##(– vlasy přes obličej
- =:-) - pisatel je punker
- =:-(- pravý punker se nikdy nesměje
- @}->-- – květina, růže
- @= – atomový hřib

JAPONSKÉ EMOTIKONY

Japonské emotikony (tzv. *lineární smajlíci*) jsou inspirovány uměním manga, pro člověka pocházejícího z kulturního prostředí západního světa, tak nemusejí být pochopitelné.

- ^.^ nebo ^_^ – úsměv
- ^_^; – trapná situace (; symbolizuje stékající kapičku. V manze se trapné situace vyjadřují právě pomocí velké kapičky nebo malého křížku)
- m^_^m – krčí se, schovává se
- ^_~ – mrknutí
- o.O – údiv
- <.< – vyhýbavý úsměv
- <(o.o<) ^(o.o)^ (>o.o)> v(o.o)v – „Kirbydance“ (podle postavičky z řady her Nintendo)
- ^_^// - tleskání
- -_- - nemocných, ospalý, unavený, znechucený
- T_T - plakat, smutný
- ._. - hm..oh
- O_O - opravdu??
- -.- - znechucený

TY NEJPOUŽÍVANĚJŠÍ ,,OBLIČEJÍČKY,, PRO PLNOHODNOTNOU KOMUNIKACI PO SÍTI

- :-) sranda, smích nebo sarkasmus
- :-(mračivec
- ;-) mrkání, sarkasmus a flirtování
- :-D velkej smích
- :-/ uživatel je poněkud skeptický
- :-p vyplazený jazyk
- :-@ křičí
- :-O uh oh óóóoo...
- :-I hmm...
- |-D ha ha ha!
- :- hej!
- :-o překvapení
- 8-| napětí
- :D další smích
- :-\ a nerozhodnost
- :-I lhostejnej, mezi smutným a veselým
- :- právě byla učiněna kousavá sarkastická poznámka
- :-X dobře zapečetěná ústa
- :-* autor snědl něco kyselého

- :-e zklamanej, zklamanej, zklamanej
- :-t mrzutý a rozzlobený
- :'-(pláčeme
- :'-) a teď pláčeme štěstím
- :-)~ tenhle slintá
- [:-) na hlavě walkmana
- :*) zpitý chlastem
- :-~) nějakej nastydlej

SMAJLÍCI PRO ELEKTRONICKOU KOMUNIKACI

(pramen: Neviditelný pes, pramen Neviditelného Psa: někam jsem ho dal, najdu ho, ale Pes ho neuvedl)

- :-) úsměv, veselý výrok
- ;-) joke, já to tak nemyslím
- :-I pch, no a co?
- :-/ rozladěnost, skepse
- :-(smutek, něco mě mrzí, štve
- :-< velký smutek
- (-: jsem levák
- [:] uživatel je robot
- ::-) uzivatel má brýle
- B-) uzivatel má brýle s umělohmotnými obroučkami
- :-{} ústa namalovaná rtěnkou
- {:-) příčesek nebo pěšinka uprostřed
- }:-(uživatel je paroháč
- :-~) nachlazen
- :'-(pláče
- :'-) pláče štěstím
- :_) uživateli padá nos
- :<) uživatel je namyšlený (má nos nahoru)
- :-& má svázaný jazyk
- =:-) punčochu přes hlavu
- :=) má dva nosy
- +-:-) uživatel je papež nebo kněz
- |-I ospalý
- |-O zívá
- :-Q kuřák
- O-) potápěčské brýle
- :-S mluví nesouvisle
- :-C uživatel je potlučený
- C=:-) uživatel je šéfkuchař
- @= už. je pro nukleární válku
- *<:-) už. má klobouk Santa Clause

- 8-(oči široké překvapením
- :-o wow!
- (-) směje se
- (-D směje se pořád
- (I usnul/nuda
- :-P jazyk vyplazený napětím; má pro tebe tajemství
- $-) yuppie smile
- >:-> ďábelský úsměv
- >;-> velmi oplzlá poznámka
- :-x polibek
- :-X velký mokrý polibek
- ,-} ironický/zkřivený a mrkající
- :-\ nerozhodný
- :-i poloúsměv
- :-I bezradný
- {} no comment message
- :-# zapečetěné rty
- M-), :X), :-M sees no evil, hears, no evil, speaks no evil
- :-C stále úplně nevěřící/ just totally unbelieving
- :-c fakt nešťastný
- :-r vyplazený jazyk
- &-(ubrečený
- :-(O) křičící
- :-@ řvoucí/hodně rozzlobený
- :-< opravdu smutný
- :-e zklamaný
- (:-# vzkaz týkající se něčeho, co nemělo být řečeno... ?
- (:-\ FAKT smutný
- >:-< šílený/potrhlý
- (:-& rozzlobený
- ~:-(mimořádně rozzlobený
- :-] kousavý sarkasmus
- :-[kousavá kritika
- #-) proflámovaná noc
- %-) 36 hodin u terminálu
- O:-) svatý
- *8((: brečící idiot
- :-)8 dobře oblečený
- B-)[< nocící sluneční brýle a plavající prsa
- @:] nosící turban
- d:-) baseball player
- :-B slintající
- :-" špulící rty/hvízdající

- ~:o baby
- X:-) malej kluk
- %-~ namalováno Picassem
- 8=:-) šéf
- *<(:-) Santa Claus
- O>-<(= messages of interest to women ??
- o>8<(= messages about interesting women ??
- (:-):8- muž
- (:-):-8 male on the make ??
- *:-}88- transvestita
- (:-):8=== John Holmes
- $:-}8* prostitutka
- $:-)8- prostitut
- [:-)* lesbička
- *:-}:8- teplouš (gay)
- (:-) ? has had a sex change

VÝBĚR Z "A SMILEY COLLECTION OF LAURIE SANDERS"

- :-) směje se, je sarkastický nebo si dělá srandu
- ;-) mrkáček, sarkasmus nebo flirtování
- :-(mračivec
- :-I lhostejný
- %-) uživatel koukal děsně dlouho do obrazovky
- :-7 křivá huba
- :-> učiněna kousavá sarkastická poznámka
- >:-> učiněna ďábelská poznámka
- >;-> mračící se ďábel, učiněna velmi oplzlá poznámka
- :-S nesoudržný výraz
- :-X zapečetěná ústa
- :-6 snědl cosi kyselého
- :-/ skeptik
- `:-) ráno si oholil jedno obočí
- ,:-) druhé obočí
- X-(uživatel umřel
- :-` právě vyplivl žvýkací tabák
- |-I uživatel usnul
- |-O uživatel zívá/chrápe
- |^o chrápe diskrétněji
- :-e uživatel je zklamaný
- :-t je mrzutý/rozzlobený
- :'-(pláče
- :'-) pláče štěstím
- :-D uživatel se směje
- :-@ křičí

- :-9 líže si rty
- :-)~ slintá
- :=) uživatel má dva nosy
- (-: e levák
- :-Q kuřák
- :-? kouří dýmku
- .-) má jen jedno oko
- ,-) má jen jedno oko a mrká
- :-$ zadrátovaná huba
- :^) uživatel má špičatej nos
- :u) má směšně vypadající nos na jednou
- :n) ... a na druhou stranu
- (:I je to intelektuál
- <:-I je to hlupák/tupec
- 8:-) je to malá holčička
- :-)-8 je to velká holka
- >|-) je to Číňan
- <|-(je to Číňan a nemá rád takovýhle vtipy
- :-[... je to hňup který se nesměje
- :-] nebo je to hňup, který se směje
- (:-(uživatel je zamračený
-):-) a (:-) velkohubý úsměv
-):-(velkohubé mračení
- :-} vous
- :-{ knírek
- :-# šle čili kšandy
- @:I uživatel má turban
- ::-) má brýle
- 8-) má sluneční brýle
- 8:-) brýle na čele
- B:-) brýle na hlavě
- g-) skřipec brejle
- [:-) walkman na palici
- :-{) knírek
- :-#| hustý knírek
- :-{} rtěnka
- {:-) tupé tupé
- *<:-) klobouk Santa Clause
- :-8(žoviální/blahosklonný pohled zírající/civějící pohled
- >:-< zachmuřenej
- :*) zpitý uživatel
- :-~) je nastydlej
- :^) má zlomený nos
- :v) zlomený nos na druhou stranu
- :_) uživatelův nos padá nějak na stranu

- :-| obyčejný den
- C=:-) šéf
- O:-) anděl
- +-:-) pop nebo jinej kněz podobnýho typu
- :-[upír
- :-E vyceněný upír
- :-F vyceněný upír s chybějícím zubem
- 8:-) čaroděj
- :-o zpěvák
- 8-) usmívající se plavec
- :-% usmívající se bankéř
- { } nevidelný muž
- :-0 usmívající se řečník
- [:] uživatel je robot
- :-: nebo mutant
- @= je pro jadernou válku
- 3:] úsměv domácího zvířátka
- d8= váš mazlíček bobr nosí ochranné brýle a přilbu
- :- muž
- >- žena
- |-O narození
- 8-# smrt
- 8 nekonečno

RADOST A ÚSMĚVY:

- :-) směje se, je sarkastický nebo si dělá srandu
- ;-) mrkáček, sarkasmus nebo flirtování
- :'-) pláče štěstím
- :-D velký smích
- :> malej veselej
- :) malej veselej II.
- :-> hej!
- :-) hahaha!
- -:-) uživatel je punk rocker
- 8-) usmívající se plavec
- :-% usmívající se bankéř
- :-0 usmívající se řečník

SMUTEK A SKEPSE:

- :-(mračivec
- :-7 křivá huba
- :-e zklamaný uživatel
- :-t mrzutý/rozzlobený
- :'-(uživatel pláče
- <:-I je to hlupák/tupec

- :< malej zamračenej
- >:-> učiněna ďábelská poznámka
- >;-> mračící se ďábel, učiněna velmi oplzlá poznámka
- :-S poněkud nesoudržný výraz
- :-6 uživatel snědl cosi kyselého
- :-[... hňup který se nesměje
- >:- zachmuřenej

Q-KÓDY A ZKRATKY V RADIOAMATÉRSKÝCH SPOJENÍCH

Z počátků rádiového provozu, kdy se používala výhradně morseova abeceda (lidově morseovka) měli operátoři snahu urychlit vysílání používáním zkratek a kódů, pro určitá často opakující se slovní spojeni/informace. Tak vznikl i Q-kód, který se skládá ze 3 písmen, z nichž první je "Q", ale také zkratky různé, většinou převzaté z angličtiny. Tyto zkratky se používají, používat budou, některé doslova zlidověly, jiné se vyskytují sporadicky, naučit se je nazpamět je hodně obtížné, ale v provozu si ty nejčastější osvojíte raz dva...

Q-kódy jsou převzaty z profesionálního provozu, kde se používá vykání. Otázku lze vytvořit jednoduše přidáním otazníku. Výsledná otázka se vztahuje na opak co základní verze. QTH "mé stanovište je..." v otázce QTH? "jaké je vaše stanoviště?"

Q-KÓDY

QRA	Volací znak vaší stanice je ..... .
QRB	Vzdálenost mezi námi je ..... km.
QRG	Váš kmitočet je ..... kHz.
QRH	Váš kmitočet se mění.
QRI	Tón vašeho vysílače je ..... 1. dobrý, 2. mění se, 3. špatný.
QRJ	Nemohu vás přijímat, váš signál je příliš slabý.
QRK	Čitelnost vašich signálů je ..... 1.nepřijatelná, 2.špatná, 3.přijatelná, 4.dobrá, 5.výborná.
QRL	Jsem zaměstnán, nerušte.
QRM	Vaše vysílání je rušeno.
QRN	Vaše vysílání je rušeno atmosférickým rušením.
QRO	Zvyšte výkon.
QRP	Snižte výkon. (když je někdo QRP, stanice s malým výkonem většinou 5W)

QRQ	Vysílejte rychleji.
QRS	Vysílejte pomaleji.
QRT	Přestaňte vysílat
QRU	Nic pro vás nemám.
QRV	Jsem připraven.
QRW	Sdělte stanici ....., že ji volám na kmitočtu ..... kHz.
QRX	Zavolám vás znovu v ..... UTC na kmitočtu ..... kHz přeneseně: Čekejte.
QRZ	Volá vás ..... na kmitočtu ..... kHz.
QSA	Síla vašeho signálu je ..... .
QSB	Váš signál má únik.
QSD	Vaše klíčování je závadné.
QSG	Posílám skupinu ..... zpráv.
QSK	Mohu vás slyšet mezi svými značkami.
QSL	Potvrzuji příjem.
QSM	Opakujte poslední zprávu (..... posledních zpráv).
QSN	Slyšel jsem Vás na ..... kHz.
QSO	Mohu korespondovat přímo se stanicí ..... .
QSP	Předám zprávu stanici ..... .
QST	Zpráva všem radioamatérům.
QSV	Vyšlete sérii "VVV" (na kmitočtu ..... kHz).
QSX	Poslouchám stanici ..... na kmitočtu ..... kHz.
QSY	Přelaďte se na kmitočet ..... kHz.
QSZ	Opakujte každé slovo ..... krát.
QTC	Mám pro vás ..... zpráv.
QTH	Moje stanoviště je ..... .
QTR	Přesný čas je ..... UTC.
QZF	Naladťe se přesně na můj kmitočet.

RADIOAMATÉRSKÉ ZKRATKY

Radioamatérské zkratky nezkracují jako Q-kódy celé spojení, ale pouze jednotlivá slova, jsou převzaty převážně s angličtiny, použití umožňuje uskutečnit spojení mezi radioamatéry bez znalosti určitého jazyka, dnes tedy s vyšší kosmopolitností světa již trochu ustupují.

AA	Všechno za ..
AB	Všechno před ...
ABT	Asi, přibližně
ADR	Adresa
AER	Anténa
AF	Nízkofrekvenční signál
AFTER	Po, za
AGC	Automatické řízení zisku
AGN	Znovu
ALL	Všechno
ALSO	Také
AM	Amplitudová modulace
ANS	Odpověď
ANT	Anténa
AR	Konec relace
ATV	Amatérská televise
AVC	Automatické napěťové řízení
AWARD	Diplom
BA	Budící stupeň
BAND	Kmitočtové pásmo
BCI	Rušení příjmu rozhlasu
BCL	Posluchač rozhlasu
BCNU	Podívám se po vás (zdvořilostní fráze)
BCOS	Protože
BD	Špatný, špatně
BEAM	Směrová anténa
BEACON	Maják
BEST	Nejlepší
BFO	Záznějový oscilátor
BFR	Dříve, předtím
BK	Přechod na příjem

BTR	Lepší, lépe
BUG	BUG Poloautomatický telegrafní klíč
BUREAU	QSL služba
BUT	Ale
B4	Před
C	Ano
CALL	Volání, volací značka
CAN	Mohu
CANT	Nemohu
CB	Call Book
CBA	Adresa v Call Booku
CET	Středoevropský čas
CFM	Potvrzení, potvrzuji
CHAT	Popovídání
CHEERIO	Buď zdráv
CHIRP	Skokem se měnící tón
CL	Uzavírám stanici
CLD	Volaný
CLG	Volající
CLICK	Kliks - defekt klíčování
CO	Krystalem řízený oscilátor
CODE	Kód, telegrafní abeceda
CONDS	Podmínky šíření rádiových vln
CONDX	Podmínky šíření rádiových vln na velké vzdálenosti
CONGRATS	Blahopřání
CONTEST	Závod
CQ	Všeobecná výzva
CRD	Lístek
CUAGN	Znovu nashledanou
CUL	Naslyšenou
CW	Telegrafní signál
DAY	Den
DC	stejnosměrný proud
DE	Z, od
DIRECT	Přímý, přímo
DR	Milý, drahý

DWN	Dolů, dole
DX	Velká vzdálenost
ELBUG	Elektronický telegrafní klíč
ES	A, i
EX	Dřívější, bývalý
EXCUS	Promiňte
FB	Výborně, výborný
FD	Zdvojovač kmiočtu
FER	Pro, za
FM	Kmitočtová modulace; z, od
FONE	Telefonní signál
FR	Pro, za
FREQ	Kmitočet
FRM	Od, z
GA	Pokračujte; dobré odpoledne
GB	Nashledanou
GE	Dobrý večer
GL	Mnoho štěstí
GM	Dobré ráno
GMT	Světový čas
GN	Dobrou noc
GND	Uzemnění, země
GUD	Dobrý, dobře
HAM	Radioamatér
HAM SHACK	Pracoviště radioamatéra
HF	Vysoký kmitočet
HI	Výraz smíchu
HM	Vyrobeno doma
HPE	Doufám
HPY	Šťastný
HR	Zde
HW?	Jak?
I	Já
IF	Jestli; mezifrekvence
IN	V, ve
INDOOR	Vnitřní

INFO	Informace
INPT	Vstup
IRC	Mezinárodní odpovědní kupón
IS	Je
ISLE	Ostrov
ISLE	Ostrov
K	Přecházím na příjem
KEY	Telegrafní klíč
KN	Přecházím na příjem pro určenou stanici
KW	Kilowatt
LF	Nízký kmitočet
LID	Špatný operátor
LIS	Koncese
LOCAL	Místní
LOG	Staniční deník
LSN	Poslouchat
LTR	Dopis
LUCK	Štěstí
LW	Dlouhodrátová anténa
MIKE	Mikrofon
MNI	Mnoho
MOD	Modulace
MOST	Většinou
MSG	Zpráva
MY	Můj
N	Ne
NAME	Jméno
NEXT	Příští, příště
NET	Síť
NEW	Nový
NICE	Pěkný, pěkně
NIL	Nic
NITE	Noc
NO	Ne
NOW	Teď, nyní
NR	Číslo, počet

OB, OC, OM	Přítel, kamarád
OK	Všechno v pořádku
OLD	Starý
ON	Na, v
ONLY	Jen
OP	Operátor
OPEN	Otevřít, otevřený
OR	Nebo
OSC	Oscilátor
PA	Koncový stupeň vysílače
PART	Část, částečně
PIRATE	Nekoncesovaný ("černý") operátor
POOR	Ubohý, špatný; chudý
PR	Packet radio
PSE	Prosím, prosit
PSED	Potěšen
PWR	Výkon
R	Přijato
RCVR	Přijímač
RF	Vysokofrekvenční signál
RFI	Vysokofrekvenční rušení
RIG	Vybavení stanice
RMKS	Poznámky
RPT	Opakovat
RPRT	Report, zpráva
RTTY	Radiodálnopis
RX	Přijímač
SAE	Obálka se zpáteční adresou
SASE	Obálka se zpáteční adresou a poštovným
SIG	Signál; podpis
SKED	Smluvené spojení
SN	Rozumím; brzy
SRI	Lituji, litovat
SSB	SSB modulace, SSB signál
SSTV	Televise s pomalým rozkladem obrazu
STAMPS	Poštovní známky

STN	Stanice
SURE	Jistý, jistě
SW	Krátké vlny
SWL	Rádiový posluchač
SWR	Poměr stojatého vlnění
TCVR	Transceiver
TEMP	Teplota
TIME	Čas
TNX, TKS	Díky
TO K,	pro
TONE	Tón
TRB	Potíž, problém
TRX	Transceiver
TU, TKU	Děkuji vám/ti
TUBE	Elektronka
TVI	Rušení televise
TX	Vysílač
TXT	Text
U	Vy, ty
UFB	Znamenitě
UHF	Velmi vysoké kmitočty
UNLIS	Nekoncesovaný operátor
UP	Nahoru
UR	Váš, tvůj
VFO	Přeladitelný oscilátor
VIA	Prostřednictvím
VXO	Krystalem řízený oscilátor
VY	Velmi
WKD, WKG	Pracoval, pracující
WL	Budu, bude; chci, chtít
WPM	Počet slov za minutu
WX	Počasí
XCUS	Promiňte
XCVR	Transceiver
XMTR	Vysílač
XTAL	Krystal

XMAS	Vánoce
XYL	Manželka
YL	Slečna
73	Pozdrav
88	Políbení
99	Zmizte!

Otázku (tam, kde to má smysl) vytvoříme připojením otazníku za zkratku, např. CL? - zavíráte stanici? České zkatky pochopitelně používáme jen ve vnitrostátním provozu. Kdysi jich uměle vznikla spousta včetně různých dobově podmíněných, např. CP - čest práci, ale vžily se jen některé. Národní zkratky používají i jiné jazyky, často uslyšíme třeba zkratky německé nebo ruské (DSW - dosvidanija atp.). Patří k projevům zdvořilosti oslovit zahraničního radioamatéra pomocí jeho národních zkratek (pokud je opravdu dobře známe). Oslovují-li naopak příslušníci velkých národů svými národními zkratkami operátory jiných zemí (což často činí právě Němci i Rusové), jde o projev nevychovanosti, ne-li šovinismu a imperialismu.

UTC - MEZINÁRODNÍ ČAS

UTC je zkratka anglického výrazu Coordinated Universal Time, koordinovaný světový čas. Někdy je nazýván také Zulu time, označován písmenem Z za časovým údajem. UTC je základem systému občanského času, jednotlivá časová pásma jsou definována svými odchylkami od UTC. UTC je jako základ systému měření času nástupcem GMT (Greenwich Mean Time – greenwichský střední čas) a v neformálním vyjadřování je s ním někdy zaměňován. Na rozdíl od GMT, který udává čas platný v časovém pásmu základního poledníku, který je založen na rotaci Země, je UTC založen na atomových hodinách, tzn. je na rotaci Země nezávislý.

Jelikož se rotace Země mírně zpomaluje, GMT se oproti UTC postupně zpožďuje. Aby se UTC dal používat v praktickém životě, který je s rotací Země spjatý, je udržován v rozmezí ±0,9 sekundy od UT1; pokud je tato odchylka překročena, je o půlnoci nejbližšího 30. června nebo 31. prosince přidána nebo (teoreticky) ubrána tzv. přestupná sekunda, takže tento den končí v čase 23.59:60, resp. 23.59:58 (na rozdíl od běžného 23.59:59). K tomuto dochází průměrně jednou za rok až rok a půl. Jelikož se rotace Země zpomaluje, jsou vždy přestupné sekundy přidávány, teoreticky se však počítá i s možností ubrané přestupné sekundy. O tom, zda bude v příslušném termínu přestupná sekunda použita, rozhoduje International Earth Rotation and Reference Systems Service podle měření rotace Země. Mezinárodní standard času UTC je určován z mnoha národních časových laboratoří vybavených atomovými hodinami, z těchto měření pak Bureau International des Poids et Mesures (Mezinárodní úřad pro míry a váhy) určí zcela přesnou hodnotu UTC, neboť jednotlivé atomové hodiny se mohou o několik nanosekund navzájem lišit.

VĚDECKÁ TEXTUALITA A SYMBOLICKÉ JEDNÁNÍ

RADIM HLADÍK[1]

Jsou předmětem vědy symboly, nebo empirický, jevový svět? Přestože na první pohled se zdá, že věda pracuje se symbolickými systémy pouze jako s prostředníky, nástroji s jejichž pomocí se zabývá reálným světem stojícím mimo symbolickou rovinu, existují i dobré důvody pro to domněnku, že věda je veskrze symbolickým projektem. V tomto příspěvku se pokusím nastínit možná východiska právě takového přístupu, v němž je věda neodmyslitelně spjata se symboly a komunikací.

Základem pro tyto epistemologické úvahy bude připomenutí významné role, jež ve vědě plní zápisy a technologie tisku. Tento předpoklad pak má za cíl podpořit argumenty, jimiž operují rétorická studia vědy. Na závěr bude představen koncept symbolického jednání inspirovaný literární vědou. Přijmeme-li myšlenku, že i symbolické útvary mohou jednat, tj. zasahovat do sociální reality, vyhneme se jak technologickému determinismu, tak i relativismu, podle nějž je vědecké vědění jen rétorickým efektem. Mimo jiné se tímto způsobem otevírají možnosti zkoumání vědy jako specifického stylu psaní za využití analytických prostředků humanitních oborů. Jelikož ale máme co do činění s jednajícími symboly, musíme nadále akceptovat jako reálné různé epistemologické rozdíly.

VĚDA A TEXT

Text, především tištěný, je zcela zásadní pro rozvoj moderní vědy, přesto jeho úloha není okamžitě zřejmá. V dějinách idejí se jako důležitější jeví Baconův induktivní příklon k empirickému pozorování a Descartův důraz na matematicky rigorózní deduktivní racionalitu. Přesto nelze opominout fakt, že i tyto konceptuální inovace jsou komunikovány především formou textu – pomocí knih či dopisů, později v převážné míře časopisecky. Ještě na počátku 17. století se akceptování vědeckého poznatku širší učenou komunitou opíralo o

[1] PhDr. Radim Hladík, Ph.D., Filosofický ústav AV ČR.

jeho prezentaci před učenou společností. Tato praxe však brzy narazila na omezení inherentní bezprostřednosti komunikační situace vázané na konkrétní místo a čas a v šedesátých letech 17. století se objevila první vědecká periodika.

Úloha tisku a textu však sahá i za rámec toho, jak vědci komunikují mezi sebou a s laiky. Bruno Latour, který patří mezi sociální vědce zdůrazňující roli reprodukovatelných zápisů pro vědeckou praxi, vypráví příběh, jenž ilustruje, že zápisy operují v samotném jádru produkce vědeckého vědění:

„La Pérouse vyslaný Ludvíkem XVI. cestuje Tichým oceánem s jasným úkolem přivést zpět lepší mapu. Jednoho dne se po přistání u toho, čemu říká Sachalin, setkává s Číňany a pokouší se od nich dozvědět, zda-li je Sachalin ostrov nebo poloostrov. K jeho velkému překvapení Číňané geografii velmi dobře rozumějí. Postarší muž se postaví a nakreslí mapu svého ostrova do písku v takovém měřítku a s takovými detaily, které La Pérouse potřeboval. Jiný, mladší, vidí, že stoupající příliv mapu brzy smyje a chopí se La Pérouseových zápisníků, aby mapu znovu nakreslil tužkou…“ (Latour 2008: 43)

Zde je patrné, že ze substantivní stránky je vědění, jež mají La Pérouse i Číňané k dispozici, jsou v mnoha ohledech identické. Přesto pouze La Pérouseovo vědění má vědecký status a klíčovou distinkci představuje kartografický zápis. Latour dále vysvětluje, jak je domorodé vědění transformováno ve vědění vědecké:

„La Pérouse učiní něco, co mezi Číňany a Evropany vytvoří enormní rozdíl. To, co je pro ty první bezvýznamnou kresbou, kterou může smýt příliv, je pro ty druhé jediným cílem jejich mise. [...] Číňan se nemusí starat o záznam, neboť může dle libosti vytvořit mnoho map, když se na tomto ostrově narodil a je mu souzeno tam i zemřít. La Pérouse se nezdrží déle než na jednu noc; nenarodil se zde a zemře daleko odsud. Co tedy dělá? Prochází všechna ta různá místa, aby vzal něco zpět do Versailles. Tam mnoho lidí čeká na jeho mapu, aby rozřešili, kdo měl pravdu a kdo se mýlil ohledně statusu Sachalinu jako ostrova, kdo bude vlastnit tu nebo onu část světa a podél jakých cest by se měly plavit další lodě. Bez této svébytné trajektorie bude La Pérouseův výlučný zájem o stopy a zápisy nepochopitelný – to je první stránka věci; ale bez tuctů inovací v zapisování, v projekci, v psaní, archivování a počítání, by byl jeho přesun přes Pacifik úplně promarněn – a to je druhá stránka věci, stejně důležitá jako ta první.“ (Latour 2008: 44)

Je to právě médium zápisu, jež La Pérouse používá ke komunikaci svého nově nabytého vědění, a nikoliv empiricky ověření či racionální kalkulace, co během jediného okamžiku učinilo z vědění domorodého vědění vědecké. Materialita zápisu představuje nezbytnou složku jeho vědeckého statusu – zápis musí být reprodukovatelný a přenositelný (Latour to nazývá „mobilní konstantou“), ale stejně tak důležitá je i sociální realita, jež se kolem takového zápisu utváří, a aktéři, mezi kterými zápis funguje jako pojítko.

Latour je původním vzděláním antropolog a k důrazu na roli zápisů jej přivedly etnometodologické výzkumy laboratorní praxe. Při tomto typu výzkumů se badatel snaží přistupovat k důvěrně známé situaci jako antropolog při setkání se zcela neznámou kulturou. V této me-

todě lze ovšem také hledat možná omezení Latourových koncepcí. Ty jsou sice užitečné pro pochopení vědy jako svébytného zacházení s věcmi a pro odmítnutí hypotéz o radikální kognitivní roztržce mezi vědou a předvědeckým myšlením, ale zároveň ze zřetele konkrétní kulturní významy, s nimiž Latourem pozorovaní vědci přistupují ke svým zápisům. Narozdíl od antropologa v cizí kultuře, jehož konečným cílem je získat poznatky o významech a hodnotách v dané komunitě, etnometodolog vědy se právě těmto aspektům snaží vyhnout, aby jeho vlastní kulturní příslušnost nezastiňovala problematiku, kterou se snaží objevit. Ovšem navzdory produktivitě tohoto přístupu, přinejmenším jedna – pro klasického antropologa klíčová - problematika, totiž kulturní hermeneutika, se v něm vytrácí ze zorného pole.

Alternativu k výzkumu vědy, jež podobně jako sociálně-konstruktivistické teorie překonávají esencialistické koncepce vědeckého vědění, představuje bádání vycházející z obratu k jazyku. V tomto širším paradigmatickém kontextu se prosadily především subdisciplíny zabývající se rétorikou vědy a vědeckou komunikací. Rozdílná východiska vedou k zaměření se na nové předměty výzkumu: „Považovat vědu za formu komunikace má tu přednost, že přesouvá ohnisko zájmu ze zdroje vědeckého vědění (vědci a laboratoře) k jeho obecenstvu (studenti a uživatelé popularizačních knih).“ (Bensaude-Vincent 2009: 360). Na uvedeném Latourově příkladu tak namísto materiality zápisu vystupuje do popředí zájem o to, že La Pérouseovy zápisy budou publikovány v atlasech a stanou se předmětem anotací a diskuse geografů, kteří prošli univerzitními kurzy. Navíc La Pérouse musí mít důvěru komunity vědců, že se chová podle určitých norem a že jeho zápisky nejsou pouhým výmyslem. Tedy nejen médium samotné, ale jeho specifické užití a sémantické naplnění začleňují daný poznatek do vědeckého vědění.

Tištěná komunikace ve všech rozmanitých podobách cirkulujících zápisů není v moderní vědě prvek pouze externí, nýbrž interní, spolukonstitutivní. Vědecké vědění vzniká pomocí přeměněny jevů na zápisy. Věda tak zůstává neustále konfrontována se svou niternou textualitou. Avšak věda, na rozdíl od krásné literatury, neusiluje o to být kreativní, nýbrž se snaží být deskriptivní či prediktivní. Vědecké texty se musí bránit interpretaci, a to i tehdy, pokud samy interpretují. Ideální vědecká komunikace by měla být zcela transparentní a objektivní. Kartografické projekce a jiné vizualizační techniky, podobně jako číselné přepisy pozorování a jejich matematické zpracování v této perspektivě představují pokus o vymanění se z nutnosti pracovat s přirozeným jazykem a jeho poetickou dimenzí.

VĚDA A JAZYK

Problém jazyka, především přirozeného, do značné míry nahradil opozici mezi vysvětlením a porozuměním v reflexi rozdílu mezi vědami přírodními a humanitními. Hayden White, který podrobil zdrcující kritice epistemologické ambice historiografie na vědecká vyprávění o minulosti, tak učinil právě pomocí rozboru závislosti věd o člověku na figurativním jazyku. Naopak přírodní vědy podle Whitea jsou vědami právě proto, že v nich platí následující: „Znakem skutečného vědeckého statutu té či oné disciplíny je to, když se v ní ustaví technic-

ká terminologie a disciplína se osvobodí od vrtochů běžné vzdělané řeči“ (White 2010: 98) Ačkoliv tato poznámka podtrhuje chápání vědy jako komunikačního problému, jako příhodnější se jeví mluvit ne o osvobození od vrtochů, ale o prosazování striktních pravidel a omezení interpretačních možností. Donna Haraway definuje vědecký diskurs právě v těchto termínech jako „vysoce regulovaný prostor [který] poskytuje místo pro technické články; grantové žádosti; neformální sítě studentů, učitelů a laboratoří; oficiální sympozia propagující metody a interpretace; a konečně učebnice pro socializaci nových vědců. Prostor [...] nedává žádné místo pro outsidery a amatéry.“ (Haraway 1991: 22)

Pokud je správná teze, že věda je specifickým druhem komunikace, jejíž textualita představuje neustálou snahu o takovou regulaci jazyka, jež v ideálním případě spoléhá na zápisy pomocí objektivních kritérií a v nezbytných situacích prosazuje aspoň pevné lingvistické protokoly, pak bychom ovšem měli podrobit veškerou vědu – nejen vědy o člověku - v podstatě literárnímu zkoumání, jelikož regulovat významy tištěných textů lze pouze pomocí textuálních prostředků.

Pozornost jazykovým prostředkům soustavně věnují rétorické výzkumy vědy (Gross 1990), jež pracují primárně s premisou persvaze – aby určité tvrzení bylo přijato jako poznatek vědeckou komunitou, musí autoři přesvědčit své vrstevníky, že dané tvrzení splňuje určité nároky. Tak například podle jednoho z badatelů v tomto oboru, Grega Myerse, psaní představuje veskrze sociální proces a rétorickou snahou článků je vyrovnávat i napětí a konflikty. To však není pouze výsledkem explicitního snažení autorů, nýbrž „samotná forma a jazyk článků mají sklon vytvářet konsenzus.“ (Myers 1985: 595) Podobně i Charles Bazerman se přiklání k přesvědčení, že psaní tvoří nezbytnou součást v produkci vědeckého poznání: „Vědění produkované akademickou sférou, je primárně vylíčeno v psaném jazyce – dnes obvykle v národním jazyce rozšířeným o matematické a další specializované symboly. Napsaný text, publikovaný v časopisu nebo knize, slouží jako definitivní forma tvrzení či argumentu.“ (Bazerman 1988: 18)

Vědecké texty v této perspektivě nefigurují pouze jako neutrální médium, ale jako specifická praxe, jednání ve sféře symbolična. Projekt empirické vědy podle Bazermana usiluje o to, „vytvořit symbolické popisy (symbolic accounts), jež nám pomohou porozumět našemu každodennímu hromadnému setkávání s přirozeným světem, jehož jsme součástí. Tyto symbolické popisy nám mohou pomoci uspořádat naše vztahy s tímto přirozeným světem.“ (Bazerman 1988: 190).

Tento pohled na vědu jako problém symbolů spíše než přírody či přirozeného světa samozřejmě není neobvyklý-a stejně samozřejmě se stává terčem kritiky. Jedno omezení, které připomínej kritici rétorických koncepcí, je vázanost referentem. V tomto pojetí tedy vědecké texty nejsou symbolické ve všech ohledech. Přestože na první pohled se zdá, že věda pracuje se symbolickými systémy pouze jako s prostředníky, nástroji s jejichž pomocí se zabývá reálným světem stojícím mimo symbolickou rovinu, existují i dobré důvody pro to domnívat se, že věda je veskrze symbolickým projektem. Tuto druhou alternativu nalezneme v teoriích, jež vědění vytvářené vědou považují za stejný druh vědění, jako kterékoliv jiné a podle nichž si

věda nemůže činit nároky na epistemologickou prioritu. Koneckonců, věda jako instituce nestojí mimo společnost a má svůj vlastní dějepis, ale i místopis. (Shapin 1998)

Na druhé straně, poukazovat na to, že vědecké vědění se svým založením v symbolických systémech nijak zásadně neliší od jiných druhů vědění - např. teologických-však nemusí nutně vést k prosazování radikálního relativismu. Přístup založený na pojetí symbolismu jako jednání totiž ukazuje na možnost přijmout rozlišení mezi různými viděním i jako skutečnými. To sice neimplikuje žádné hodnotící stanovisko, nicméně to předpokládá existenci různých oblastí, jež byly symbolicky-tedy i reálně-ustanoveny. Způsoby, jejichž prostřednictvím tato konstituce odlišných oblastí vědění probíhá tedy zůstávají otevřené možnostem analýzy symbolů. Co je tedy symbolickým jednáním vědeckého textu? Článek o dvoušroubovité struktuře DNA samozřejmě nevytváří svůj referent. Snad by šlo říci, že vytváří podmínky pro jeho konceptuální uchopení. Ale ty přísně vzato jsou spíše výsledkem výzkumných a intelektuálních operací, jež konkrétnímu článku předcházely, i když v tomto procesu měly různé zápisy nezastupitelné postavení. Co však text udělat musí, je vyjádřit svou přináležitost k již komunitou akceptovaným vědeckým textům.

Pokud oceníme úlohu textu pro vytváření vědeckého vědění, plyne z toho nezbytnost zabývat se symbolickým rozměrem vědy. Hovořit o symbolické rovině má smysl mluvit i proto, že věda pracuje i s jinými než přirozenými jazykovými prostředky. Matematické symboly představují ideální symbolický systém pro vědecké psaní. Neméně důležité je však také využití různých odborných vizualizací, jako jsou grafy, schémata, fotografie nebo tabulky. Tyto symbolické prostředky mají mimořádnou rétorickou sílu a demonstrují, že čtenář se potýká s vědeckým textem.

VĚDA A SYMBOLICKÉ JEDNÁNÍ

Výše jsem naznačil, že základní sociální problém, jež forma vědeckých textů řeší na symbolické rovině, je rozpor mezi poetickou funkcí jazyka a potřebou transparentního významu nezávislého na idiosynkratických okolnostech a opírajícího se o objektivní kritéria. Na rozdíl od Haydena Whitea se nedomnívám, že lingvistický protokol stanovuje jednoznačnou hranici mezi vědami o člověku a přírodními či matematickými vědami. Respektive s tímto tvrzením souhlasím s tou podmínkou, že tuto hranici rozpoznáme jako symbolickou a neustále znovu vymezovanou pravidly psaní ve vědě. To ovšem neznamená, že je nutno přijmout Derridovu tezi, že není nic mimo text. Z pohledu sociálně-symbolického jednání hranice mezi texty na symbolické rovině skutečně existují (právě k takovým oxymórním vyjádřením daná perspektiva opravňuje). Nadále tedy má smysl rozlišovat mezi krásnou literaturou, historiografickým vyprávěním a článkem o kvantové mechanice. Pravidla, jež tuto strukturaci textuality umožňují, se však nepřenášejí z obsahu textu, z předpokládané zvláštní kvality vědění, jež text předává, nýbrž jsou v podobě žánrů zakomponována do samotné formy psaní, čtení a textu. Studium těchto formálních pravidel může významným způsobem přispět k tomu, jak reflektujeme vědu.

Jak mohou nástroje literární kritiky přispět k reflexi vědecké textuality? Ukazují nám způsob, jehož prostřednictvím může nikoliv obsah, ale forma vědeckých textů imanentně prosazovat regulaci významu. Abychom pochopili, jak mohou vědecké texty obsahovat samoregulační mechanismy, je nutné neobracet se na psychologii, dějiny idejí či, nýbrž k literární vědě. Jedním z pojmů, jež mohou být nápomocné pro porozumění tomu, jak se vědecký text uzavírá možnostem interpretace, je koncept symbolického jednání, jejž literární teoretik Kenneth Burke použil k tomu, aby zdůraznil, že prostřednictvím symbolů se dá jednat – jinými slovy, referent a symbol nestojí vedle sebe jako nezávislé entity, ale symboly samy referenty utvářejí: „Nesmírně mnoho z toho, čemu říkáme ‚skutečnost' pro nás nebylo vystavěno pomocí ničeho jiného, než našich symbolických systémů?" (Burke 1966: 5). Burke sice rozlišuje mezi dvěma jazykovými přístupy, „scientistickým" a „dramatistickým", čímž přispívá k již uvedenému pojetí jazykového přelomu mezi vědeckými a nevědeckými texty, ale v základě jeho úvah zůstává axiom, že „Oba tyto přístupy, ‚scientistický' a ‚dramatistický' (jazyk jako definice a jazyk jako čin) se v žádném případě navzájem nevylučují:" (Burke 1996: 44). Pohybují-li se tedy texty v jednom kontinuu, pak si z perspektivy tohoto článku – a nad rámec rétorické persvaze – zaslouží badatelskou pozornost takové symbolické jednání, jež signalizuje přináležitost konkrétního textu k vědeckému korpusu.

Koncept symbolického jednání by všem neměl svádět k poststrukturalistické adoraci textuality. Tento dvouslovný termín spíše poukazuje na vzájemné prolínání textuálního a sociálního. Konkrétní texty jsou na jedné straně sedimenty procesu, jemuž Howard Becker říká „sociální organizace psaní." (Becker 1986: 18) V perspektivě symbolického jednání se však texty samotné stávají se sociálními aktéry. V parafrázi Beckera je možné, domnívám se, hovořit o „textuální organizaci sociálna". Záběr takového tématu samozřejmě zasahuje do řady oblastí mimo vědu, avšak právě ve vědě může tento přístup přispět k epistemologickým diskusím. Důraz na to, že symbolické jednání má sociální funkce nacházíme i u termínu „sociálně-symbolické jednání." V oblasti literární vědy tento pojem sociálně-symbolického jednání etabloval Fredric Jameson, když rozvinul pojetí symbolického činu, jímž charakterizoval Burke literární formu. Sociálně-symbolické jednání je takové jednání, „jehož prostřednictvím skutečné sociální protiklady, ve svých vlastních termínech nepřekonatelné, nacházejí čistě formální rozřešení v estetické oblasti." (Jameson 1982: 79) Pojem samotný pak klade důraz na obě své složky: na jedné straně poukazuje na to, že text je skutečně činem, představuje jednání, byť pouze symbolické. Na straně druhé, jakožto čin symbolický text zůstává ve sféře imaginárního, a v důsledku ponechává sociální protiklady bez skutečného řešení.

Pokud tedy přijmeme předpoklad, že texty samotné mohou zpětně organizovat sociální realitu, výše uvedené problémy vědecké textuality a jazyka získávají nové rozměry, jež mohou být probádány. Především rozdíly mezi přírodními a humanitními vědami, jež zpravidla bývají pojednávány z hlediska jejich předmětu nebo metody, mohou být nahlédnuty jinak, pokud jsou vnímány prismatem symbolického jednání. Rozdíl mezi protokolárním a figurativním jazykem, který sloužil jako rozlišovací kritérium pro Haydena Whitea, se nyní jeví jako účinek symbolického jednání, nikoliv jako dvě navzájem cizí „řeči". Samozřejmě to neznamená, že se třeba filmová věda stane „tvrdou" vědou v okamžiku, kdy si filmoví vědci osvojí styl

psaní třeba molekulárních biologů. Avšak rigoróznost určité disciplíny můžeme do jisté míry odvozovat od toho, jak má ustálenou terminologii, jaká výkladová schémata používá, jaké stylistické varianty jsou v daném oboru v určitém období běžné, apod. I opozice knihy vs. články (Wolfe 1990) tak odkazuje k ustálenosti literárních forem vědecké textuality. Nejde však jen o indexy rigoróznosti. Způsob, jakým v nějaké disciplíně probíhá vědecká komunikace, má vliv na to, jaký status bude mít vyprodukované vědění. S ohledem na akademický kontext však pointa spočívá především v tom, že rigoróznost přírodních věd neplyne ani tolik z metod, které by mohly garantovat objektivitu pozorování empirických referentů, nýbrž spíše z pevné kontroly na symboly, jejichž prostřednictvím se v těchto oborech komunikuje.

Literární věda a humanitní vědy obecně se v současnosti dostávají do marginalizovaného postavení, a to nikoliv nezbytně z hlediska zájmu badatelů, studentů a odborné veřejnosti o tuto oblast vědění, nýbrž především z perspektivy politických elit a technokraticky a ekonomisticky orientované vědní politiky, jež prosazuje podporu aplikovaného, či alespoň potenciálně aplikovatelného výzkumu. Přinejlepším se humanitní vědy musí legitimovat vlastními hmatatelnými přínosy, např. zapojením se do programů uchovávání a rozvíjení „národního dědictví“, což ovšem předpokládá tacitní afirmaci některých problematických východisek (v uvedeném příkladu by šlo o esencialistické pojetí národa). Jednou z možností, jak se humanitní vědy mohou emancipovat z této defenzivní pozice, je doložit význam svého pole bádání pro vytváření vědění nejen o estetických artefaktech, ale také o složitých expertních systémech vědění, jakými jsou přírodní, sociální a také samotné humanitní vědy. V tomto rámci se otevírají možnosti pro projekty, jež se budou zaměřovat na klíčové lingvistické a literárněvědní pojmy, jako je právě sociálně-symbolické jednání.

BIBLIOGRAFIE

Bazerman, Charles. Shaping Written Knowledge: The Genre and Activity of the Experimental Article in Science. Madison: University of Wisconsin Press, 1988.

Becker, Howard. Writing for Social Scientists: How to Start and Finish Your Thesis, Book, or Article. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press, 2007.

Bensaude-Vincent, Bernadette. “A Historical Perspective on Science and Its ‘Others’.” Isis 100, č. 2 (2009): 359–368.

Burke, Kenneth. Language as Symbolic Action: Essays on Life, Literature, and Method. Berkeley: University of California Press, 1966.

Gross, Alan. The Rhetoric of Science. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1990.

Haraway, Donna. Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature. New York: Routledge, 1991.

Jameson, Fredric. The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act. Ithaca: Cornell University Press, 1982.

Latour, Bruno. “Poznání a vizualizace aneb jak myslet očima a rukama.” Teorie vědy 30, č. 2 (2008): 35–92.

Myers, Greg. “Texts as Knowledge Claims: The Social Construction of Two Biology Articles.” Social Studies of Science 15, č. 4 (1985): 593–630.

Shapin, Steven. “Placing the View from Nowhere: Historical and Sociological Problems in the Location of Science.” Transactions of the Institute of British Geographers 23, č. 1. New Series (1998): 5–12.

White, Hayden. Tropika Diskursu: Kulturně Kritické Eseje. Praha: Karolinum, 2010.

Wolfe, Alan. “Books Vs. Articles: Two Ways of Publishing Sociology.” Sociological Forum 5, č. 3 (1990): 477–489.

ORNAMENT A LINEARITA: SÉMIOTICKÝ VÝRAZ PROMĚNY DOBY, ZKRATKA JAKO STYL

JIŘÍ KUČÍREK[1]

Architektura, stavba, městský prostor, je stejně manipulativní jako slovo nebo text. Z úhlu sémiotiky je architektura re-prezentací tj. znakem, který jedince vpravuje do mezilidských vztahů, nebo naopak vytváří vylučovací prostory, kde se lidé cítí odcizení, či manipulativní prostory s cílem dosáhnout konkrétních záměrů. Stavba, architektonický styl je vždy reprezentací dané doby.

Samozřejmou součástí výtvarného umění byl po celou historickou dobu ornament, a to od nejstarších kultur, nejen od antiky - hodnocení se přirozeně měnilo bez ohledu na údobí vrcholná či úpadková, ovšem dvacátá léta minulého století v souvislosti s vrcholící modernou (modernizací) přinesla velký zlom.

Velmi dobře je možné demonstrovat ohlašování nového stylu doby na příkladu různých náhledů na „ornament“ : architektu A. Loosovi a spisovateli H. Brochovi.

Spor, který lze říci, vystihuje konflikt doby přetrvávající dodnes. Podle sociologa A. Sorokina[2] se stačí podívat vždy na architekturu, protože se v ní nejlépe rozkrývá ráz doby. Dominantou ve středověku byly katedrála, devatenácté století reprezentují divadla a radnice a první polovina dvacátého století mrakodrapy, patřící velkým společnostem a redakcím. Klade si otázku, co je dominantou našich měst, má doba expertů nějakou dominantu?

Město i příroda je neustálé představení:

1. Monumentálnost (architektura jako představení)
2. Představení přírody – ještě vynechané místo v plánu budování, ukazovat ji patří k volnému času – dříve poutě do Říma, dnes novodobé poutnictví – turistika.

---

[1] PhDr. Jiří Kučírek, Ph.D., Katedra společenských věd, Fakulta stavební, ČVUT v Praze.

[2] Sorokin, P. A., Sociologické nauky přítomnosti. Praha 1936

3. Prožitek minulosti a budoucnost: Muzea, archivy – vznikala v době vzniku národních států – jako demonstrace minulosti (Národní muzeum či Národní divadlo).

Podle Adolfa Loose[3], bořitele model a představitele funkcionalismu je stavba krásná sama o sobě, tj. nepotřebuje „oblečení". Teoretické postoje vyjádřil ve známém textu z roku 1908 „ Ornament a zločin" (1908), kde se obrátil ostře proti ornamentu: *„co tvoří velikost naší doby, jest její neschopnost vytvářet novou ornamentiku, přemohli jsme ornament: naučili jsem se tomu, že se bez něj obejdeme. Hle přichází století nové, v němž se uskuteční nejkrásnější přípověď. Brzy zaskvějí se ulice měst jako velké, celé bělostné zdi. Město XX. století bude oslňující a nahé, jako Sion, město posvátné, jako hlavní město nebes".* Udržování ornamentu je podle Loose blokováním vývoje, stát podporuje „nemoc ornamentu", stát věří v budoucnost ornamentu. Tou měrou, jak se rozvíjí kultura, ornament mizí z užitkových předmětů. Přemohli jsme ornament a naučili jsme bez něj obejít. Na ornamentu mu vadí nikoliv estetická „škoda" poplatná směšnému kultu minulosti, ale škoda hospodářská.

Za rozhodující čin 19. století přitom A. Loos považoval jasné oddělení umění a řemesla a úlohou 20. století bylo podle něj upevnit a využít takové rozlišení v praxi (a dodejme, že oceňoval rovněž osvobození vědy od umění v 18. století).

Od té doby se pro velkou část architektů stala jednoznačnou podmínkou při navrhování nových staveb absence ornamentální výzdoby na jejich plochách, známkou modernosti, výrazem opouštění „minulého", starého a přežilého. Právě jedním ze základních znaků modernosti je přitom konflikt – konflikt s tradicí, minulostí, příklon k novému životnímu stylu.

A. Loosovi a jeho následníkům (do současnosti) se tak podařilo vyloučit z architektury ornament v užším slova smyslu, jako kresebný projev z povrchu věcí, aby se zdůraznila jasnost línií, čistota nepřerušované linearity, kubus. Přesto se ornament stále vrací nejen jako symbolika, ale i jako sémiotický výraz doby. Vyhnán z našeho domoví se vrací neustále nejrůznějšími cestami zpět: objevíme jej na nejrůznějším textilu bytovém i oděvním, ožívá v historizujících návratech módy, udržuje se při životě nezničitelně v lidovém umění.

Vůči postojům a názorům A. Loose se postavil kriticky, německý spisovatel a esejista Herman Broch[4]. V letech 1928 až 1932 vznikla Brochova literární prvotina, románová trilogie *Die Schlafwandler* (Náměsíčníci), pojednávající o úpadku hodnot v Německu na přelomu 19 a 20. století. Román ve své třetí části obsahuje rozsáhlý Esej o rozpadu hodnot, což bylo nejen téma Náměsíčníků, ale i řady dalších Brochových prací.

H. Bloch citlivě reaguje na proměnu doby (nelze zde nevidět paralelu například s F. Kafkou), etapu modernizace a budoucnost Evropy nevnímá vůbec optimisticky. V Eseji o rozpadu hodnot píše, že v architektuře se projevuje nejnázorněji hrůza této doby. Skutečný styl

[3] Loos, A., Řeči do prázdna, Praha 1923.
[4] Broch, H., Náměsičníci, Mladá fronta, Praha 1966.

„…proniká veškeré životní projevy a styl určitého období se pak projevuje v jeho myšlení i každém činu, který člověk v tomto období, vykoná“[5].

Člověk chodí domů hodně uneven, protože na něj ve městě doléhá věcnost doby. Věcnost, to je podle Blocha vůle zbavit se ornamentů a všude dosazovat pouze formy, cesty, vedoucí přímo k cíli. Věcnost, to je orientace na předmětnost, nikoliv vztahovost. Ve zkratce se vyjadřuje styl doby. Tato doba, psal Bloch, nese “styl doby věcnosti”, není schopná “vytvořit ornament”. Doba bezornamentálnosti je dobou účelnosti, zaměřenosti k cíli.

Zkratka jako styl doby. Potřeba být věcný, znamená zbavit se ornamentů – ovšem i předmět je jazyk, proto je nutné vnímat předměty vždy v sociálním kontextu.

Bezornamentálnost jako účelová, cílená zaměřenost na „věcnost“. Člověk propadlý účelnosti nepřipouští , aby zbytečně ztrácel čas pouhým ornamentem.

Od rýsovacích stolů , nejlépe *ab nihilo* , se začalo současně se snahou využívat nové technologie a hmoty, ozývat hesla racionality, zprůmyslnění, velkovýroba. Ve dvacátých letech se stroj a strojová výroba stala modlou, k níž vzhlíželi teoretici i architekti funkcionalismu. Řešení sociálních problémů, směřování na sociální bydlení – vše uchopené jako metoda, program, který se ale opíral o utopické předvídání budoucího vývoje společnosti. Sen o novém poslání architektury a urbanismu, bydlení “v zářících městech” , pokroku a budoucnosti, kterou nabízí racionální plánování, mechanizace.

Obdobně psal zpočátku i F. X. Šalda[6] (1903) , když zdůrazňoval, nezná hned tak podivně velkého a drtivého architektonického dojmu, jako ten, kterým působí velký železniční most, , holý, bez ozdob, pouhopouhá ztělesněná konstruktivní myšlenka.

Mapa se stala světem. Místo přirozeného světa vztahů svět plánů. Princip uniformity a pravidelnosti má svoji minulost již například u Morellyho v Code de la Nature, kde v roce 1775 formuloval “základní a posvátné zákony”: jednotný a příjemný vzhled, všechny městské čtvrti stejné velikosti, formálně podobné, rozdělené rovnými ulicemi, všechny budovy budou stejné. Proto Le Corbusier mohl navazovat ve svých projektech na ideologii , která již byla dřívě formulována. Architektura je podle Le Corbusiera stejně jako logika a krása rodilým nepřítelem všeho zmatku, chaosu a nepořádku – je uměním platónské vznešenosti, matematické uspořádanosti, jejími ideally jsou nepřerušovaná přímka, rovnoběžky a pravý úhel, strategickým principem : standardizace a prefabrikace. Dům jako stroj na bydlení.

Nejpřesnější formulace ortodoxního funkcionalismu formuloval K. Teige[7], tj. typizovaný byt, který by lidé nezařizovali sami. Z bytu by byly vyřazeny všechny funkce, které lze přenést do společných prostor (kromě spaní a čtení), jídelny, jesle, osobní hygiena, veřejné lázně.

---

[5] Broch, H., tamtéž, s. 362.

[6] Šalda, F. X., Nová krása: Její geneze a charakter. In: *Volné směry,* roč. VII, č. 7-8.

[7] Teige, K., Za socialistickou architekturu. Praha 1933.

Spor ornament nebo linearita je samozřejmě nadnesený, ale vyjadřuje myšlenkové zakotovení doby, newtonská verze reality pracuje s racionálním kosmem, racionálním světem a racionálním člověkem, bez těchto předpokladů nelze předvídat budoucí vývoj společnosti.

T.j. celou modernou proto prolínají osvícenské ideje s požadavkem na vědeckost, empirický výzkum, neomezenou víru ve vědecký i kulturní pokrok (pokrok je ze slovníku teologie), *lineárně kauzální postup* udávající další směr, prognózu dalšího , vědecky podloženého vývoje společnosti.

Jako centrální témata moderny lze označit:

A. „Člověk jako bytost nadaná rozumem“ , důkladným zkoumáním myšlenkových postupů člověka lze dosáhnout ideální společnosti.

B. „Racionální kosmos“ , pokud oceňujeme u člověka jeho racionalitu, musíme postulovat takový kosmos,který je racionalitě přístupny, tj. spjatost racionálního člověka s racionálním světem. Pokud je universum racionální, docházíme ve své snaze k předpovídání a kontrolování, plánování vývoje společnosti.

C. „Jazyk jako zrcadlo“ v tomto náhledu moderny jsou neseny počátky psychologie , pojetí jazyka jako vnějšího výrazu vnitřních myšlenkových procesů.

Ráj na zemi měla vytvořit věda a architektura funkcionalismu usilovala rovněž k tomuto úsilí.

Modernizace sociálního života je proces (euroamerické kultury) přibližně od přelomu devatenáctého a dvacátého století a je spjatý s uplatňováním zejména vědy, techniky, průmyslu, urbanizace, nového životního stylu. Přelomové století přináší zásadní změny v uvažování i myšlení, na jedné straně narůstající sebevědomí a racionality, doby směřující ke dvěma zničujícím světovým válkám a paralelně se již ohlašoval (latentně) konec moderny. Vývoj moderní společnosti byl popisován jako pohyb uvnitř různých různých polarit:

Od sociálních struktur založených na přímém osobním styku, na přímé komunikaci k strukturám formálním , organizacím reprezentovanými „funkcionáři“.

Všechny sociologické analýzy moderních společností vycházejí z postřehů sociologa T. Parsonse, který vyvodil, že modernost je přechod :

A. od partikulárního k univerzálnímu

B. od citovosti ke citové neutralitě

C. od kvality (tj. čím člověk je) k funkci (k čemu se jedinec „hodí“)

D. od implicitního k explicitnímu zaručení vzájemného vztahu

Krize v evropském myšlení (v našem případě demonstrováním postojů A.Loos versus H.Broch) se již ohlašovala dříve a s blížícím se koncem 19. století a vývoj moderní společnosti je tak metaforicky charakterizován sociologem M. Weberem jako proces „odčarování světa“, uvolnění se z nadvlády idejí, představ, víry a názorů, které do té doby

byly základem obrazu o světě i člověku. Místo cílů, idejí se stále více prosazuje účelově racionální jednání, racionalita spjatá s vědou, technikou, byrokratizací. F.Nietzsche: „ Bůh je mrtev“, tj. „Ideje jsou mrtvé“ – bylo předznamenání konce moderny. To, že Evropa se již pár století rozpadá, vyvolalo již v tehdejším Rakousku - Uhersku (nemocná Evropa v malém) preakopalyptické pocity. Ve Vídni přitom na přelomu 19. a 20. století vznikly tři myšlenkové iniciativy usilující o nové zakotvení, směrodatné dodnes. Projekty, pokusy o zachycení nového východiska, jistoty možného dalšího zakotvení.

Prvním projektem, jejímž základem je Idea, je spjatá s E.Husserlem = fenomenologickou analýzou, analýzou existence (následně M.Heidegger). „Evropské národy jsou nemocné, o samotné Evropě se říká, že je v krizi“ pronesl ve Vídni roku 1935 E.Husserl. Formulovala se idea „přirozeného světa“ (Lebenswelt).

Druhým projektem, jejímž základem je Slovo, je spjatá s L. Wittgensteinem = analýza jazyka, analytická filosofie , jazykové hry (postmoderní téma)

Třetím projektem, jejímž základem je Prožitek, je spjatý s S. Freudem, psycho-analýzou ,člověk již není racionální, místo subjektu začne Freud proto používat termín Ego, tj. naše vědomí je výsledkem vědomého i nevědomého konfliktu mezi id a superego.

V případě náhledu na spor “ornament či linearita” , lze spatřit sémiotický výraz doby, pokus nalézt v projektu sociálního inženýrství, či ideji vědy a techniky, schopnost nabídnout pokračování moderny v ideji racionality. Plán jako pokrok, přímka, směřující k cíli.

Často se ale zapomínalo a dosud zapomíná, že pokud chci pochopit jakýkoliv systém, nesmím k němu přistupovat lineárně. Kontingence vývoje neumožnuje plánování, žijeme v době rizika. Obloukem se tak vrací osvícenský omyl, že totiž je nutno oddělit cit od rozumu (odmýšlení) . Cit je také pramenem poznávání - i ornament je řád, ale jiného druhu než ŘAD(a), linearita.

Zajímavý postřeh k pochopení ornamentu přinesl etolog A.Portmann[8], který hledal analogie funkce ornamentu u živočichů a dospěl k názoru, že nejlépe pochopíme jeho úlohu při instinktivních ceremoniálech. Odvodil závěr, že obdobně lze interpretovat ornament rovněž v lidském společenství pokud budeme sledovat pravidelně se opakující děje , v kulturní antropologii se jim říká rituály.

Současná doba (euroamerická kultura) a její životní styl je nesena setrvačností modernosti, kulturní kapital je již rozebrán a tak zbývá orientace na každodennost , spěch , co nejrychleji dosáhnout cíle.

Zkratka k cíli je cílem nejen drogově závislých osob, hledající okamžitý pocit štěstí místo práce a následného, ovšem pracného uspokojení. Zkratka, to je i přímá cesta k domovu, kde procházka ulicemi, ztrácí svůj smysl, protože se již jedná o ztrátu času. Ornament je procházka, vlnění krajinou, cesta, která snižuje stress, navozuje vnímání druhých lidí, ornament je

[8] Portmann, A., Neue Wege der Biologie, Basel 1961.

spjat s květinami, ženou, citovostí, japonskou zahradou, nutným, ale nedostatkovým rituálem lidského jednání.

Originální názor na ornament formuloval historik umění W. Worringer[9], který se zamýšlel v souvislosti s abstrakcí jako jedním z prvotních pocitů člověka, vyvěrající z lidské nejistoty, nezakotvenosti a úzkosti z neznáma. Příroda pro člověka nebyla romanticky zakotvením, jistotou, ale něčím nejistým, nebezpečným a nevypočitatelným. A pokud se v takovém prostředí musí žít, hledá se vždy nějaká útěcha, zakotvenost jistoty a tou jistotou, domnívá se Wirringer, je řád který kontroluje sám a má jej pod kontrolou: čtverce, kruhy, přímky jsou uklidňující, očekávatelné a nezáludné jako ornament. Mít okolní svět pod kontrolou. Úsilím předvídat a plánovat přímou cestu.

Ornament a linearita tak může mít mnohem hlubší interpretaci spjatou s odvěkou lidskou touhou předvídat a řídit (plánovat), formu marné, ale pochopitelné vzpoury vůči neodhadnutelnosti, kontingenci lidského vývoje.

Ornament a linearita jsou sémiotickým výrazem proměny doby a zkratka je volba převládajícího stylu či dokonce výraz úzkosti z kontingentního vývoje společnosti. Snahou zachovat si (zdánlivou) ideu dalšího vývoje.

LITERATURA:

Teige, K., Za socialistickou architekturu. Praha 1933
Portmann, A., Neue Wege der Biologie. Basel 1961
Broch, H., Náměsičníci. Mladá fronta, Praha 1966
Loos, A., Řeči do prázdna. Praha 1923
W. Worringer: Abstrakce a vcítění. Triáda, Praha 2001
Šalda, F. X., Nová krása: Její geneze a charakter. In: *Volné směry,* roč. VII, č. 7-8
Sorokin, P. A., Sociologické nauky přítomnosti. Praha 1936

[9] Worringer, W., Abstrakce a vcítění. Triáda, Praha 2001.

SYMBOLIKA A ZKRATKY V HUDBĚ

MILOSLAV RICHTER[1]

Formován vzděláním (studium na humanitní větvi gymnázia, absolutorium Pražské konzervatoře) a deformován praxí (přes dvacet let v symfonickém orchestru, v základním hudebním školství a historicky zaměřené muzikologii) dovoluji si prohlásit, že jeden z největších a nejvýznamnějších vynálezů vytvořených lidstvem je systém zkratek, značek a symbolů zvaný **NOTACE.**

Notace umožňuje zaznamenat hudbu. Nejedná se ovšem o „pouhý primitivní elektroakustický záznam", ale o speciální návod, podle něhož oživnou myšlenky skladatelů i z dávných časů. Ve většině případů je toto znovuzrození velmi blízké autorově představě.

Jako doklad tohoto tvrzení budiž uveden příklad: Lidstvo vytvořilo (nebo přesněji řečeno – jeden řezník z Nelahozevsi vytvořil) tak neobyčejnou věc, jako je **Novosvětská symfonie.**

Patřičně vyškolení hudebníci v Evropě, Americe, Africe, Asii, Austrálii a jinde na planetě Zemi mohou (s nepatrnými odlišnostmi) toto dílo realizovat. S trochou nadsázky můžeme říci, že Novosvětská symfonie překonala přitažlivost zemskou, když její nahrávka zazněla v kosmické lodi Apollo před přistáním amerických kosmonautů na Měsíci.

Notace se samozřejmě vyvíjela a měnila. Není ovšem účelem tohoto příspěvku přednášet kapitoly z dějin hudby.

V dnešní podobě určuje notace výšku a délku tónu, dynamický stupeň, zvukovou barvu a charakter.

To, že dnes užívaná notace s jistým doplněním dalších znaků postačila i k zápisu hudby čtvrttónové a šestinotónové, je jenom další důkaz její dokonalosti. Jiná věc je ovšem fakt, že se mikrointervalová hudba ukázala jako pouhý experiment. (Připomeňme ovšem, že činnost Aloise Háby budila v Evropě značnou pozornost. Za zmínku stojí ještě jeden dnes trochu ne-

[1] Miloslav Richter, Knihovna Pražské konzervatoře.

obvyklý fakt. Pro realizaci čtvrttónových skladeb bylo třeba vyrobit speciální nástroje. Na výrobu čtvrttónového klavíru přispěl částkou 25 000 Kč prezident Tomáš Garrigue Masaryk.

Mohla by to být inspirace pro naše současné politiky.)

Dosud jsem hovořil o realizaci notového zápisu formou, při níž zaznamenanou hudbu slyšíme. Při hudební produkci se však uplatňuje činnost, která využívá nezvukových prostředků jako jsou manuální gesta, pohyby hlavy i celého těla, mimika, apod.,kde právě jakákoliv zvuková spoluúčast je nežádoucí. Tato činnost se nazývá **dirigování.**

Dirigent se účastní realizace notového zápisu, ale je vlastně jediný, kdo při této zvukové akci není slyšet. Je až paradoxní, jaké glorifikace dirigentů býváme svědky. Čteme-li pak rozhovor s dirigentem, dozvídáme se, že teprve jeho nastudování skladby je to správné a nové. Nikdo z nás však dirigentův hudební projev nikdy neslyšel. (Zde se asi projevuje v úvodu zmíněná deformace praxí orchestrálního hráče, t.j. vliv jistého „nepřátelství" hráče a dirigenta.)

Když se pokusíme analýzovat dirigentův podíl na koncertní produkci nebo na zvukovém záznamu hudby, objevíme dva druhy činnosti:

1. manuální srozumitelná gesta směřující k udržení tempa , přesného rytmu a souhry souboru
2. souhrn všech pohybových akcí, mimiky apod. mající za cíl vyvolat v celém orchestru a zvláště v hráčích exponovaných sól dirigentovu představu dynamiky, zpěvnosti, zvukových barev a dalších detailů, které se dirigent snažil sdělit orchestru v průběhu zkoušek na koncert.

K bodu 1 není třeba celkem nic dodat. Hráči by měli co nejlépe zahrát své party a dirigent by měl tento „hudební stroj" (t.j. orchestr) dobře řídit.

K bodu 2 dodejme, že záleží na tom, jak dokáže dirigent přesvědčit hráče o své představě, jak je dokáže inspirovat, jakou jim poskytne tvůrčí volnost. Platí to však i opačně. Jak jsou hráči pozorní, jak jsou schopní a ochotní s dirigentem spolupracovat. Výsledek prostě závisí na kvalitách a snaze všech zúčastněných.

Vrátím se ještě k symbolům, značkám a zkratkám. Dosud byla řeč o notaci řekněme originální, o tom, co napsal autor. Zvláštní kapitolou by mohly být záznamy vepsané samotnými hudebníky. Většinou se jedná o upozornění na změny tempa, skoky v notovém zápisu, upozornění na intonační záludnosti, obtížné nástupy apod. Potřebná informace bývá doprovázena vykřičníkem, panáčkem, ale i třeba „vulgárním kosočtvercem" apod.

Zdrojem zajímavých informací bývají někdy data provedení a podpisy hráčů na konci notového zápisu. Tak se v notách, které byly zapůjčeny z Prahy venkovskému orchestru objeví hudebníkovo hodnocení skladby. Např.: „Méně bývá někdy více". A nebo zcela výmluvné: „ Už nám to nepůjčujte".

V dlouho používaných orchestrálních partech jedné ze Smetanových oper jsou zápisy provedení z období téměř padesáti let. Vedle data nikdy nechybí důležitý údaj - tehdejší cena Plzeňského piva.

Podobné informace se našly na zadní straně obálky not asi z poloviny 19.století . Nabídka divadelní kavárny je opravdu pestrá:

káva 10 krejcarů, bez cukru 8, svařené víno 30, pivní polévka 24, rum 8, slivovice 6, likér pomerančový 10, vanilkový 6, hry – šachy 6 za osobu, domino 4 atd.

Hudebniny z divadelního provozu obsahují často množství mimohudebních informací. Důležité jsou údaje o trvání jednotlivých výstupů, zvláště pak těch, kde některé nástroje nehrají. Hráči, kterým skladatel takto poskytl vítanou přestávku, někdy opouštějí orchestřiště, aby se trochu „osvěžili“.

je sdružení, jehož cílem je všestranně podporovat rozvoj a propagaci tradičních hodnot, zejména vzdělávání a vědu, v oblasti právních dějin a římského práva.

Úkolem **The European Society for History of Law** je podporovat výzkum v oblasti právních dějin a romanistiky v různých evropských zemích. Předmět zájmu tedy tvoří:

- právní systémy a právní instituty,
- právní struktury,
- významné osobnosti právní historie,
- římské právo,
- dějiny právního myšlení.

The European Society for History of Law organizuje pro své členy konference, přednášky, semináře, exkurze a společná setkání, na kterých jsou diskutovány aktuální otázky evropských právních dějin a které slouží jako platforma pro prezentaci vědeckých výsledků právních historiků z evropských států. K posledně jmenovanému významně přispívá rovněž i vydávání anglicky a německy psaného recenzovaného časopisu **Journal on European History of Law (ISSN: 2042-6402)**, který za pomoci těchto dvou „univerzálních" jazyků zprostředkovává poznatky z právní historie a romanistiky zájemcům z celého světa.

The European Society for History of Law sdružuje nejen osoby z akademického prostředí, nýbrž spolupracuje i s významnými osobnostmi z justice (především Ústavního soudu), státního zastupitelství, advokacie či veřejné správy, které výrazným způsobem přispívají k naplnění cílů sdružení.

The European Society for History of Law velmi úzce spolupracuje s Katedrou dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a s Institut für Rechts- und Verfassungsgeschichte, Juristische Fakultät, Universität Wien.

The European Society for History of Law vytváří platformu pro spolupráci mezi evropskými právními historiky a právně historickými pracovišti jak v oblasti publikační činnosti, tak i v možnosti setkávání se právních historiků. Svůj potenciál těží The European Society for History of Law právě ze skutečnosti, že je situovaná „ve středu Evropy" a umožňuje tak vzájemně spojovat právní historiky a právněhistorickou vědu jak ze zemí bývalého východního bloku, tak i ze zemí západní Evropy.

Více informací včetně přihlášky naleznete na:

www.historyoflaw.eu

Kontaktní údaje: **The European Society for History of Law, Foltýnova 2, 635 00, Brno, Česká republika**
IČ 26555620; email: info@historyoflaw.eu; www.historyoflaw.eu

Vědecká rada **The European Society for History of Law**

JUDr. PhDr. Stanislav Balík (Ústavní soud ČR)

doc. JUDr. PhDr. Jiří Bílý, CSc. (Metropolitní univerzita Praha)

prof. JUDr. Ignác Antonín Hrdina, DrSc.
(Právnická fakulta Západočeské univerzity, Plzeň)

JUDr. Vilém Knoll, Ph.D. (Právnická fakulta Západočeské univerzity, Plzeň)

doc. JUDr. Karel Schelle, CSc. (Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno)

JUDr. et Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M.
(Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno)

Vědecká rada **KEY PUBLISHING**

doc. Ing. František Bartes, CSc., doc. JUDr. PhDr. Jiří Bílý, CSc.,
Ing. Zdeněk Novotný, CSc., prof. Ing. Oldřich Rejnuš, CSc.,
doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.

SYMBOLIKA A ZKRATKY

(Sborník z kolokvia pořádaného
Katedrou společenských věd FS ČVUT v Praze
a The European Society for History of Law)

doc. JUDr. Karel Schelle, CSc. (Ed.)

Vydavatel: The European Society for History of Law,
Foltýnova 2, 635 00 Brno, Česká republika
ve spolupráci s KEY Publishing s.r.o., Nádražní 733/176, 702 00 Ostrava-Přívoz

Tisk: NOVPRESS s.r.o., nám. Republiky 15, 614 00 Brno

Vydáno v roce: 2012

Vydání: první

ISBN 978-80-87475-17-1 (The European Society for History of Law)
ISBN 978-80-7418-150-4 (KEY Publishing s.r.o.)